

Ключови показатели за социално включване и основни права в България

Версия 4

Този доклад е изготвен в рамките на проект „Нови подходи за генериране на данни за труднодостъпни популации, застрашени от нарушаване на правата им”, финансиран по Програмата на ЕИП/Норвежкия финансов механизъм по покана BGLD-3.001, Програма „Местно развитие , Намаляване на бедността и засилено включване на уязвимите групи”. Националният Статистически Институт и Агенцията за Основни Права разработиха инструмента за изследване и определиха списъка с индикатори. НСИ проведе мащабното представително проучване, обработи резултатите и сметна индикаторите, използвани в доклада. Центърът за изследване на демокрацията (партньор на изследователската мрежа на ФРА в България) състави анализира данните в първия вариант на аналитичния доклад. ФРА провери индикаторите и след публичното обсъждане на доклада по време на двудневна конференция на 17-18 май, предостави коментари и редакции на различни етапи на финализиране на доклада.

Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ	5
КОНТЕКСТ	5
ДЕФИНИРАНЕ НА „УЯЗВИМОСТ“ И НА ГРУПИТЕ В РИСК	5
ПОПЪЛВАНЕ НА ЛИПСВАЩА ИНФОРМАЦИЯ	6
ЗА ИЗСЛЕДВАНЕТО НАКРАТКО.....	6
СТРУКТУРА И ФОКУС НА ДОКЛАДА	8
1 ОБРАЗОВАНИЕ	9
КОНТЕКСТ	9
РЕЗУЛТАТИ НА НАЦИОНАЛНО И ОБЛАСТНО НИВО	11
БИВАРИАТИВЕН АНАЛИЗ	16
2 ЗАЕТОСТ	20
КОНТЕКСТ	20
РЕЗУЛТАТИ НА НАЦИОНАЛНО И ОБЛАСТНО НИВО	20
БИВАРИАТИВЕН АНАЛИЗ	26
3 БЕДНОСТ И СОЦИАЛНО ИЗКЛЮЧВАНЕ	31
КОНТЕКСТ	31
РЕЗУЛТАТИ НА НАЦИОНАЛНО И ОБЛАСТНО НИВО	32
БИВАРИАТИВЕН АНАЛИЗ	40
4 ЗДРАВЕ	48
КОНТЕКСТ	48
РЕЗУЛТАТИ НА НАЦИОНАЛНО И ОБЛАСТНО НИВО	48
БИВАРИАТИВЕН АНАЛИЗ	54
5 ЖИЛИЩНИ УСЛОВИЯ	60
КОНТЕКСТ	60
РЕЗУЛТАТИ НА НАЦИОНАЛНО И ОБЛАСТНО НИВО	61
БИВАРИАТИВЕН АНАЛИЗ	67
6 ДИСКРИМИНАЦИЯ	73
КОНТЕКСТ	73
РЕЗУЛТАТИ НА НАЦИОНАЛНО И ОБЛАСТНО НИВО	73
БИВАРИАТИВЕН АНАЛИЗ	76
7 ТОРМОЗ И НАСИЛИЕ	77
КОНТЕКСТ	77

РЕЗУЛТАТИ НА НАЦИОНАЛНО И ОБЛАСТНО НИВО	78
БИВАРИАТИВЕН АНАЛИЗ	80
8 УЧАСТИЕ, ИЗГРАЖДАНЕ НА СЪТРУДНИЧЕСТВО И ДОВЕРИЕ.....	82
КОНТЕКСТ	82
РЕЗУЛТАТИ НА НАЦИОНАЛНО НИВО.....	82
БИВАРИАТИВЕН АНАЛИЗ	84
ЗАКЛЮЧЕНИЯ И ПРЕПОРЪКИ.....	86
9 ПРИЛОЖЕНИЯ	89
ПРИЛОЖЕНИЕ 1: ИНДИКАТОРИ И ПРОМЕНЛИВИ ЗА ДЕЗАГРЕГАЦИЯ.....	89
ПРИЛОЖЕНИЕ 2: ВЪПРОСИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО, ИЗПОЛЗВАНИ ЗА ПРОМЕНЛИВИТЕ ЗА ДЕЗАГРЕГАЦИЯ	91
ПРИЛОЖЕНИЕ 3: ДЕСКРИПТИВЕН АНАЛИЗ	94
ПРИЛОЖЕНИЕ 4: РАМКА НА ИЗВАДКАТА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	96
ПРИЛОЖЕНИЕ 5: ИЗВАДКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	98
ПРИЛОЖЕНИЕ 6: ИНТЕРВЮИРАНИ ЛИЦА ПО ЕТНОС ПО САМООПРЕДЕЛЯНЕ	99
ПРИЛОЖЕНИЕ 7: ИНТЕРВЮИРАНИ ЛИЦА ПО ВЪЗРАСТ	100
ПРИЛОЖЕНИЕ 8: ИНТЕРВЮИРАНИ ЛИЦА ПО ПОЛ	101

Въведение

Контекст

Този доклад – първият от поредица от пет тематични доклада¹ – е разработен по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“. Проектът е финансиран от Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2014 – 2021 (ФМ на ЕИП) по програма „Местно развитие, намаляване на бедността и подобро включване на уязвимите групи“ и реализиран в партньорство между Националния статистически институт (НСИ) и Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA). Основната цел на проекта е да предостави данни за ключови индикатори на национално, международно и ЕС ниво за социалното приобщаване и свързаните с тях основни права, обхващащи населението и специфичните уязвими групи в риск от социално изключване и нарушаване на основните права. Данните могат да подпомагат планирането на адекватни мерки на социалната политика и разработването на целеви индикатори за оперативните програми на Европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ). Освен това индикаторите, попълнени с данни от проучването, могат да послужат като базова линия за оценка на напредъка във важни области на политиката, като Целите на ООН за устойчиво развитие, Европейският стълб на социалните права, новата стратегическа рамка за равенство, приобщаване и участие на ромите в ЕС. Други държави членки, изправени пред подобни социални и икономически предизвикателства, също могат да се възползват от резултатите от проекта и от опита, натрупан по време на неговата реализация².

Формулирането на адекватни политики на всички нива на управление изисква прецизно изследване на социалния и икономически контекст, в който могат да се проявят рисковете от бедност, социално включване и нарушаване на основните права. Българската правна рамка няма конкретна дефиниция за „уязвими групи“ или „уязвимост“. Независимо от това има елементи в националното законодателство в различни области, европейски и международни правни инструменти с подобна препратка. За да могат вземащите решения да се справят ефективно с и да подобрят положението на уязвимите лица, е необходимо да се дефинират индикатори и методи, които да определят кой е „уязвим“ и да установят общите детерминанти на уязвимостта.

Дефиниране на „уязвимост“ и на групите в риск

Докладът и в по-широк смисъл проектът разглеждат „уязвимостта“ като многоизмерно явление от гледна точка на взаимосвързаните рискове, с които може да се сблъска индивидът. Той разглежда три измерения на риска: риска от бедност и социално изключване, риска от дискриминация и риска от тормоз и престъпления (като и двете често са движени от омраза). И трите измерения са взаимосвързани: когато рискът се материализира в едно измерение, това увеличава вероятността рисковете и в други измерения да се превърнат в реалност. Индикаторите, използвани в този доклад, улавят ситуации, при които тези рискове не са хипотетични, а са се превърнали в реалност, „случили са се“ в поне едно от трите измерения, обхванати от изследването.

В доклада терминът „уязвим“ се използва да обозначи тези индивиди или групи, за които вероятността определени рискове да се превърнат в реалност е по-висока спрямо населението като цяло. В екстремни случаи припокриването на различни рискове може да доведе до „маргинализация“ – в социален или географски план, или и в двата. Този термин се използва, за

---

¹ Тематичните доклади ще обхванат и положението на ромите, на децата, на възрастните хора и на хората със затруднения в обичайните им дейности поради здравословни проблеми. Сред резултатите на проекта е и преглед на ключовите индикатори по Целите за устойчиво развитие.

² Повече информация може да намерите на [интернет страницата на проекта](#).

да обозначи ситуацията на живот в периферията на обществото, с прекъснати социални взаимодействия и вертикална мобилност, засягащи както отделни индивиди, така и цели групи.

Попълване на липсваща информация

Подготвителното проучване, предшествашо изследването³ разкри важна празнина в българските документи, свързани с политиката за подобряване на положението на групите с особен риск от бедност, социално изключване и нарушения на основните права: те рядко използват или се позовават на статистически данни. Това до голяма степен се дължи на факта, че масивите от данни за състоянието на индивидите и в трите измерения, събрани от един източник, са рядкост, което прави трудно прилагането на индикатори, дезагрегирани по социално-демографски и икономически характеристики, при формулирането на политики или при мониторинг на тяхното въздействие.

Изследването, проведено в рамките на този проект, запълва тази празнина и генерира данни за всичките три измерения: риска от бедност и социално изключване, риска от преживяване на дискриминация и риска от тормоз и насилие, подбудено от предразсъдъци. То ще позволи да се направи цялостен преглед на ситуацията в България заедно с набор от предварително дефинирани ключови социално-икономически и индикатори за основните права, които да оценят рисковете от уязвимост на национално и на регионално ниво (NUTS3, или 28-те области на страната). Индикаторите могат от своя страна да бъдат дезагрегирани по ключови социално-икономически и демографски характеристики, включително, но не само възраст, пол, етническа принадлежност по самоопределение, риск от бедност, местоживееене, степен на образование, заетост, финансово състояние, брой на деца и др.⁴ По този начин анализът позволява да се идентифицират онези групи, които са изложени на най-сериозни рискове от бедност, социално изключване и нарушаване на правата, както и да се открият ключови взаимовръзки на тяхната уязвимост.

В допълнение към двадесет и двата индикатора, анализирани в това изследване, се използват данни от други източници, за да се поставят резултатите от изследването в по-широк контекст. Тези източници включват международни организации като Световната банка, Европейския съюз (Евростат), национални секторни програми и проекти, неправителствени организации и други независими национални или международни изследвания.

За изследването накратко

Представителното проучване, разработено и приложено специално в рамките на проекта, е проведено между 19 май и 17 септември 2020 г. Събрана е информация за положението на над 26 600 лица на възраст 15 и повече години и 3600 деца на възраст до 14 години. Участието в проучването е доброволно и въпреки сложната ситуация в страната поради противоепидемичните мерки в отговор на епидемията от COVID-19, е регистриран висок процент на получени отговори от 80,6%.

За проектиране на извадката е използван подходът на двустепенен стратифициран случаен подбор с вероятност, пропорционална на размера на населението. Тя се състои от 15 000 домакинства в 2500 гнезда, представляващи населението на България, което живее в частни домакинства. Интервюта от името на друго лице не са допустими. Информацията за деца под 15

---

³ Илчева, М. и Кунева, Л. (2019). [Overview of the legal and policy frameworks addressing 'vulnerability' to poverty, social exclusion and violation of fundamental rights in Bulgaria](#). София, НСИ (докладът е изготвен в рамките на Проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“).

⁴ Приложение 1 предоставя списък на анализирани индикатори, групирани по тематични области и използваните променливи на дезагрегация, докато Приложение 2 предоставя списък на въпросите, използвани за дезагрегационните променливи.

г. е събрана чрез интервю с майката; ако това не е възможно – с друг техен законен представител (родител или настойник). Данните са събрани посредством интервюта лице-в лице с помощта на компютър (Computer-assisted personal interviewing, CAPI).

Специално се акцентира върху четири групи, които често се определят като изложени на висок риск от бедност, социално изключване и нарушаване на правата:

1. роми (респонденти, самоопределили се като такива),
2. деца (лица под 18-годишна възраст),
3. възрастни хора (лица на 65 години и повече),
4. хора с увреждания (лица, заявили, че са били ограничени или силно ограничени в обичайните си дейности през последните 6 месеца поради здравословни проблеми).

Положението на тези четири групи ще бъде предмет на четири тематични доклада, които ще бъдат изготвени в рамките на проекта. Конкретните критерии, използвани за определянето на тези четири групи като изправени пред дадени рискове от уязвимост, са установени от експертен преглед на съществуващите правни и политически рамки, отнасящи се до уязвимите групи и от оперативните критерии, прилагани за определяне на концепцията за „уязвимост“, разработени на първия етап от проекта⁵.

За целите на този доклад уязвимостта се измерва чрез следните въпроси:

- 1) Риск от **бедност**, който се измерва с три индикатора:
  - a. Оценка на риска от бедност, приблизително отговарящ на методиката, прилагана от EU-SILC за измерване на бедността. Хората са в риск от бедност, ако доходите на домакинствата им са под националния праг на бедност, който е определен на 60% от медианния национален еквивалентен разполагаем доход на всички лица.
  - b. Разпространение на случаи на глад поради бедност, което се улавя с въпроса: „През последния месец, Вие или някой от Вашето домакинство, лягали ли сте си гладни, защото не сте имали достатъчно пари за храна? Ако е така, колко често се е случвало това през последния месец?“
  - c. Удовлетвореност на респондентите от тяхното финансово състояние, отразено от оценката на въпроса „Като цяло, какво е степента Ви на удовлетвореност от Вашето финансово състояние“ по десетобална скала, където „1“ означава „напълно неудовлетворен“ и „10“ означава „напълно удовлетворен“.

Усещането за **социална изолация**, което се улавя чрез самооценката на респондентите на въпроса „Като цяло, до каква степен бихте казали, че се чувствате изключени от обществото?“ по 10 десетобална скала, където „0“ означава „изобщо не съм изключен от обществото“, а „10“ – „напълно съм изключен от обществото“.
- 2) Усещане за **дискриминация**: Проучването регистрира дискриминацията с въпроси дали респондентите се чувстват дискриминирани на различни основания (цвят на кожата, етнически или имигрантски произход / етнически произход, религия или религиозни вярвания, пол, възраст, наличие на увреждане, сексуална ориентация, полова идентичност, друга причина) през последните 5 години и през последните 12 месеца. При това, наблюдава се усещането за дискриминация в различни сфери от живота: при търсене на работа, на работното място, в контакт с някой от училището като родител или ученик, при ползване на здравни услуги, при наемане или покупка на апартамент или къща, при контакт с администрация или ведомства и при опит човек да влезе в нощен клуб, бар, ресторант или хотел, когато използва обществен транспорт, когато е в магазин

⁵ Марков, Д. и Кунева, Л. (2019), [Преглед на данните и индикаторите за мониторинг на „уязвимостта“ на рисковите групи в България](#), София, НСИ (докладът е изготвен в рамките на Проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“).

или се опитва да влезе в магазин. Дали респондентът се е чувствал дискриминирани поради горепосочените причини е въпрос на субективна оценка. Настоящият доклад представя състоянието на населението като цяло и данните, представени в графиките, обобщават дискриминация на всички изброени по-горе основания.

- 3) **Тормоз и насилие.** Въпросникът включва субективното наблюдение на респондентите, т.е. тяхната оценка дали преживеният случай на тормоз или насилие е имал място на някое от гореспоменатите основания.
- а. Тормоз е имало, ако респондентът е бил подложен на някое от следните действия през дванадесетте месеца, предхождащи проучването:
- i. някой е правил обидни или заплашителни коментари към респондента лично – например, като да го назовава с обидни определения;
  - ii. някой е заплашвал респондента с насилие;
  - iii. някой е отправял обидни жестове или погледи към респондента;
  - iv. някой е изпращал обидни или заплашителни имейли или текстови съобщения (SMS, IM);
  - v. някой е публикувал обидни коментари за респондента в интернет, например във Facebook, Instagram, Twitter и т.н.
- б. Насилие е имало, ако респондентът е бил нападат физически – например, бил е ударен, избутан или ритнат през 12-те месеца, предхождащи проучването.

Структура и фокус на доклада

Настоящият доклад разглежда осем тематични области: (1) образование, (2) заетост, (3) бедност и социално изключване, (4) здраве, (5) жилищно настаняване, (6) дискриминация, (7) тормоз и насилие и (8) участие, изграждане на сътрудничество и доверие.

Докладът прилага три нива на анализ: национално, регионално и дезагрегирано по групи. Всяка тематична част започва с кратък увод в контекста на съответната област. Следва представяне на резултатите по ключови показатели на национално и областно ниво (NUTS3), с изключение на показателите, които не могат да бъдат дезагрегирани поради малък брой наблюдения. Всички такива случаи са отбелязани по стандартна процедура (оценките, базирани на 20 до 49 реално анкетирани лица се маркират, докато тези, базирани на по-малко от 20 – не се публикуват). Третият раздел на тематичните области допълнително дезагрегира резултатите на национално ниво по редица индивидуални характеристики и характеристики на ниво домакинство (за подробен списък на използваните променливи на дезагрегация вж. Приложение 1). Бивариативният анализ в третия раздел на всяка тематична глава дава допълнителна представа за предизвикателствата, пред които са изправени респондентите със специфични социално-икономически или демографски характеристики.

1 Образование

Контекст

Степента на образование е сред ключовите фактори, определящи устойчивата заетост и цялостното благосъстояние през целия живот, като по този начин играе централна роля за намаляване на бедността. За учебната 2019/2020 година почти 573 000 ученици в България са записани в държавни и/или частни общообразователни и около 137 000 в професионални и специални училища, без значителна разлика по пол. Независимо от това, броят на учениците в началното и общообразователното средно образование намалява. Според официалните данни през учебната 2019/2020 г. са записани 8 763 момчета и момичета по-малко в сравнение с предходната година (2018/2019 г.), въпреки че общият брой на населението сред тази възрастова група не намалява⁶. В резултат на това нетните нива на записване⁷ намаляват от 88,4% през 2018/2019 г. на 86,2% през 2019/2020 г. за началното образование и от 82,5% на 82,3% за основното и средно образование⁸. Освен това през 2019 г. дялът на младите хора на възраст 20-24 години, които имат поне диплома за средно образование, е 84,4%, докато 44% от младите хора на възраст 19-23 години са записани във висше училище. Сред лицата на възраст 30-34 години повече жени (40,8%), отколкото мъже (27%) имат висше образование.

Ключов компонент на всяка образователна система е предучилищното образование. Редица проучвания на ниво ЕС показват, че ефективното предучилищно образование е не само инструмент за предотвратяване на ранното напускане на училище⁹, но има и по-широко отражение върху личностното развитие, заетостта, бедността, неравенството, социалното сближаване и приобщаване, здравето и благосъстоянието, престъпността и правосъдието и др.¹⁰ Въз основа на тези констатации, политическите документи на ЕС, като Препоръката на Съвета от 2019 г. относно висококачествените системи за образование и грижи в ранна детска възраст, очертават съответните приоритети на ЕС¹¹. В България нетният дял на записване в предучилищна възраст е значително по-нисък от средния за ЕС (94,8% през 2018 г.¹²), въпреки че нараства минимално от 78,4% през 2018/2019 г. на 78,7% през 2019/2020 г.

Тези данни трябва да бъдат анализирани в контекста на възрастта за задължително предучилищно образование, наличния капацитет на детските градини и тяхното териториално разпределение. Съгласно Закона за предучилищното и училищното образование, през 2020 г. (годината, в която е проведено проучването), записването в предучилищно образование е задължително от петгодишна възраст¹³. През учебната 2019/2020 г. наличният капацитет на

⁶ Национален статистически институт (2020), [Учащи по групи класове и пол в общообразователните училища по форма на собственост](#), 24 април 2020 г.

⁷ Броят на момчетата и момичетата на възраст на определено ниво на образование, които са записани в това ниво на образование, изразен като процент от общото население в тази възрастова група. За повече подробности вижте Eurostat: [Glossary: Net enrolment rate](#)

⁸ Национален статистически институт (2020), [Нетен коефициент на записване на населението в образователната система](#), 24 април 2020 г.

⁹ European Commission (2014), [Study on the effective use of early childhood education and care \(ECEC\) in preventing early school leaving \(ESL\)](#), Люксембург, Служба за публикации на Европейския съюз.

¹⁰ Lenaerts, K., Vandenbroeck, M. and Beblavý, M. (2018), [Benefits of early childhood education and care and the conditions for obtaining them \(EENEE Analytical Report No. 32 prepared for the European Commission\)](#), Люксембург, Служба за публикации на Европейския съюз.

¹¹ Съвет на европейския съюз (2019), [Препоръка на съвета за висококачествени системи за образование и грижи в ранна детска възраст \(2019/C 189/02\)](#), ОJ 2019 C 189.

¹² Eurostat, [Early childhood and primary education statistics](#).

¹³ България, [Закон за предучилищното и училищното образование](#), 13 октомври 2015 г. (последно изменение от 18 септември 2020 г.), чл. 8. През септември 2020 г. законът бе изменен като възрастта за задължително записване в предучилищно образование беше свалена от пет на четири години.

национално ниво е по-висок от броя на децата, достигайки 108 свободни места на 100 деца (с по-високи съотношения в Северна България и по-ниски съотношения в южната част на страната¹⁴). Неравномерното териториално разпределение на детските градини и често неадекватният им по отношение на населението общ капацитет в някои от по-големите градове (включително столицата София), обаче, води до ситуация, при която много родители не могат да запишат децата си в детски градини. Освен това съществуват и продължаващи опасения, свързани с предизвикателствата при ангажирането на деца от труднодостъпни и/или сегрегирани общности в предучилищното образование.

Друг критичен момент в политиките за образование и социална интеграция в България е въпросът за рано напусналите и отпадащите от училище, където „напускащите рано“ включват лица, завършили най-много основно образование и не участващи в по-нататъшно образование или обучение, а „отпадащите“ са всички останали случаи на прекратено обучение. Ранното напускане на училище затруднява прехода на младите хора от образование към заетост¹⁵, допринасяйки за високия дял на младите хора (18,1%), които според Наблюдението на работната сила за 2020 г. не са заети или учещи¹⁶. Резултатите от изследването потвърждават заключението на Европейската комисия, че възрастното население трябва да се преквалифицира и да повиши уменията си, за да стане подходящо за пазара на труда¹⁷.

Последните налични официални данни показват, че през учебната 2018/2019 година 21 127 ученици, записани в началото на учебната година, са напуснали училище (включително 7024 в начален етап (1-4 клас), 6370 в прогимназиален етап (5-7 клас), 7545 в средно образование (8-12 клас), 179 в професионални програми за придобиване на първа степен ПК след основно образование и 9 – в професионални колежи с прием след средно образование. В малък брой случаи (1,2% и 2%) това се дължи на здравословни причини. В повечето случаи обаче учениците напускат училище поради семейни причини или защото са емигрирали. Въпреки че тези две категории също могат да бъдат свързани с определени рискове от уязвимост, трябва да се обърне специално внимание на тези, които са напуснали училище поради нежелание да продължат образованието си. През учебната 2018/2019 година техният дял е 4,7% в начален етап, 14,2% в прогимназиален етап и 24,7% в средното образование. Данните на национално ниво показват, че всеки четвърти от тези, които напускат преди да завършат гимназия, правят това поради липса на интерес. През 2019 г. рано напусналите образованието и обучението възлизат на 13,9% от всички ученици, като по-висок процент отпадат момчета¹⁸.

Различни фактори влияят върху степента на записване, задържане и прогрес в образованието, като бедност, семейни отговорности, затруднен или неравен достъп до услуги, липсваща или неподходяща инфраструктура, социално изключване и маргинализация. На този фон, предложеният набор от социално-икономически индикатори, попълнени с данни от проучването, проведено за този проект, дава представа за мащаба на проблеми като изключване от ранното детско образование, рано напускане на училище и дискриминация.

---

¹⁴ Национален статистически институт (2020), [Детски градини, деца, педагогически персонал, места и групи в детските градини по статистически зони, статистически райони, области и общини](#), 24 април 2020 г.

¹⁵ УНИЦЕФ (2015), [Оценка на състоянието и анализ на профила на подрастващите и младежите, които не работят, не учат и не се обучават \(NEETs\)](#), София, УНИЦЕФ България.

¹⁶ Национален статистически институт (2020), [Специфични показатели, изчислени на база наблюдението на работната сила през 2020 година](#), 2020, 15 март 2021 г.

¹⁷ Европейска комисия (2019), [Мониторинг на образованието и обучението 2019 България](#), Люксембург, Служба за публикации на Европейския съюз.

¹⁸ Национален статистически институт (2020), [Учащи и напуснали по причини и степен на образование](#), 24 април 2020 г.

Резултати на национално и областно ниво

Делът на децата, уязвими на лишаване от образование поради невъзможност да посещават детска градина и/или друга форма на предучилищно образование, се изчислява с помощта на индикатора „посещаване на заведение за образование и грижи в ранна детска възраст“. Според резултатите от проучването през учебната 2019/2020 г. 23% от всички деца на възраст между 3 г. и възрастта за започване на официално задължително начално образование не са били записани в каквато и да е форма на предучилищно образование (разбивки по области за този индикатор не е публикувана поради малък брой наблюдения). Тези данни са в съответствие с годишните официални данни, предоставени от НСИ, според които през учебната 2019/2020 г. 78,7% от децата от съответната възрастова група (3-6 години) са били записани в детски градини¹⁹ - тревожно ниско в сравнение със средната стойност за ЕС-27 от 92,2% през 2018 г.²⁰ Малкият брой анкетирани лица, отговорили на този въпрос (880) не позволява дезагрегирането на този индикатор на областно ниво.

Нивата на посещаемост на заведенията за предучилищно образование и грижи зависят от редица фактори – от наличността и достъпността на заведенията и техния капацитет на местно ниво до решенията в семейството по отношение на образованието в ранна детска възраст. Ангажирането на малките деца в системата на формалното образование остава сред приоритетите на българското правителство в областта на социалното и образователното включване с акцент върху уязвимите групи като ромските деца, децата с увреждания и децата, чийто майчин език не е български. Посещаването на заведения за образование и грижи в ранна детска възраст може също така да подобри шансовете за записване в по-висока степен на образование и, в по-широк смисъл, да намали нивата на отпадане от следващите образователни нива.

Делът на децата, уязвими на риска да не могат да завършат училищното си образование (включително потенциалния риск да попаднат в категорията NEET), се изчислява с помощта на индикатора „Относителен дял на лицата на възраст 18 - 24 навършени години, завършили най-много основно образование и неучастващи в образование и обучение“. Той изчислява дела на населението на възраст 18-24 години, чиято най-висока степен на образование е основно или по-ниско (ISCED 2011 нива 0, 1 или 2) и не участва в допълнително образование или обучение. Повисокият дял на рано напусналите училище може да се разглежда и като индикатор за повишен риск някои групи млади хора да попаднат в категорията на незаетите и неучещи младежи (NEET) с всички последици за тяхното бъдещо личностно развитие.

Според проучването на национално ниво 15,5% от младите хора на възраст 18-24 години са напуснали образованието и обучението си рано (**Графика 1**); следва да се има предвид, че разбивките по области за този индикатор са базирани върху малък брой наблюдения). Този дял е тревожно висок сам по себе си и, ако се разглежда в контекста на предишни проучвания, отново потвърждава заключението, че ранното напускане на училище не е ново явление за България, а по-скоро продължаващ проблем, който все още не е разрешен ефективно²¹. Високият дял на напусналите училище може да се разглежда и във връзка с тревожно високия процент (19,3%) на незаети и неучещи млади хора на възраст 15-29 г. (NEET)²².

Ниското ниво на образование е едновременно двигател за рисковете от уязвимост в други области (безработица и бедност, но също така и социално положение) и резултат от други лишения (финансови затруднения в домакинството, социално-икономически условия в домакинството и/или в общността, семейните отговорности като грижа за братя и сестри, за

¹⁹ 19 Национален статистически институт (2020), [Групов нетен коефициент на записване на децата в детските градини по статистически зони, статистически райони и области](#), 24 април 2020 г.

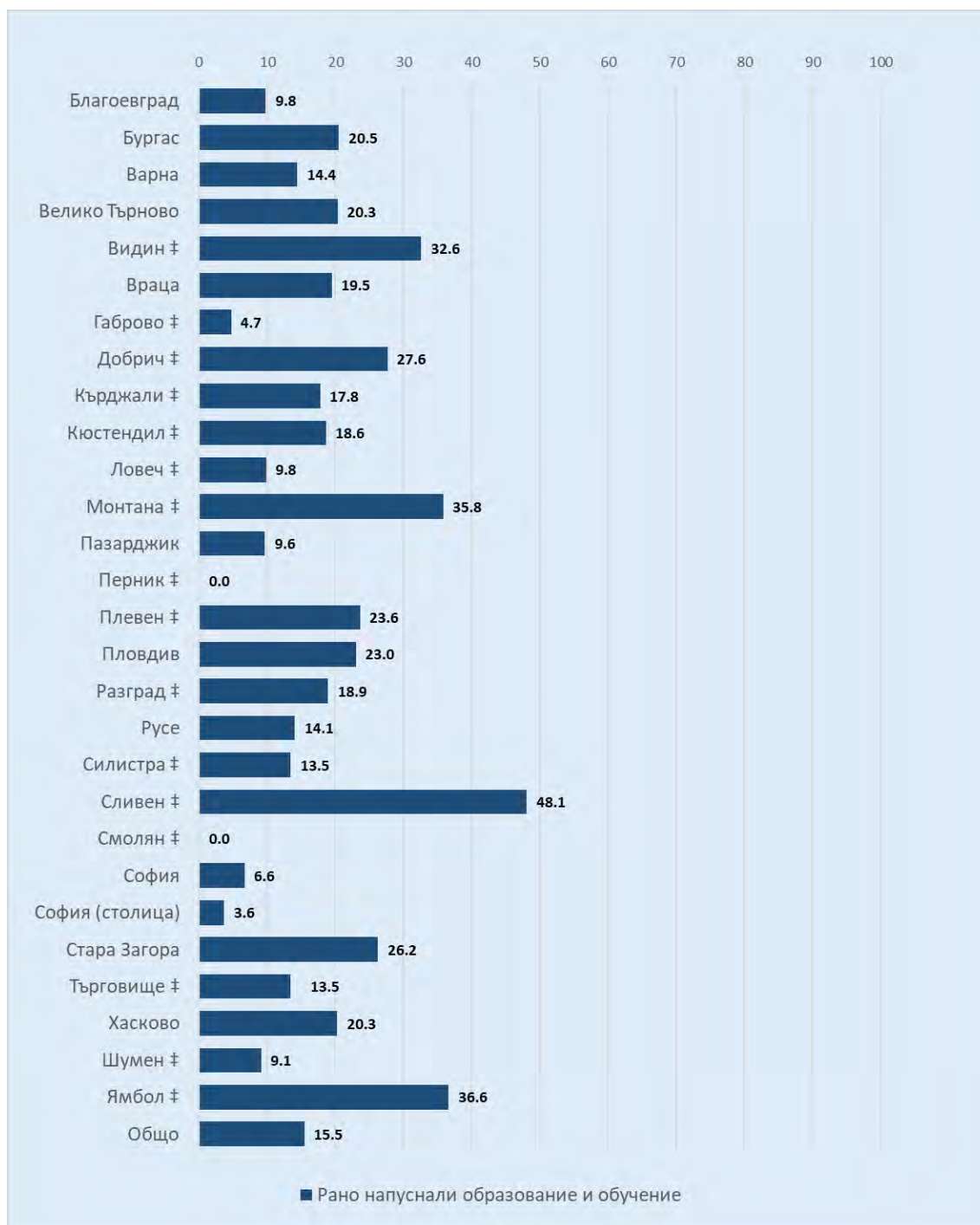
²⁰ Eurostat (2020), [Pupils from age 3 to the starting age of compulsory education at primary level by sex - % of the population of the corresponding age](#), септември 2020.

²¹ Eurostat (2020), [Early leavers from education and training](#), април 2020. Според данните от 2019 г. България се нарежда на четвърто място в ЕС-27 със значително по-висок дял на преждевременно напусналите училище в сравнение със средната стойност за Съюза от 10,2%.

²² За повече информация вижте анализа на индикатора NEET в подглавите за заетостта на тази и следващата глава

възрастни роднини и за собствени деца, ранни бракове и бременности, нужда да осигуряват семейството си с платен труд, затруднен достъп до образование поради инфраструктурни ограничения, дискриминация и др.). Взаимовръзките между различните характеристики са сложни. Проучванията показват, че прекратяването на образованието често е показателно за негативното въздействие на структурните детерминанти в образователната система, както и за широкообхватните местни социално-икономически процеси, които засягат индивидуалните възприятия и избори, обхващащи възможностите за доходи за ниско и висококвалифицирана работна ръка, възвръщаемостта на инвестициите в образованието (до каква степен усилията в това отношение се превръщат в по-добри работни места и в по-високи доходи), натиска от страна на връстниците или моделите за подражание, доминиращи в „балона“ на конкретна личност в социалните медии.

Графика 1: Относителен дял на лицата на възраст 18-24 години, завършили най-много основно образование и неучастващи в образование и обучение (%)^{a, b, c, d}

Бележки: ^a От всички членове на домакинството на възраст между 18 и 24 години (n = 1,845); претеглени резултати.

^b Въпроси от изследването: „Учи ли лицето в момента?“, „Най-висока степен на завършено образование“, „Как бихте определили своя трудов статус понастоящем?“. Използвано е същото определение както за „преждевременно отпаднали от училище“ за населението като цяло, с изключение на участието в неформално образование или обучение. Този въпрос не е задаван в изследването, но се отчита от Евростат за населението като цяло (edat_ifse_14).

^c В съответствие с индикатора на Евростат (edat_ifse_14) участниците в професионално обучение не се смятат за преждевременно отпаднали.

^d Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Съществуват достатъчно данни, които показват, че дискриминацията влияе отрицателно върху степента на задържане на децата в училище. Това се отнася особено за тези, които произхождат от етническо малцинство или за децата, които изпитват ограничения в обичайните си дейности поради здравословни проблеми. Проучването на FRA EU-MIDIS II показва, че през 2016 г. средно 6% от интервюираните групи от населението в 28-те държави членки са били обект на дискриминация въз основа на етническия си или чужд произход, когато са контактували с училищните власти през последните 12 месеца преди проучването. В България, където са изследвани ромите, този дял е 6%²³. Настоящото изследване не включва задълбочени интервюта със самите деца във връзка с преживяванията им на дискриминация, поради което данните на респондентите за **дискриминация²⁴ при контакт с училищните власти** са получени индиректно. Индикаторът представя дела на лицата на възраст 16 или повече години, които съобщават, че са се чувствали дискриминирани при контакт с училищните власти (както като родители/настойници, така и като ученици) през последните 12 месеца.

Данните от изследването на национално ниво показват, че делът на лицата на възраст 16 и повече години, които са били в контакт с училищните власти и са се чувствали дискриминирани (по каквато и да е причина), е 1,4% (Графика 2). Този много нисък дял, особено в сравнение с дела на дискриминираните в други области, като например при търсене на работа (17,2%) или жилище (7,4%), може да бъде повлиян от липсата на информация при респондентите (или техните родители или настойници) за актовете на дискриминацията в образованието срещу децата в изследваните домакинства. Поради това трябва да се обърне внимание с приоритет на повишаването на осведомеността за това какво представлява дискриминацията като цяло и в частност в образованието, тъй като това е специфичен проблем, признат на световно равнище и на равнище ЕС като влияещ на личностното развитие, на благосъстоянието през целия живот и на усилията за намаляване на бедността. Той често води до изключването на уязвими деца като децата с увреждания, децата от етническите малцинства, децата мигранти и бежанци и децата от труднодостъпни или силно маргинализирани в социален и/или географски план общности.

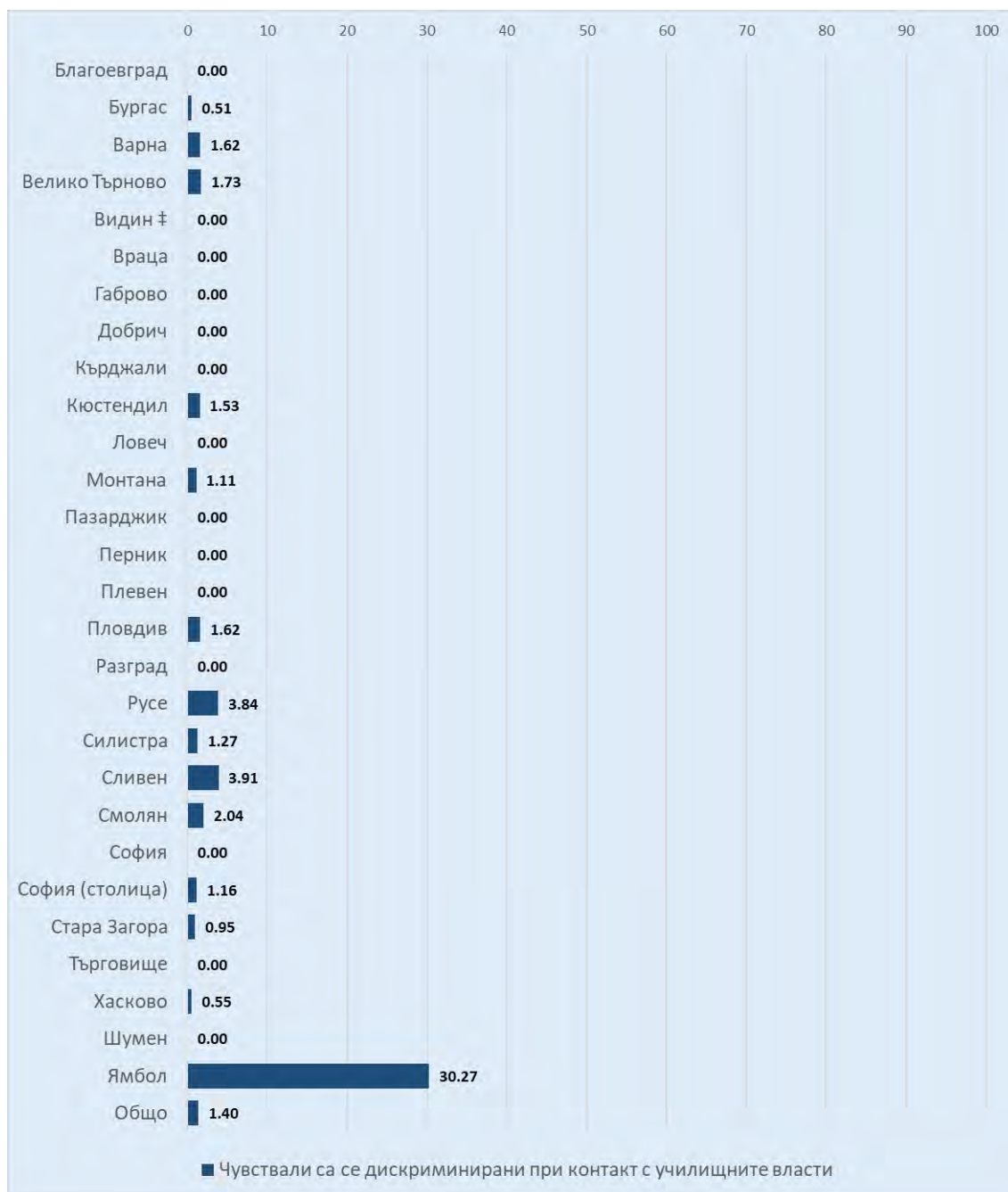
Данните на областно ниво показват известни разлики в дела на лицата, дискриминирани при контакт с училищните власти. Областите с най-високи регистрирани нива на дискриминация са Ямбол, Сливен и Русе, а в половината от областите никой от анкетираните не се е чувствал дискриминиран.

---

²³ FRA (2017). [Second European Union Minorities and Discrimination Survey](#). Main results, pp. 34 and 36.

²⁴ В рамките на проучването респондентите бяха попитани дали са се чувствали дискриминирани по различни причини (цвят на кожата, етнически или имигрантски произход, религия или религиозни вярвания, пол, възраст, увреждане, сексуална ориентация, полова идентичност, друга причина) през последните 5 години и през последните 12 месеца в различни области на живота: когато са търсили работа, на работа, когато са били в контакт с някой от училището(ата) като родител или ученик, когато са използвали здравни услуги, когато са се опитвали да наемат или купят апартамент или къща, когато са били в контакт с административни служби или обществени услуги и когато са се опитвали да влязат в дискотека, бар, ресторант, хотел; да използват обществен транспорт; в магазин или при опит да влязат в магазин..

Графика 2: Дял на лицата, чувствали се дискриминирани по каквато и да е причина при контакт с училищните власти (като родител/настойник или ученик), по области (%) ^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички респонденти на възраст над 16 години, които са били в контакт с училищни власти (като родител/настойник или ученик) през последните 12 месеца преди изследването (n = 4,852); претеглени резултати.

^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

^c Оценки, базирани на малък брой случаи, са статистически по-малко надеждни. Поради това резултатите, базирани на 20 до 49 реално анкетирани лица, са отбелязани със символа „†“, а тези, базирани на по-малко от 20 лица - не се публикуват.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Сегрегацията между училищата и в рамките на едно училище е утежнена форма на образователна дискриминация и борбата с това отдавна е приоритет на правните и политически рамки в България. В същото време конкретните форми на дискриминация в образованието (напр.

пристрастията на някои учители, основани на предразсъдъци към децата от една етническа група), са по-трудни за улавяне в проучванията в сравнение с дискриминацията при заетостта и това трябва да се вземе предвид при тълкуването на този индикатор. Въпросът за училищната сегрегация и самото съществуване на сегрегирани училища са също сред факторите, които трябва да се вземат предвид при анализа на дискриминацията в училище, тъй като сегрегацията не винаги може да се възприеме от родителите и учениците като форма на неравно третиране. Проблемът не е ясен: концентрацията на деца от един етнос в училище в населено място с етнически разнородно население се различава от подобна концентрация в регион, в който етническото малцинство е станало мнозинство на местно ниво поради демографските тенденции или поради миграция. Във всеки случай основните причини за такава концентрация следва да се вземат предвид, за да предоставят информация за ефективен политически отговор на основните двигатели на сегрегацията.

Бивариативен анализ

Резултатите от изследването показват, че образованието е ключов фактор за избягване на рисковете от уязвимост, като бедност и социално изключване, и предпоставка за поддържане на достойна работа, добри условия на живот и до известна степен достъп до по-качествени здравни грижи. В това отношение предучилищното образование е важно за предотвратяване на отпадането от училище и за постигане на по-добри резултати.

Делът на децата, които не посещават заведения за образование и грижи в ранна детска възраст, е много по-висок сред групите на ромите (41,7%) и етническите турци (32,8%), отколкото сред етнически българи (17%)²⁵. Това може да се дължи на културните особености, както и на езиковата бариера при домакинствата с основен език, различен от българския²⁶.

Делът на децата, живеещи в бедни домакинства, които не посещават заведения за образование и грижи в ранна детска възраст, е повече от два пъти по-висок от този на децата от домакинствата, които не са бедни (38,2% срещу 17,6%). Безработицата има подобно въздействие: 37,5% от децата от домакинства, в които повече от четири пети от независимите членове са без работа срещу заплащане или друг доход в сравнение с 15,4% от децата в домакинствата, където само 15% от членовете на домакинството са без работа. Това може да означава, че родителите, които остават вкъщи поради липса на работа, се грижат за децата си, но от друга страна може също така да сочи, че безработните родители не могат да си позволят да запишат децата си в детско заведение. Същите причини могат да бъдат валидни за многолюдните семейства (домакинства с пет или повече членове), където делът на децата, които не посещават заведение за ранно образование или грижи (28,7%), е почти два пъти по-висок от този на децата, живеещи в домакинство с до четири члена (15,7%).

По-високият дял на децата, които не посещават заведения за образование в ранна възраст в селските райони (31,2%) в сравнение с градските райони (20,1%), може да показва проблеми с наличността и достъпността на такива услуги (най-вече поради липса на персонал в отдалечените райони). (Графика 3).

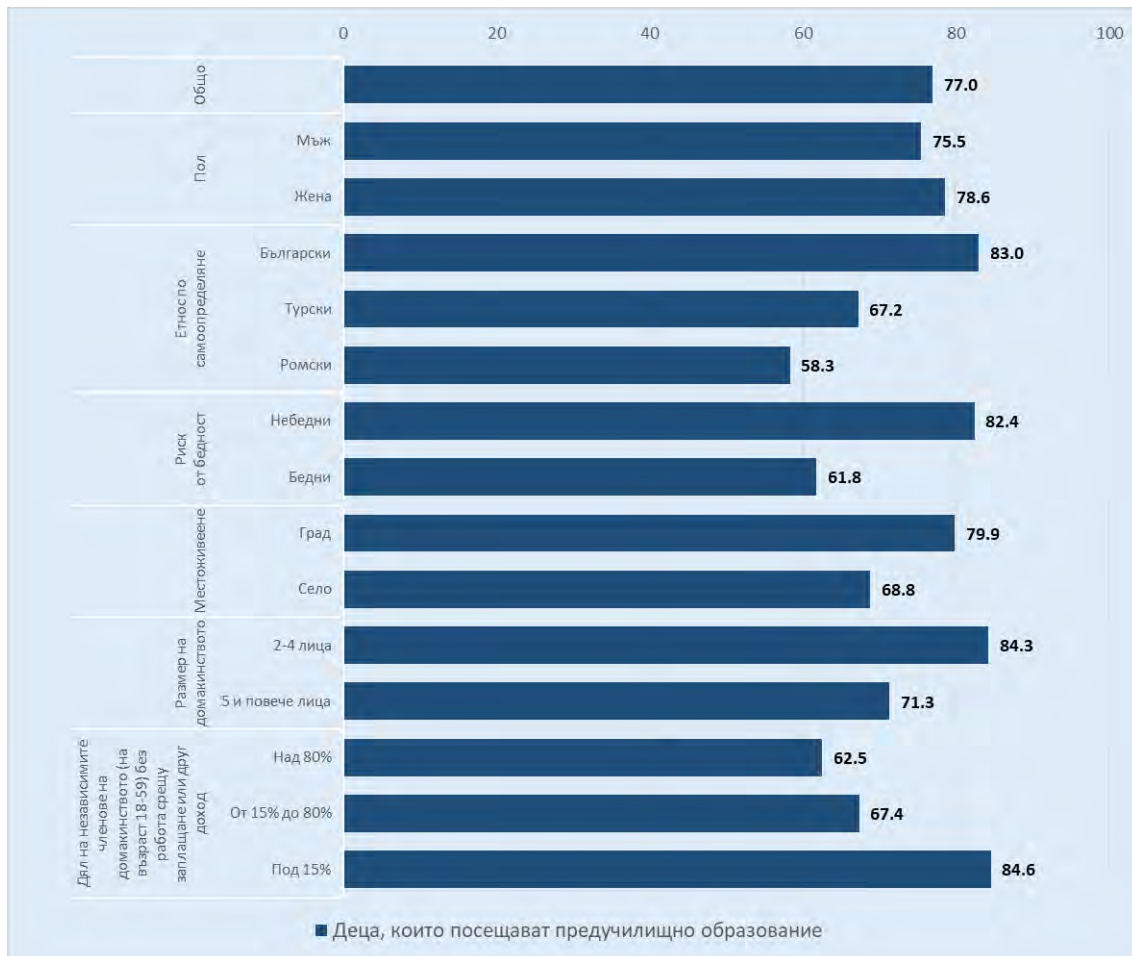
---

²⁵ Етническата принадлежност на децата е предоставена от основния респондент посредством избор от списък с етнически групи, от който може да се избере само една.

²⁶ За повече информация относно трудностите, с които се сблъскват в училище децата, чийто майчин език не е български, вижте: Радославова, П. (2019), [Колко важно е да разбираш езика на училището](#), София, Заедно в час, 23 август 2019.

Графика 3: Дял на децата на възраст от 3 до възраст за започване на задължително начално образование (6), които посещават предучилищно образование, по пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживееене, размер на домакинството и интензитет на незаеетост (%)^{a, b}

Бележки: ^a От всички деца на възраст между 3 и 6 години (n = 880); претеглени резултати.

^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

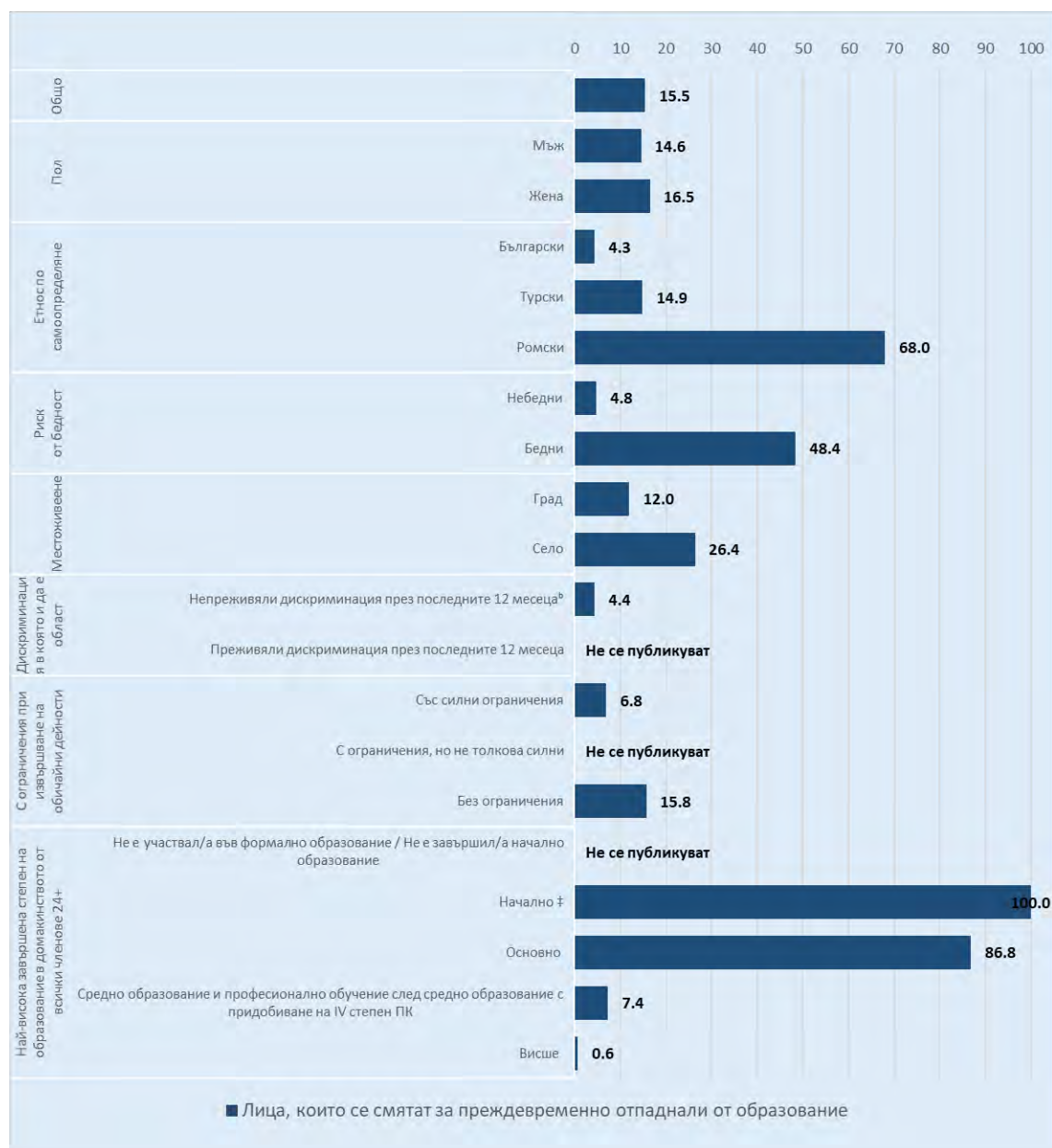
Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Данните за напусналите училище рано сред лицата на възраст 18-24 години показват значителни различия между различните групи от населението. Няма забележима разлика между дела на жените (16,5%) и мъжете (14,6%). Най-силните признаци за ранно напускане на училище са образователното ниво в домакинството, бедността и етническата принадлежност. Делът на рано напусналите, живеещи в домакинства, в които най-високото ниво на образование е „основно или по-ниско“, е 86,8% в сравнение със само 7,4% в домакинствата, в които най-високото ниво на образование е средно, подсказващо колко важни са ролевите модели в образованието – и съответно колко висок е рискът от тяхното възпроизвеждане при следващото поколение. Делът на рано напусналите училище е висок и сред хората, живеещи под прага на бедност (48,4% срещу 4,8% при тези над прага). Разделението на селски и градски райони също води до разлики - по-висок е делът на хората, които напускат образованието по-рано в селата (26,4% в селските райони срещу 12,0% в градските).

Етническата принадлежност като двигател на ранното напускане на училище е добър пример за припокриващи се лишения, които увеличават риска в една конкретна област. Делът на рано напусналите роми е 68% (пет пъти по-висок от дела в групата на етническите турци и около 16

пъти по-висок от дела в групата на етническите българи) точно поради подобни припокривания (Графика 4).

Графика 4: Дял на лицата на възраст 18-24 години, завършили най-много основно образование и неучастващи в образование и обучение, по пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживееене, завършено образование, случаи на дискриминация, ограничения при извършване на обичайни дейности и най-висока завършена степен на образование от всички членове на домакинството на 24 и повече години (%) ^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички членове на домакинството на възраст между 18 и 24 години (n = 1,845); претеглени резултати.

^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

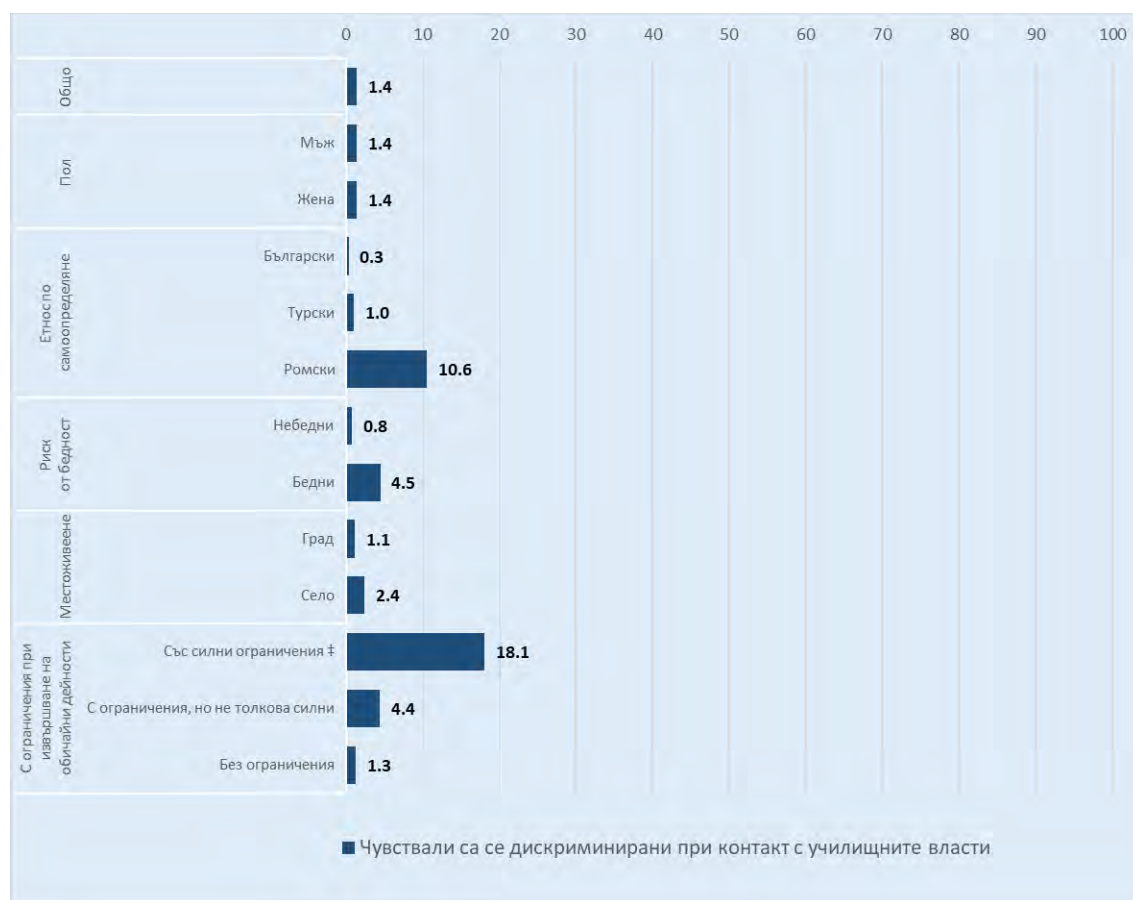
^c Оценки, базирани на малък брой случаи, са статистически по-малко надеждни. Поради това резултатите, базирани на 20 до 49 реално анкетирани лица, са отбелязани с този символ, а тези, базирани на по-малко от 20 лица - не се публикуват.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Въпреки че общият дял на хората, преживели дискриминация при взаимодействие с училищните власти, е сравнително нисък, има големи несъответствия между различните групи. Ромите,

хората, живеещи в бедност и хората с ограничения при извършване на обичайни дейности причини стават жертва на дискриминация много по-често. Лицата от ромски произход се открояват с всеки десети, преживяващ дискриминация в училище. Хората, живеещи под прага на бедността (4,5%), както и хората, живеещи в села (2,4%), също са сред групите със значително висок дял на дискриминираните лица, което предполага, че рискът от дискриминация е по-висок в училищата на отдалечени райони и сегрегирани области. Данните за хората с ограничения при извършване на обичайни дейности причини, макар и статистически по-малко надеждни, поради малкия брой наблюдения, показват, че свързаните със здравето ограничения също могат да бъдат сред факторите, водещи до по-висок риск от дискриминация. Изглежда, че полът не е фактор, влияещ на дискриминация в училищата, тъй като дялът на мъжете и жените е практически равен (1,4%, Графика 5).

Графика 5: Дял на лицата, чувствали се дискриминирани по каквато и да е причина при контакт с училищните власти (като родител/настойник или ученик), по пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживеење и ограничения при извършване на обичайни дейности (%) ^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички респонденти на възраст над 16 години, които са били в контакт с училищни власти (като родител/настойник или ученик) през последните 12 месеца преди изследването (n = 4,852); претеглени резултати.

^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

^c Оценки, базирани на малък брой случаи, са статистически по-малко надеждни. Поради това резултатите, базирани на 20 до 49 реално анкетирани лица, са отбелязани със символа “‡”, а тези, базирани на по-малко от 20 лица - не се публикуват.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

2 Заетост

Контекст

Една от ключовите оси на националната програма за развитие „България 2030“ е насърчаването на по-интензивно социално включване със специфичен фокус върху положението на безработните, икономически неактивните и обезкуражените лица в трудоспособна възраст. Намаляването на безработицата е дългосрочен приоритет за българската държава. В сравнение с предходната година през 2019 г. делът на безработните е спаднал от 5,2% на около 4,2% от работната сила²⁷, докато средната брутна годишна заплата се е увеличила с 9,6%²⁸. Неравенството при доходите между мъжете и жените остава високо, като жените печелят средно с 19,7% по-малко от мъжете²⁹. Коефициентът на икономическа активност също нараства (от 55,3% през 2018 г. до 56,6% през 2019 г.)³⁰, както и коефициентът на заетост (от 52,4% през 2018 г. до 54,2% през 2019 г.). Пандемията на COVID-19 през 2020 г., обаче, може би е обърнала тази положителна тенденция.

Безработицата в България като цяло и в частност сред младите хора е близка или по-висока от средните нива на безработица, изчислени от Евростат и ОИСР.

Резултати на национално и областно ниво

Коефициентът „**работа срещу заплащане или друг доход**“ като **самодеклариран основен статус в заетостта**“ е подходящ показател за рисковете, пред които е изправено дадено лице поради безработица. Той изчислява дела на хората (на възраст между 20 и 64 години), чийто основен статус в заетостта е „работа срещу заплащане или друг доход“, включително самостоятелно зает, работещ в семейния бизнес без заплащане, стаж или участие във форми на обучение, за които се получава заплащане; отсъстващ поради отпуск по майчинство, болнични, годишен отпуск или работил срещу заплащане през последните четири седмици.

Данните от проучването показват, че на национално ниво 75% от лицата на възраст между 20 и 64 години са работили срещу заплащане или друг доход (Графика б). Това съответства на тенденциите в годишния коефициент на заетост за тази възрастова група, който се изчислява от НСИ и обхваща дела на населението, което е работило срещу заплащане в продължение на поне един час през референтния период, или има постоянна работа, от която временно отсъства. През 2019 г. този коефициент е средно 75% (79,3% за мъжете и 70,7% за жените), което е по-високо от средния дял за ЕС-27³¹. Данните на областно ниво показват значителни различия. Делът на лицата, които работят срещу заплащане или друг доход, е значително по-нисък във Видин, Кърджали, Ямбол и Търговище, отколкото при тези в противоположния край на спектъра (столицата София, София – област и Габрово).

²⁷ Национален статистически институт (2020), [Инфостат: Коефициенти на безработица по местоживеење и възрастови групи](#), април 2020.

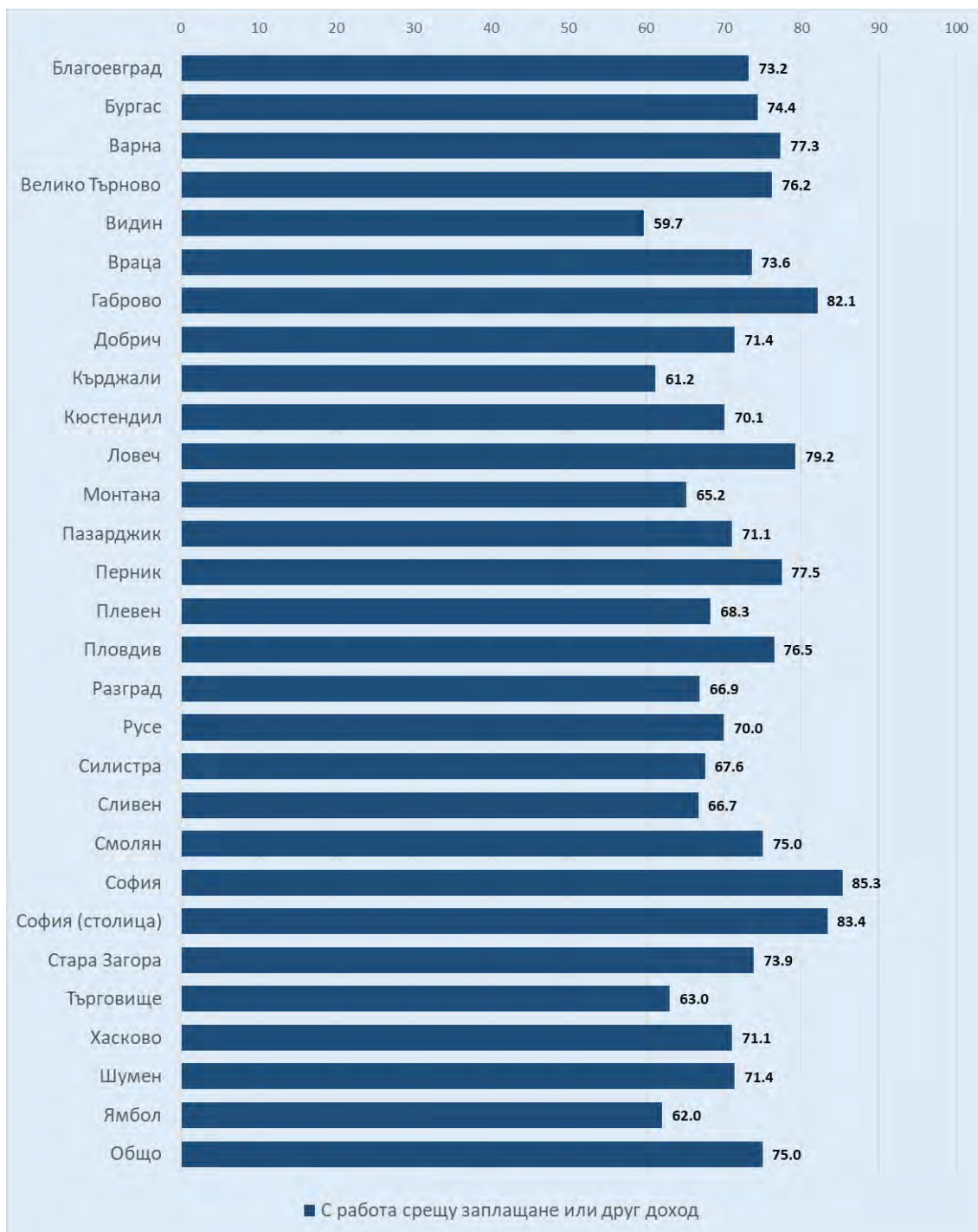
²⁸ National Statistical Institute (2020), [Инфостат: Средна брутна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение по икономически дейности и пол](#), ноември 2020.

²⁹ Национален статистически институт (2020), [Инфостат: Средна брутна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение по икономически дейности и пол](#), ноември 2020.

³⁰ Национален статистически институт (2020), [Инфостат: Коефициенти на икономическа активност по местоживеење и възрастови групи](#), ноември 2020.

³¹ Евростат (2020), [Заетост - годишни статистически данни](#), април 2020. Според данните равнището на безработица в ЕС-27 през 2019 г. е 73,1%, което е най-високият регистриран процент от 2005 г. насам (като равнището на заетост все още е с 11,7 процентни пункта по-високо при мъжете, отколкото при жените).

Графика 6: Дял на лицата, които са декларирали, че техния основен статус в заетостта е „работа срещу заплащане или друг доход“ (включително самостоятелно зает, работещ в семейния бизнес без заплащане, стаж или участие във форми на обучение, за които се получава заплащане; отсъстващ поради отпуск по майчинство, болнични, годишен отпуск или работил срещу заплащане през последните четири седмици), 20-64 години, по области (%) ^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички членове на домакинството на възраст между 20 и 64 години (n = 17,308); претеглени резултати.

^b Въпроси от изследването: „Как бихте определили своя трудов статус понастоящем?“, „През последните 4 седмици извършвали ли сте някаква работа срещу заплащане в пари или друг доход?“. Процентът заетост за населението като цяло [Ifsa_ergan] е базиран на концепцията на Международната организация на труда (МОТ). Заетото население на възраст 20-64 години включва тези лица, които през референтната седмица са извършвали някаква работа в продължение най-малко на един час срещу заплащане или облага или не са били на работа, но имат работа, от която временно са отсъствали.

^c Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.
Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Успешният преход от образование към заетост е от решаващо значение. Делът на незаетите и неучащи младежи на възраст 15 – 29 години (NEET), е показателен за тяхната потенциална уязвимост към бедност, социално изключване или ограничена вертикална мобилност. Графика 7 **Error! Reference source not found.** визуализира стойността на NEET въз основа на данните от проучването.

Според данните от изследването и коефициентът на NEET на национално ниво почти всеки пети младеж на възраст между 15 и 29 години, или 19,3% от населението в тази възрастова група, не е ангажиран с образование, работа или обучение. Поради методологични различия по отношение на възрастовите групи и определението за „заетост, образование и обучение“, регистрираният дял на NEET не е пряко сравним с подобни данни от източници като Евростат, Световната банка или Международната организация на труда. Независимо от това, данните от тези източници ясно показват, че България постоянно регистрира по-висок от средния дял на NEET, което буди тревога относно ефективността и въздействието на националните политики и мерки³².

Освен това, въпреки всички условности, все още си струва да се съпостави дялът на NEET, получен въз основа на данните от проучването в контекста на оценките на Наблюдението на работната сила. Базираният на данните от проучването коефициент „платен труд“ (Графика 6) не се отклонява от оценките на изследването на работната сила на НСИ от 2019 г. Но базираният на проучването вариант на NEET (19,3%) се отклонява от оценката на Наблюдението на работната сила за 2019 г. (16,7%, като 13,2% е за младите мъже и 20,3% - за младите жени)³³. Може да се предположи, че данните от настоящото проучване отразяват въздействието на първата вълна на пандемията върху младежта с ниво на NEET от почти 20% сред лицата на възраст 15-29 години (Графика 10).

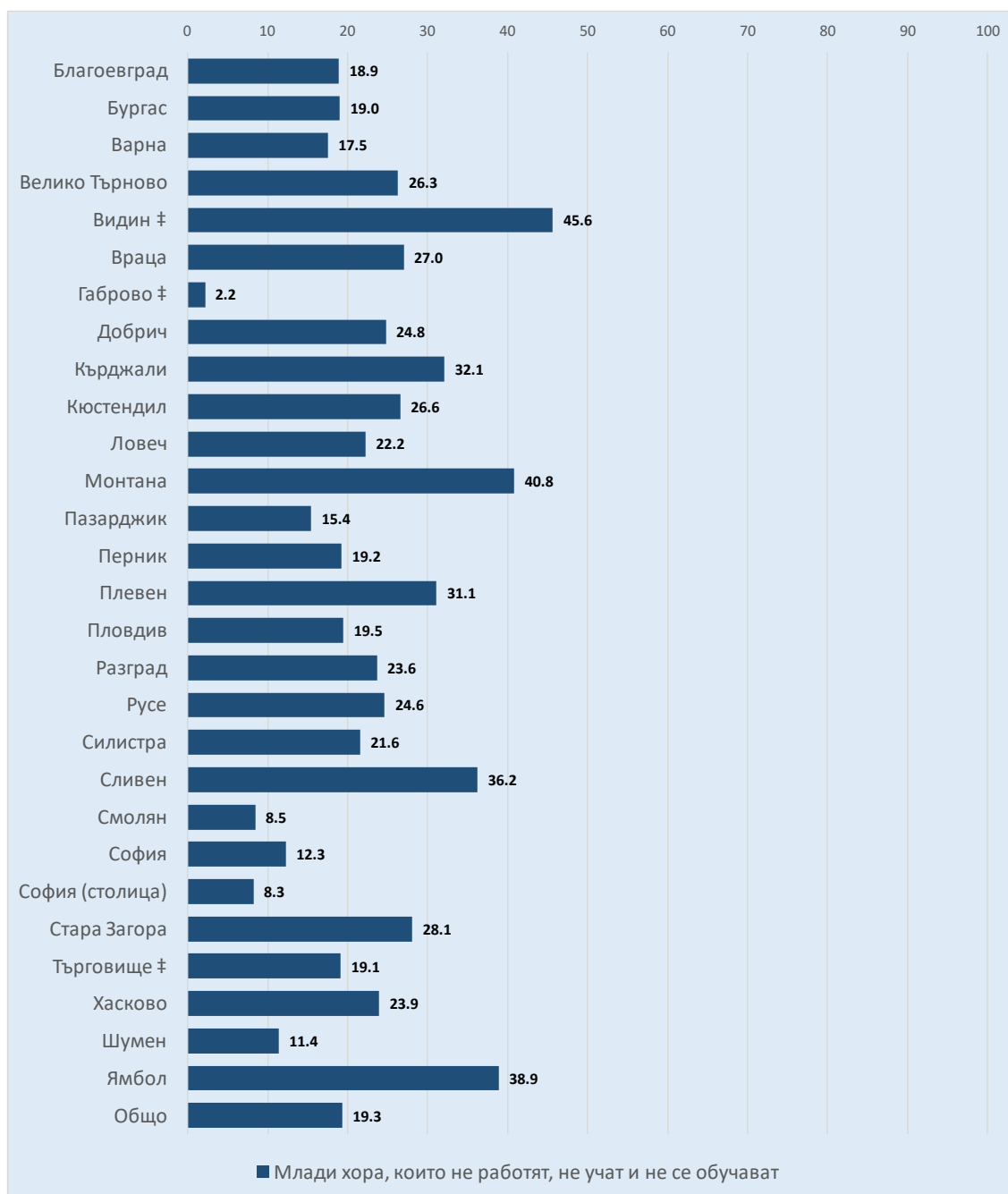
Дезагрегирани по области, данните показват непропорционално разпределение на дела на NEET в страната. Областите с най-висок дял на младите хора, попадащи в категорията NEET, са Видин, Монтана (и в двете дялът на NEET надхвърля 40%), Ямбол и Сливен. На противоположния край на спектъра са областите с най-ниски стойности на NEET (под 10%) - столицата София и областите Смолян и Габрово.

---

³² Eurostat (2020), [Statistics on young people neither in employment nor in education or training](#), April 2020. Например, според данните, които обаче се отнасят за различна възрастова група (20-34 г.), през 2019 г. България се нарежда на шесто място в ЕС с дял NEET значително по-висок от средния за ЕС.

³³ Национален статистически институт (2020), [Инфостат: Относителен дял на незаетите и неучащи младежи на възраст 15 – 29 навършени години](#), април 2020.

Графика 7: Относителен дял на незаетите и неучещи младежи на възраст 15-29 навършени години (NEET), по области (%)^{a, b, c, d}

Бележки: ^a От всички членове на домакинството на възраст между 15 и 29 години ($n = 4,030$); претеглени резултати.

^b Въпроси от изследването: „Как бихте определили своя трудов статус понастоящем?“; „През последните 4 седмици извършвали ли сте някаква работа срещу заплащане в пари или друг доход?“; „Учи ли лицето в момента?“. Сравнимостта с процента на Евростат NEET е ограничена поради разлика в определенията. Процентът на Евростат NEET е базиран на концепцията на Международната организация на труда (МОТ), която отчита работилите поне един час през изминалата седмица. В настоящото изследване освен това няма въпрос за участие в неформално образование или обучение.

^c Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

^d Оценки, базирани на малък брой случаи, са статистически по-малко надеждни. Поради това резултатите, базирани на 20 до 49 реално анкетирани лица, са отбелязани със символа „†“, а тези, базирани на по-малко от 20 лица - не се публикуват.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

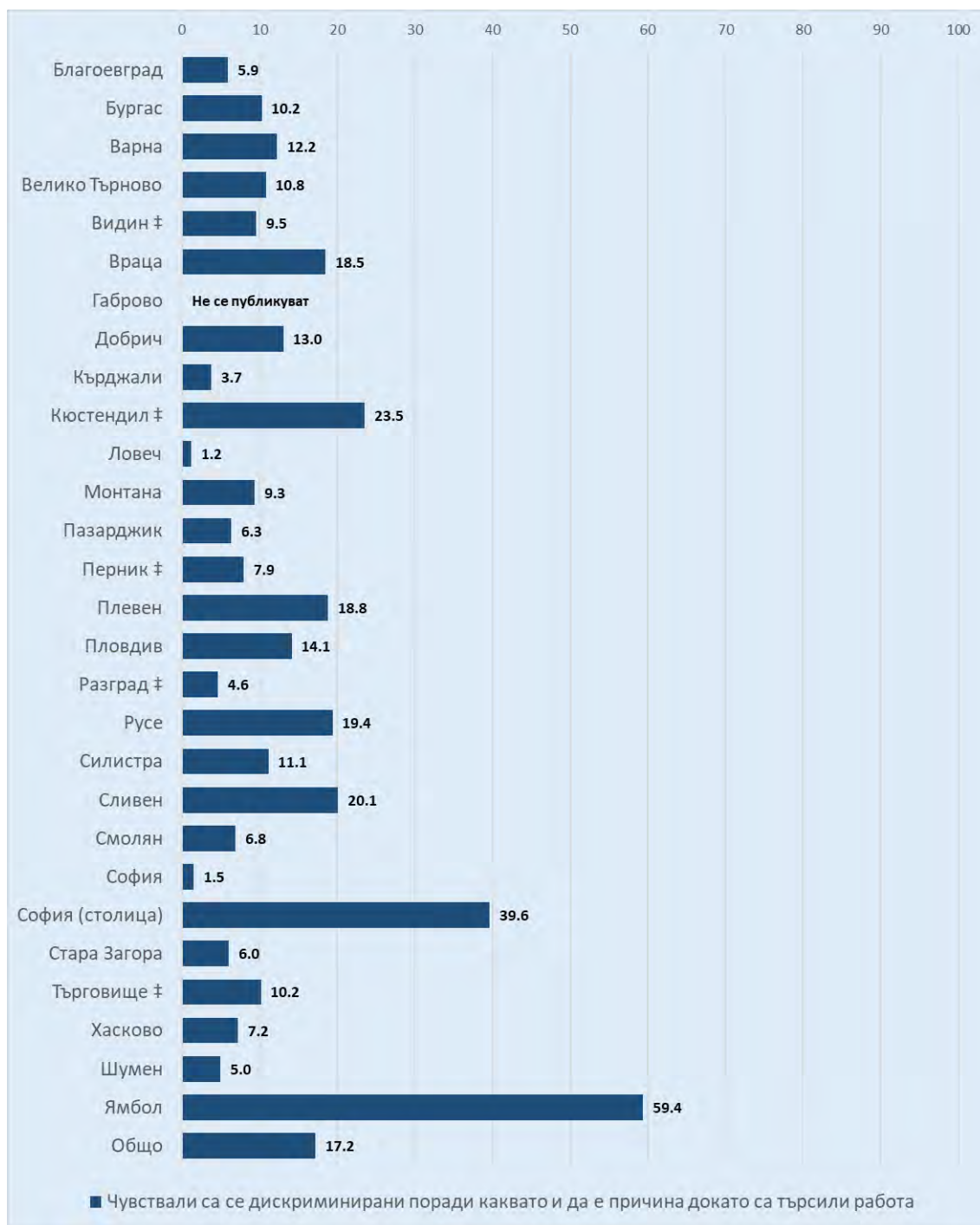
В ситуация, в която равнищата на безработица и NEET са високи, осигуряването на равен достъп до възможности за заетост става особено важно, за да предостави защита на най-уязвимите групи от населението. Индикаторът „**дискриминирани при търсене на работа**“ улавя неравното третиране на пазара на труда, като изчислява дела на лицата (на възраст 16 или повече години), които са се чувствали дискриминирани поради каквото и да е причина през последните 12 месеца.

Според данните от проучването 17,2% от лицата на възраст 16 и повече години, които са търсили работа през последната година, са се чувствали дискриминирани (поради каквато и да е причина). От всички индикатори, свързани с дискриминацията, този, който оценява дискриминацията при търсене на работа, регистрира най-висока стойност.

Разбити по области, данните показват значителни различия на местно ниво. Докато в половината от областите делът на лицата, които са се чувствали дискриминирани при търсене на работа, е под 10%, в някои от тях той надвишава 20% (столицата София, Кюстендил и Сливен), достигайки 59% в Ямбол (Графика 8).

Графика 8: Дял на лицата, чувствали се дискриминирани поради каквато и да е причина, докато са търсили работа, през последните 12 месеца, 16+, по области (%) ^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички респонденти на възраст над 16 години, които са търсили работа през последните 12 месеца преди изследването (n = 2,745); претеглени резултати.

^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

^c Оценки, базирани на малък брой случаи, са статистически по-малко надеждни. Поради това резултатите, базирани на 20 до 49 реално анкетирани лица, са отбелязани със символа "†", а тези, базирани на по-малко от 20 лица - не се публикуват.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Бивариативен анализ

Различни фактори допринасят за високия дял на NEET в България. Те включват степента на образование, семейното положение, нивото на бедност в домакинството, липсата на достъп до образование и услуги за заетост, липсата на търсени на пазара на труда умения, неграмотността, контактите със системата на наказателното правосъдие и др. Трябва да се отчитат и личностни фактори като липсата на мотивация, недостатъчното познаване на възможности за образование и работа, обезсърчаването от икономическа дейност, възприятията за връзката между образованието и работата, нереалистичните очаквания за възнаграждение и др. Сезонната и непостоянна работа, недекларираната заетост, неформалната работа (включително неплатени грижи и домашна работа, особено за момичета и млади жени) и многократната имиграция, свързана с работа (особено краткосрочната такава), също допринасят за относителната несигурност и честата промяна на статуса в образованието и заетостта на младите хора.

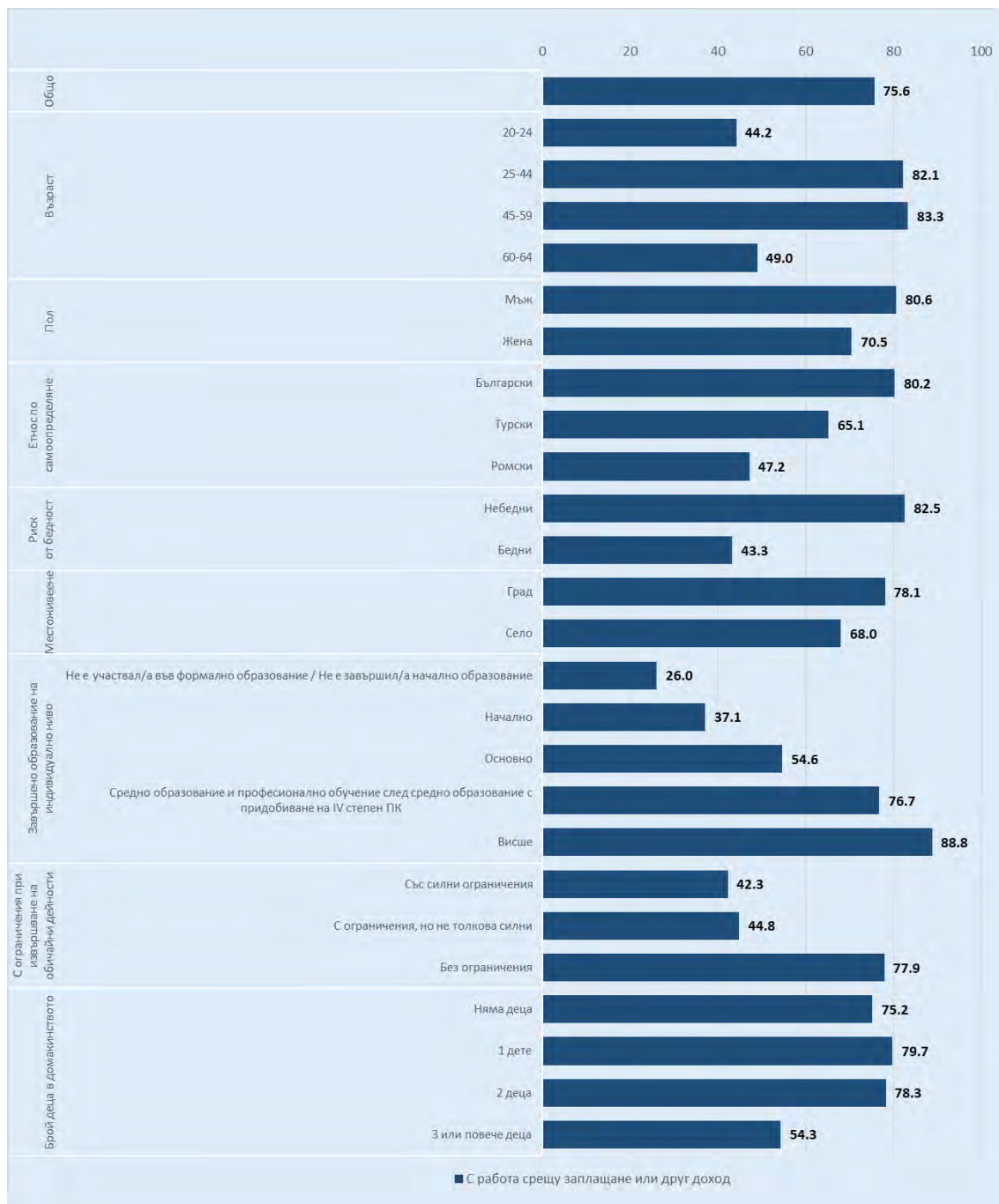
Данните от проучването подчертават връзката между образованието, заетостта и бедността. Сред хората на възраст между 20 и 64 години по-ниската степен на образование е пропорционална на по-висок риск от безработица. Делът на хората, които не са работили срещу заплащане през последните четири седмици се увеличава от 11,2% при лицата със завършено висше образование до 74% при тези, които никога не са били записани във формално образование или не са завършили началното си образование. Разбираемо е, че рискът е по-нисък при хората в активна трудоспособна възраст (между 25 и 59 г.), където делът на хората, работили срещу заплащане или друг доход, е по-висок от 80% (82,1% сред тези на възраст 25-44 и 83,3% сред тези на 45-59 г.) и е значително по-висок в сравнение с по-младите (44%, на възраст 20-24 г.) или с по-възрастните хора (49% от тези на възраст 60-64 г.). Високият процент млади хора, които не са работили срещу заплащане или друг доход (55,8%), може да се обясни с факта, че включва лица, които все още учат (средно или висше образование), както и онези от младите хора, които вече не учат, но не са започнали работа. Делът на лицата на възраст 60-64 г., които нямат работа срещу заплащане или друг доход (над 50%), подсказва, че напредналата възраст остава пречка за намиране (или запазване) на работа. Рискът да останат без работа е значително по-висок сред ромите, тъй като делът на тези от тях без работа срещу заплащане или друг доход (52,8%) надвишава този на етническите турци (34,9%) и българите (19,8%). Това може да се обясни, наред с други фактори, с по-ниското ниво на образование и по-високия дял на рано напусналите училище сред ромите, което поставя тази група в неравностойно положение на пазара на труда. Хората с ограничения в обичайните дейности поради здравословни проблеми са друга група с повишен риск от безработица. Само 42,3% от хората със сериозни ограничения при извършване на обичайни дейности и 44,8% от онези с ограничения, но „не сериозни“ съобщават, че са работили през последния месец, което е много по-малко от стойността сред тези без такива ограничения, дори като се има предвид, че първите обикновено са по-възрастни.

Броят деца в домакинството също изглежда увеличава риска родителят да няма работа срещу заплащане или друг доход. Делът на лицата, които нямат работа срещу заплащане или друг доход, е значително по-висок сред хората, живеещи в домакинства с три или повече (несамостоятелни) деца - 45,7% при 21,7% в домакинства с две деца, 20,3% - с едно дете и 24,8% - без деца (Графика 9).³⁴

---

³⁴ Според официалната статистика равнището на безработица в селата е по-високо от средното за страната (7,8%), делът на безработните на възраст 25-34 г. (5,5%) надвишава този на тези на възраст 55+ (3,7%), а безработицата е по-висока сред мъжете (4,5%), отколкото при жените (3,9%). За повече информация виж: Националният статистически институт (2020), [Безработни лица и коефициенти на безработица – национално ниво, статистически райони, области](#), 16 май 2020. Съпоставимостта между данните от проучването и официалната статистика обаче е ограничена поради методологични разлики.

Графика 9: Дял на лицата, които са декларирали, че техния основен статус в заетостта е „работа срещу заплащане или друг доход“ (включително самостоятелно зает, работещ в семейния бизнес без заплащане, стаж или участие във форми на обучение, за които се получава заплащане; отсъстващ поради отпуск по майчинство, болнични, годишен отпуск или работил срещу заплащане през последните четири седмици), 20-64 години, по възраст, пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживее, завършено образование, ограничения при извършване на обичайни дейности и наличие на деца в домакинството (%)^{a, b}

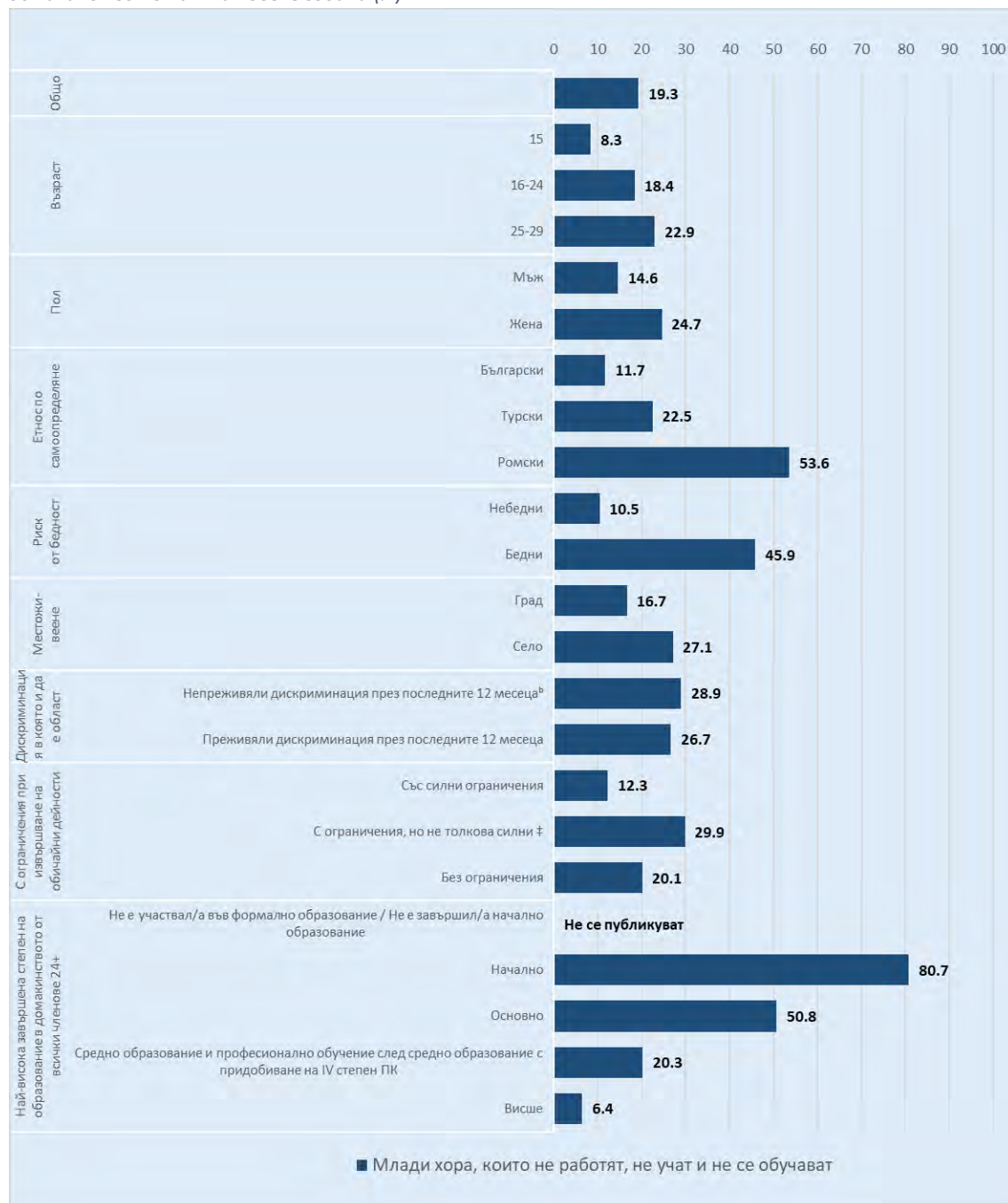
Бележки: ^a От всички членове на домакинството на възраст между 20 и 64 години (n = 17,308); претеглени резултати.

^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Данните за дела на незаетите и неучещи младежи на възраст 15-29 г. (NEET) също показват въздействието на степента на образование на другите членове на домакинството. Делът на попадащите в категорията NEET е 80,7% от младите хора, живеещи в домакинства с най-високо завършено ниво на образование „начално“ и 50,8% от живеещите в домакинства с най-високо завършено ниво на образование „основно“ (Графика 10). Делът на младите роми, които са извън образователната система и пазара на труда, възлиза на 53,6% (два пъти по-висок от групата на етническите турци и почти четири пъти по-висок от младите етнически българи), което подчертава сложните взаимовръзки между ниското ниво на образование, безработица и бедност – оттук и необходимостта от паралелно справяне с тези рискове. Изглежда, че младите момичета са изложени на по-висок риск да попаднат в категорията NEET, което може да се дължи, наред с други фактори, на ранното напускане на училище и/или на ранни бракове. Младите хора в селските райони са по-уязвими на това да попаднат в категорията NEET вероятно поради по-трудния достъп до образование и по-ограничените възможности за заетост.

Графика 10: Относителен дял на незаетите и неучещи младежи на възраст 15-29 навършени години (NEET), по възраст, пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживее, случаи на дискриминация, ограничения при извършване на обичайни дейности и най-висока завършена степен на образование от всички членове на домакинството на 24 и повече години (%) ^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички членове на домакинството на възраст между 15 и 29 години (n = 4,030); претеглени резултати.

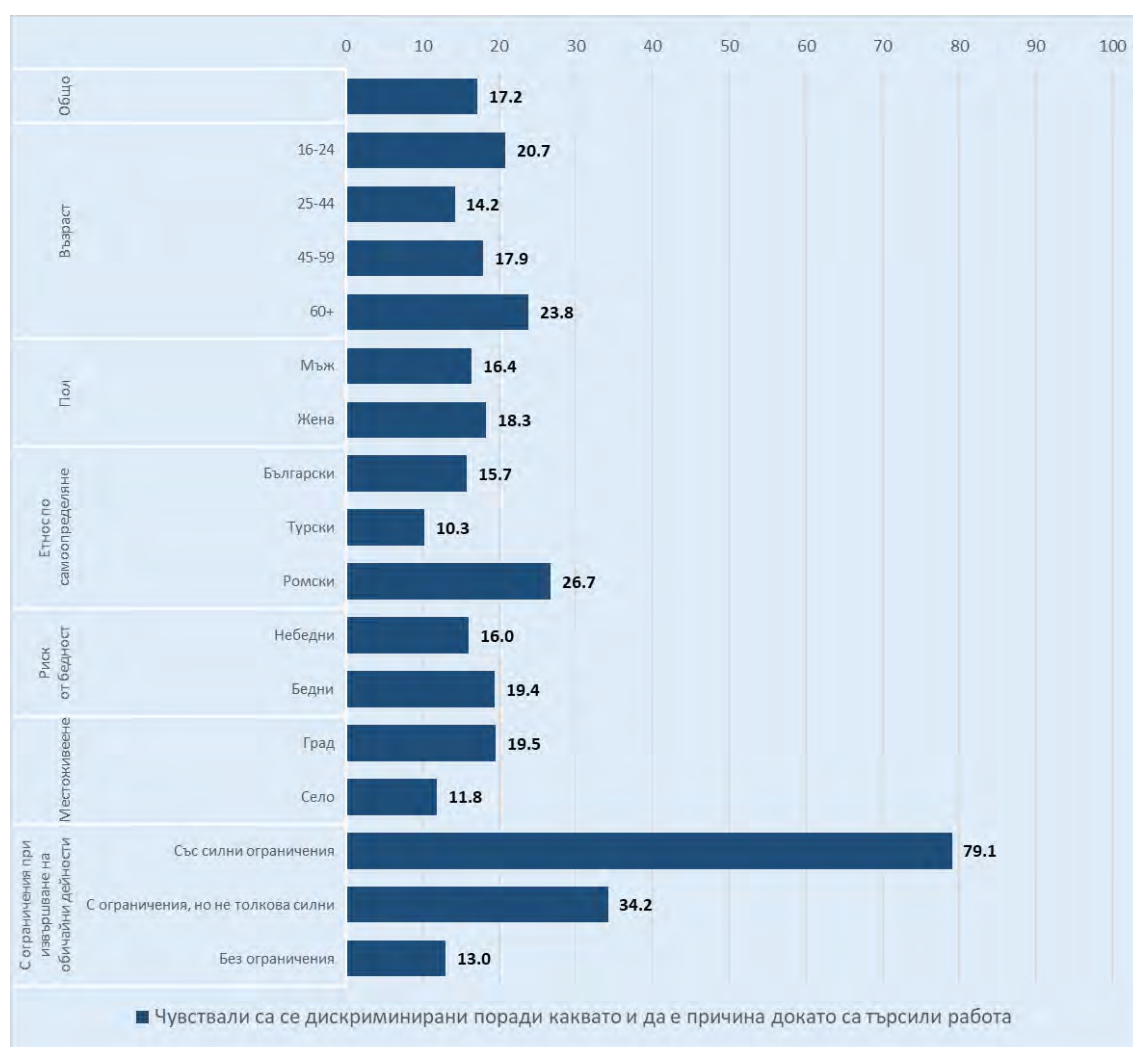
^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

^c Оценки, базирани на малък брой случаи, са статистически по-малко надеждни. Поради това резултатите, базирани на 20 до 49 реално анкетирани лица, са отбелязани със символа "†", а тези, базирани на по-малко от 20 лица - не се публикуват.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Данните за дискриминацията очертават наличието на увреждане, възрастта и етническата принадлежност като ключови предпоставки за уязвимост. Хората с ограничения в обичайните си дейности поради здравословни причини се открояват като особено уязвима група към дискриминация на пазара на труда. Почти четирима на всеки пет лица със силни ограничения (79,1%) и един на всеки три лица с известни, но не силни ограничения (34,2%) съобщават, че са се чувствали дискриминирани, когато са търсили работа през последната година (Графика 11). Младите хора до 24-годишна възраст (20,7%) и по-възрастните – над 60-годишна възраст (23,8%) – са най-дискриминираните възрастови групи при търсене на работа. Ромите са най-дискриминираната етническа група (26,7%), следвана от българската (15,7%) и турската етническа група (10,3%). Тези резултати може да предполагат, че все още съществува стереотипното представяне на ромите като „мързеливи“, а турците като „трудолюбиви“³⁵. Рискът от дискриминация на работното място също е по-висок сред хората, живеещи в градовете, в сравнение със селата.

Графика 11: Дял на лицата, чувствали се дискриминирани поради каквато и да е причина, докато са търсили работа, през последните 12 месеца, по възраст, пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживеење и ограничения при извършване на обичайни дейности 16+ (%)^{a, b, c}

³⁵ Вж. например: Алфа рисърч (2020), [Мнозинство и малцинства: нагласи към различните декември 2019 – януари 2020](#) Алфа рисърч, март 2020. Според проучването 23,1% от респондентите възприемат представителите на турското малцинство като „работливи“, а 26,7% определят ромите като „мързеливи“ и „използвачи“.

Бележки: ^a От всички респонденти на възраст над 16 години, които са търсили работа през последните 12 месеца преди изследването (n = 2,745); претеглени резултати.
^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.
^c Оценки, базирани на малък брой случаи, са статистически по-малко надеждни. Поради това резултатите, базирани на 20 до 49 реално анкетирани лица, са отбелязани със символа “†”, а тези, базирани на по-малко от 20 лица - не се публикуват.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

3 Бедност и социално изключване

Контекст

Държавите – членки на ЕС прилагат както концепции за относителна, така и за многоизмерна бедност. Показателят „риск от бедност“ измерва относителната бедност като взема за праг 60% от медианния доход на домакинството. Свързаният с него индикатор „**в риск от бедност и социално изключване**“ съчетава три измерения: парична бедност (рискът от бедност, изчислен като 60% от медианния общ разполагаем доход), тежки материални лишения (лишаване от поне четири от девет предварително дефинирани стоки или услуги) и нисък интензитет на икономическа активност. За улавяне на риска от крайна бедност сред групи, изправени пред специфични рискове от маргинализация и социално изключване, се прилагат алтернативи на материални лишения или излагане на риск от глад в допълнение към стандартните оценки на бедността.

България постоянно оглавява класацията на Евростат по отношение на тежките материални лишения (един от най-често използваните показатели за измерване на бедността), регистрирайки тревожни нива между 34,2% през 2015 г. и 19,9% през 2019 г. (спрямо средната стойност за ЕС-27 от 5,6% през 2019 г.)³⁶. Съответно страната постоянно е сред държавите с най-висок дял на хора в риск от бедност в ЕС³⁷.

На национално ниво прагът на бедност се изчислява ежегодно въз основа на методология, одобрена от правителството и отразяваща 60% от медианния доход, зачислен от Проучването за доходите и условията на живот (SILC) на ЕС от предходната година. За 2020 г. той е 363 лв. (приблизително 186 евро)³⁸.

Безработицата е един от основните фактори, свързани с риска от бедност. Според данните на НСИ за 2019 г. възнаграждението за труд представлява 70,1% от дохода на домакинството, последвано от пенсиите (21,9%), други източници (5,4%) и обезщетенията за безработица и семейни помощи (2,5% от средния доход на домакинството)³⁹. През 2019 г. в България е регистриран среден коефициент на безработица от 4,2%, който обаче варира както между областите, така и между различните групи от населението. Най-висок процент на безработица (18,9%) е регистриран сред хората с начално и по-ниско образование.

³⁶ Евростат (2020), [Severe material deprivation rate, 2015-2019](#), април 2020. Според данните България е страната с най-висок процент на тежки материални лишения всяка година от 2015 г. насам.

³⁷ Евростат (2020), [At-risk-of-poverty rate by poverty threshold, age and sex](#), 17 декември 2020. Според данните дялът на хората в риск от бедност в България постоянно е по-висок от средния за ЕС от 2007 г. (годината, в която България се присъедини към ЕС).

³⁸ Министерски съвет (2019), [Постановление № 275 от 1 ноември 2019 г. за определяне на размера на линията на бедност за страната за 2020 г.](#), 5 ноември 2020.

³⁹ Национален статистически институт (2020), [Индикатори за бедност и социално включване](#). Според данните дялът на доходите от труд в структурата на доходите на домакинствата се е увеличил от 63,7% през 2018 г. на 70,1% през 2019 г.

Образованието е силна предпоставка за нивото на възнаграждение. През 2018 г. лицата с начално или по-ниско образование са имали брутни месечни доходи от средно 743 лв. (приблизително 380 евро), което е около една трета от brutния месечен доход на лицата с докторска степен (1 973,8 лв. или приблизително 1 009 евро)⁴⁰.

Безработицата и/или ниското възнаграждение могат да доведат до по-висок риск от бедност за домакинства с повече членове извън работната сила (например деца). Друг релевантен фактор е нивото на урбанизация, тъй като големите градове обикновено предлагат повече възможности за заетост и социални придобивки при по-ниски транспортни разходи.

Резултати на национално и областно ниво

Изчисленият въз основа на проучването дял на лицата в „риск от бедност“ е 23,6%. Това са хора, живеещи в домакинства с еквивалентен разполагаем доход след социални трансфери под 60% от средната за страната медианна стойност⁴¹. Данните на областно ниво показват определени диспропорции в разпределението на лицата в риск от бедност. Областите, регистриращи най-ниските нива на риск от бедност (между 10% и 15%), са столицата София и областите Габрово и Варна. На противоположния край на спектъра с нива на риск от бедност над 35% са област Ямбол, Монтана, Видин, Сливен и Разград (Графика 12).

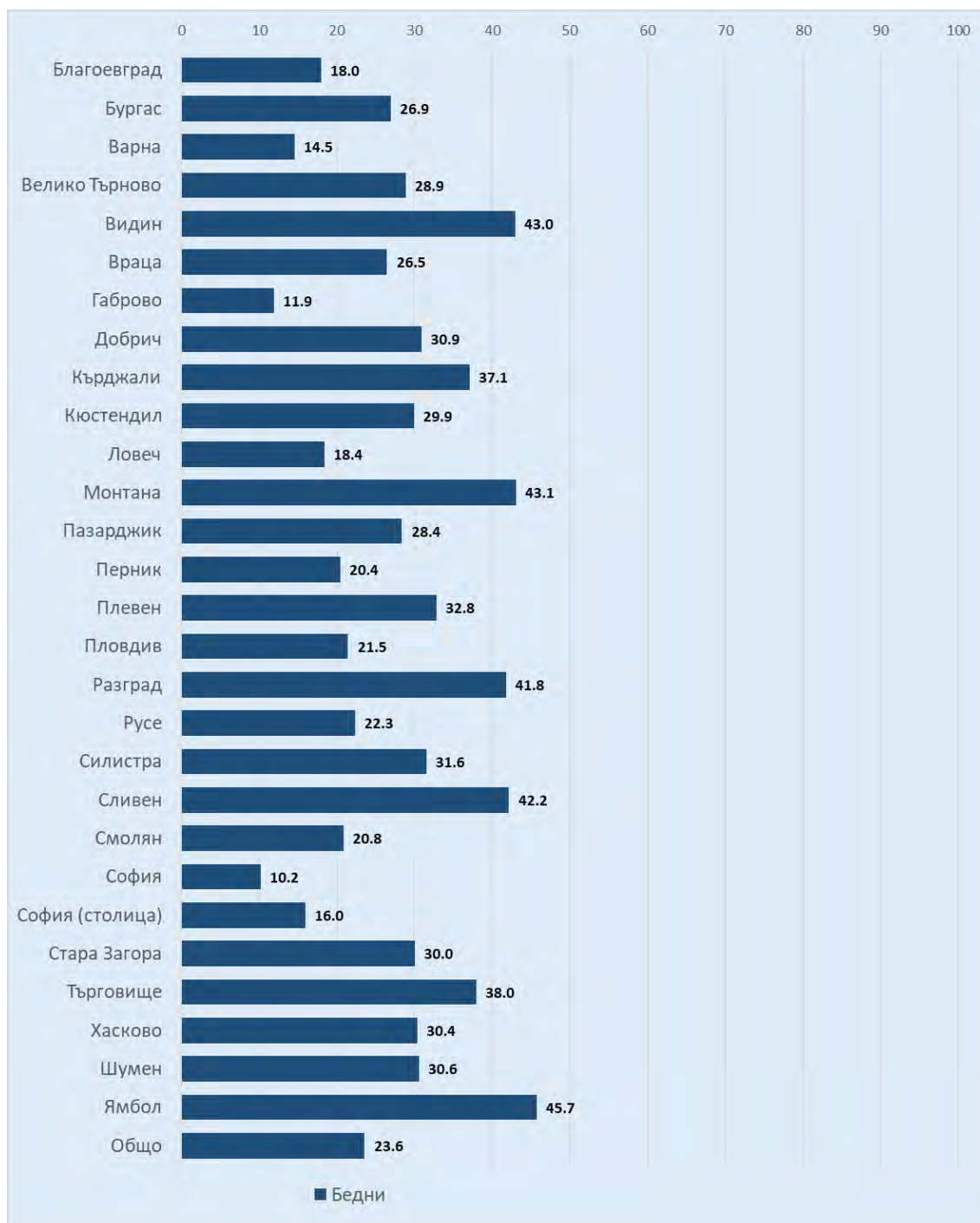
---

⁴⁰ Национален статистически институт (2020), [Наети лица по трудово и служебно правоотношение, среден брой платени часове и средна брутна и нетна месечна заплата през октомври 2018 г. по пол и образование - общо на пълно и непълно работно време](#), 7 юли 2020.

⁴¹ Прагът на бедност от EU SILC е 211.17 евро (413.04 лева) през 2019 и 230.58 (450.98 лева) през 2020 (Eurostat, [At-risk-of-poverty thresholds - EU-SILC and ECHP surveys](#)). Проучването събира данни за месечния доход на домакинството с един въпрос, докато EU SILC прилага обширен въпросник за годишния доход на домакинството (включително еднократни обезщетения, еднократни плащания и доходи в натура и т.н., които може да нямат място на месечна база и следователно не са уловени в проучването). Затова е приемливо да се предположи, че годишният доход на домакинството, изчислен въз основа на данните от проучването, би бил подценен. Съответно, ако се прилага прагът на бедност на EC SILC 2020, „степената на риск от бедност“ ще бъде надценена. Очаква се прилагането на прага на бедност от 2019 г. вместо този за 2020 г. (когато бе проведено проучването) да компенсира това надценяване.

Графика 12: Дял на лицата в риск от бедност (под 60% от медианния еквивалентен доход след социални трансфери), по области (%)^{a, b}

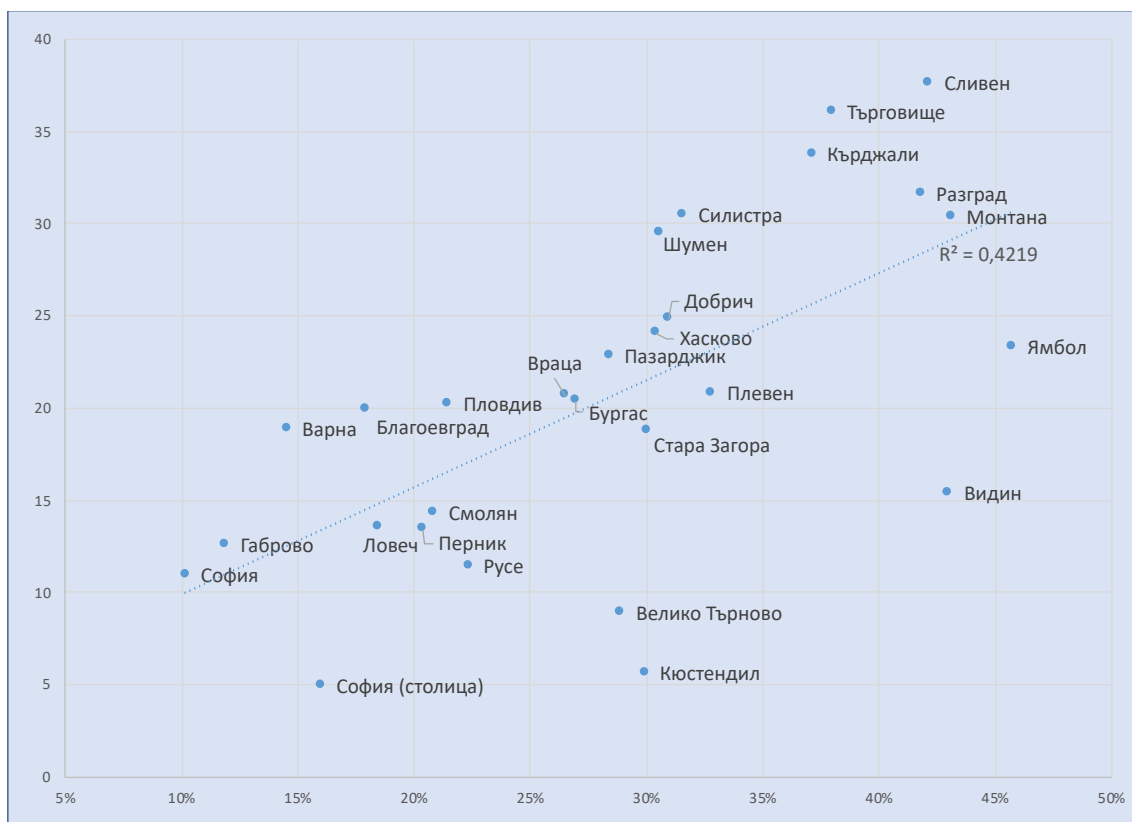
Бележки: ^a От всички членове на домакинствата, включени в изследването (n = 30,303); претеглени резултати.

^b Изложените на риск от бедност са всички лица, които имат еквивалентен текущ месечен разполагаем доход на домакинствата под една дванадесета от националния праг на риска от бедност по данните за доходите и условията на живот (SILC) за 2019 г. (публикувани от Националния статистически институт; 413.04 BGN). Еквивалентният разполагаем доход е общият доход на едно домакинство, след данъчни и други приспадания, разделен на броя на членовете на домакинството, превърнат в приравнени възрастни; използва се така наречената модифицирана скала на ОИСП за еквивалентност (1-0.5-0.3).

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Взаимовръзките между базираните на проучването индикатори и други (макроикономически или социални индикатори на териториално ниво) могат да дадат допълнителна представа за начина, по който териториалните характеристики допринасят за риска от бедност. Изглежда, че процентът на хора в „риск от бедност“ корелира положително с дела на населението на възраст между 25 и 64 г. с начално и по-ниско образование ($R^2=0,4219$, Графика 13). Корелацията с БВП на глава от населението на областно ниво е отрицателна, но слаба ($R^2 = 0,2423$) и положителна, но слаба, с нивото на безработица въз основа на Наблюдението на работната сила ($R^2 = 0,3149$). Това предполага, че икономическият растеж сам по себе си не намалява автоматично риска от бедност (ефектът на „просмукване“ (‘trickle-down effect’) е слаб) и че част от хората, изложени на такъв риск, са извън работната сила и следователно не се отчитат в равнището на безработица.

Графика 13: Връзка между дял на лицата „в риск от бедност“ (данни от изследването, ос X) и относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 години с начално и по-ниско образование (официални данни, ос Y), (%), 2019^{a, b}

Бележки: ^a От всички членове на домакинствата, включени в изследването ($n = 30,303$); претеглени резултати.

^b Изложените на риск от бедност са всички лица, които имат еквивалентен текущ месечен разполагаем доход на домакинствата под една дванадесета от националния праг на риска от бедност по данните за доходите и условията на живот (SILC) за 2019 г. (публикувани от Националния статистически институт; 413.04 BGN). Еквивалентният разполагаем доход е общият доход на едно домакинство, след данъчни и други приспадания, разделен на броя на членовете на домакинството, превърнат в приравнени възрастни; използва се така наречената модифицирана скала на ОИСП за еквивалентност (1-0.5-0.3).

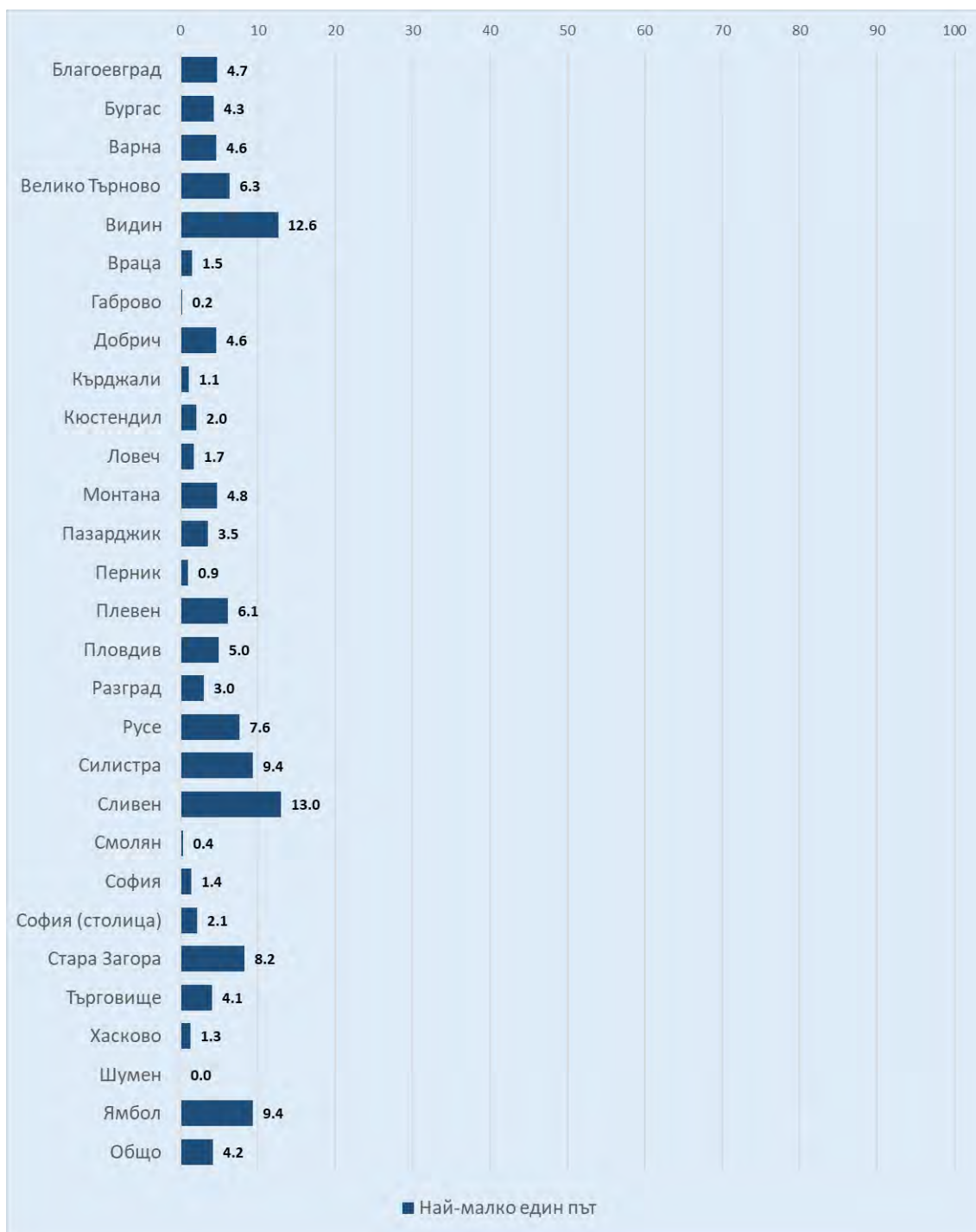
Източници: Дял на лицата в риск от бедност: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Относителен дял на населението на възраст между 25 и 64 години с начално и по-ниско образование: НСИ, [Основни показатели, характеризиращи демографското, социалното и икономическо развитие на областите](#).

Храната е основно перо на разходите и неспособността да се осигури достатъчно храна показва риск от крайна бедност. Индикаторът „ляга да спи гладен“ - делът на лицата, живеещи в

домакинство, в което поне един член си е лягал гладен през последния месец поради липса на пари за закупуване на храна, отразява достъпността до храна. Данните показват, че 4,2% от населението живее в домакинство, в което поне един член е лягал гладен поне веднъж през последния месец (Графика 14). Разпределени по области, данните показват значителни разлики. В някои области делът на лицата, живеещи в домакинство, в което един човек е легнал да спи гладен през последния месец поради липса на пари за храна, е близо или дори над 10% (Сливен, Видин, Силистра, Ямбол и Стара Загора), докато в други области това се е случвало при по-малко от 1% (Перник, Габрово, Смолян и Шумен). За разлика от бедността, корелацията между честотата на случите на глад и основните макроикономически показатели на областно ниво е незначителна ($R^2 < 0,1$), което предполага, че гладът възниква като риск в клъстерите на бедност на териториално ниво по-ниско от NUTS3.

Графика 14: Дял на лицата, живеещи в домакинства, в които поне едно лице от домакинството си е лягало гладно поради липса на достатъчно средства за храна, по области (%) ^{a, b}.

Бележки: ^a От всички членове на домакинствата, включени в изследването (n = 30,303); претеглени резултати.

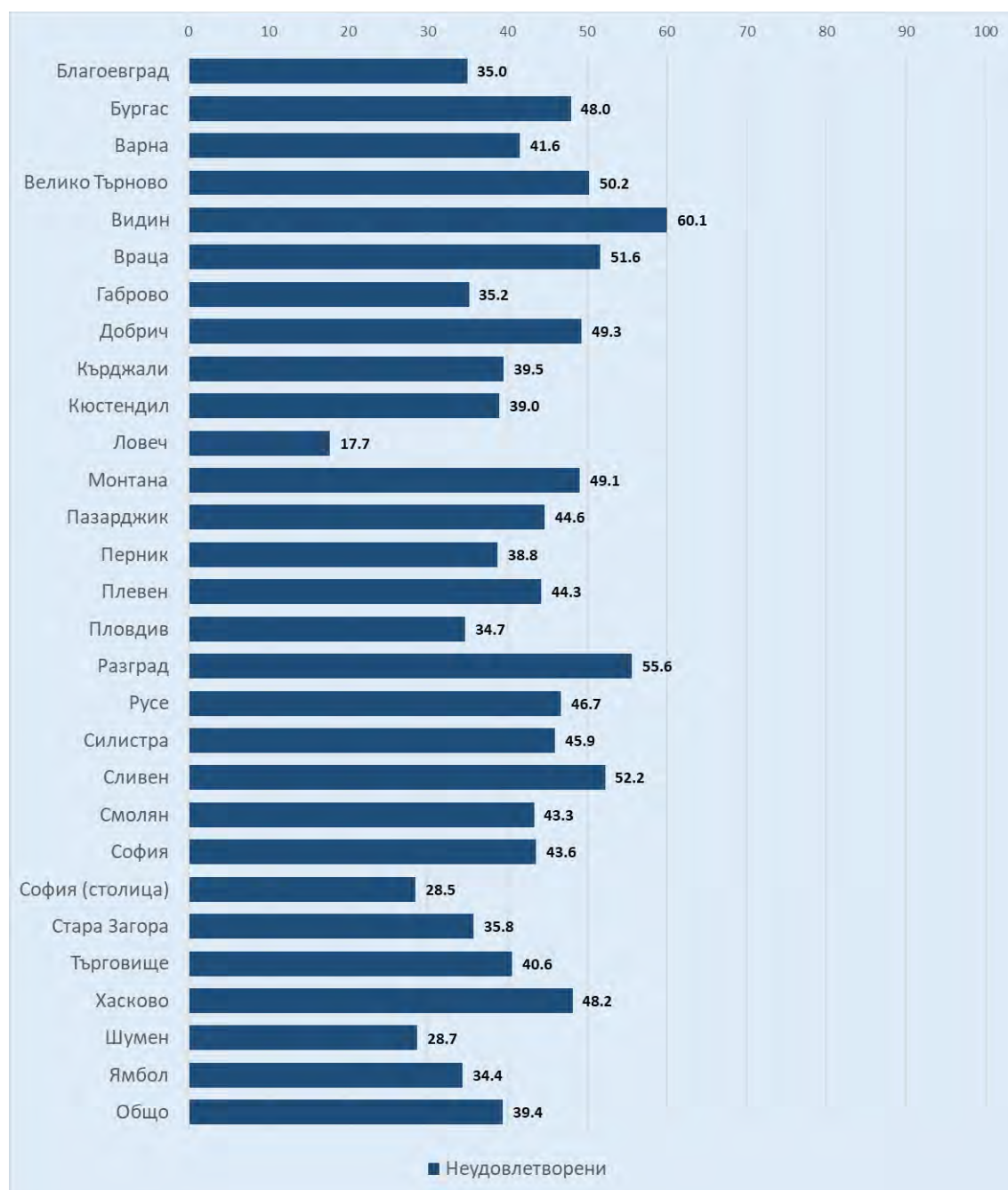
^b Въпрос от изследването: „През последния месец, Вие или някой от Вашето домакинство, лягали ли сте си гладни, защото не сте имали достатъчно пари за храна? Ако да, колко често се е случвало това през последния месец?“

^c Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Проучването представя и субективната оценка на икономическото състояние посредством индикатора „общо ниво на удовлетвореност от собственото финансово състояние“. Резултатите показват, че дялът на недоволните от финансовото си състояние е почти 40% (Графика 15). Този висок процент на недоволство е важно да се има предвид при оценката на рисковете от уязвимост към бедност и социално изключване предвид психологическата тежест на индивидуално ниво и връзката с възможната демотивация. Данните на ниво област показват определени диспропорции в разпределението на тези, които не са доволни от финансовото си състояние. Само три области (Ловеч, Шумен и столицата София) регистрират нива на неудовлетворение под 30%. В Разград, Сливен, Враца, Велико Търново и Видин нивата на неудовлетворение надхвърлят 50%. Подобно на риска от глад, корелацията на субективната оценка на собственото финансово състояние с макроикономическите показатели на областно ниво е слаба.

Графика 15: Дял на лицата на възраст 16 и повече години, неудовлетворени от собственото си финансово състояние, по области (%) ^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички членове на домакинствата на възраст 16 и повече години (n = 26,380); претеглени резултати.

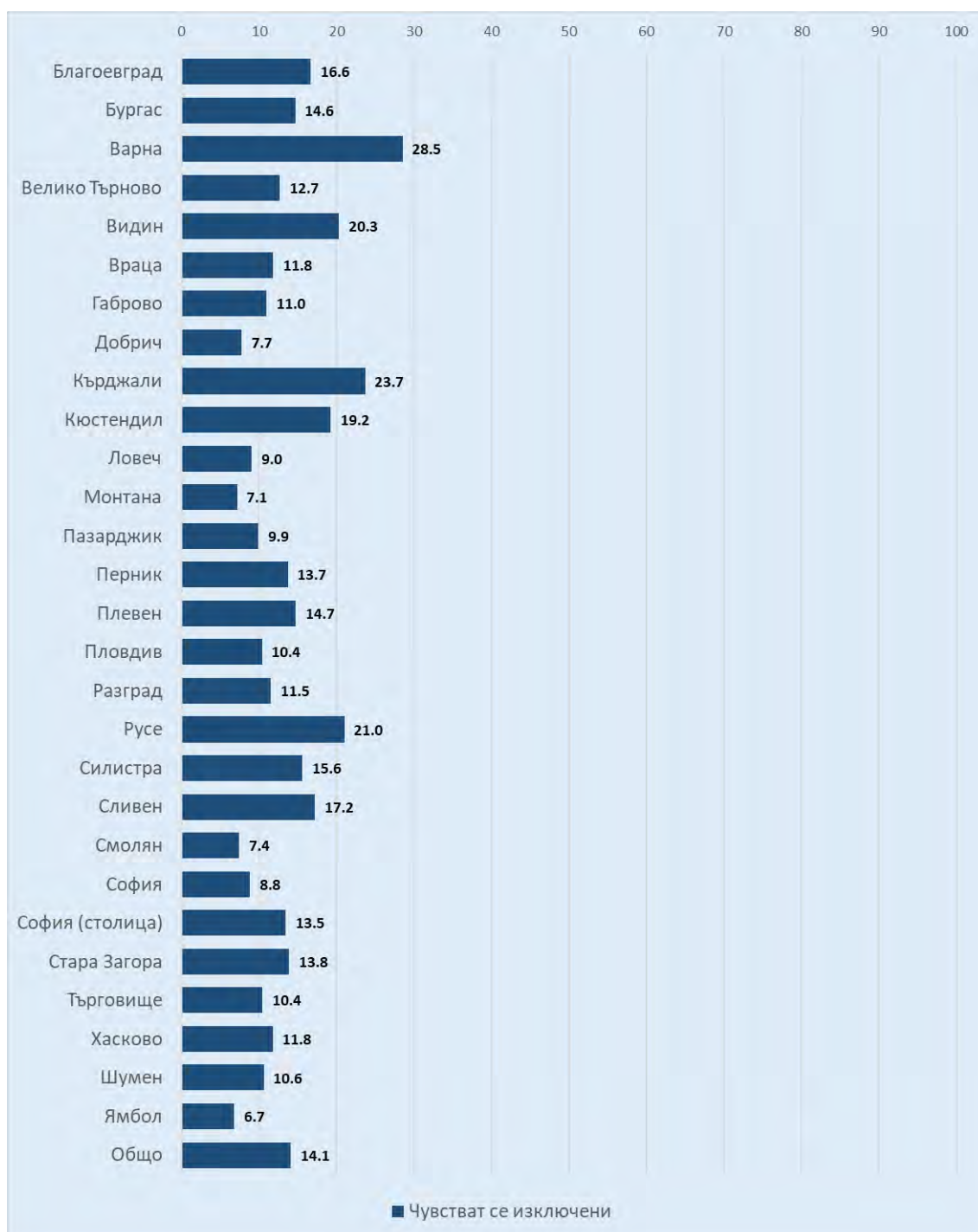
^b Въпрос от изследването: „Като цяло каква е степента Ви на удовлетвореност от: Финансовото Ви положение?“, „1“ означава „напълно неудовлетворен“ и „10“ означава „напълно удовлетворен“.

^c Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Възприятията на хората могат да се използват и за измерване на дела на населението в риск от социално изключване чрез показателя „**чувство за изключване от обществото**“, който използва десетстепенна скала от „изобщо не съм изключен“ до „напълно съм изключен“. Резултатите от проучването показват, че общо 14,1% от населението се чувства изключено от обществото (Графика 16). Резултатите се различават в отделните области. В седем области дялът на хората, които се чувстват изключени от обществото, е под 10%. Това са областите Ямбол (единствената област с регистрирано ниво на социално изключване под 7%), Монтана, Добрич, Смолян, София, Ловеч и Пазарджик. Областите с най-висок дял на социално изключени са Варна, Кърджали и Русе, регистриращи нива от над 20%.

Графика 16: Дял на лицата, които са се чувствали изключени от обществото, по области (%) ^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички членове на домакинствата на възраст 16 и повече години (n = 26,380); претеглени резултати.

^b Въпрос от изследването: „Като цяло до каква степен бихте казали, че се чувствате изключен от обществото?“, където „0“ означава „изобщо не съм изключен от обществото“, а „10“ – „напълно съм изключен от обществото“.

^c Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Бивариативен анализ

Бивариативният анализ на резултатите от проучването предполага, че ромите са изправени пред особено висок риск от бедност, като седем от всеки десет души попадат в тази категория. Този дял е много по-висок в сравнение с останалите етнически групи (два пъти по-висок от този при турския етнос и над четири пъти по-висок от българския). Тази разлика може да се отдаде на многобройните и взаимнозасилващи се лишения, пред които са изправени ромите в различни области на живота, водещи до особено висок риск от бедност - не само парична бедност (измерена с показателя „риск от бедност“), но и човешките измерения на бедността и многоизмерната бедност. Тези резултати са в съответствие с оценките на бедността по етнически групи, базирани на SILC за 2019 г., който поставя 82,6% от ромите сред хората в риск от бедност и социално изключване, 38,5% от турската етническа група и 18,6% от българската етническа група⁴².

Въздействието на образованието е пряко: колкото по-високо е нивото на образование в домакинството, толкова по-малък е рискът от бедност. Само 6,6% от хората в риск от бедност живеят в домакинства с поне едно лице със завършено висше образование, докато този дял достига 95,6% в домакинствата, в които никой от членовете не е завършил начално или някога е бил ангажиран във формалното образование.

Безработицата е очевиден фактор, влияещ върху риска от бедност. Резултатите от проучването показват значителна разлика в дела на хората в риск от бедност в зависимост от броя на безработните членове на домакинството. Делът на тези, изложени на риск от бедност, варира от 7,2% при хората, живеещи в домакинства, в които по-малко от 15% от (независимите) членове на домакинството имат работа срещу заплащане или друг доход, до 74,5% сред живеещите в домакинства, в които делът на безработните е по-голям от 80% от (независимите) членове.

Местоживеенето също е релевантна предпоставка за риска от бедност, като хората, живеещи в селата, са приблизително два пъти по-уязвими на бедност от тези, които живеят в градовете. Това отново може да се дължи на припокриването на фактори като ограничения в областта на образованието и/или заетост. Както се вижда в съответните тематични раздели на този доклад, делът на рано напусналите училище (Графика 4), на хората без работа срещу заплащане или друг доход (Графика 9) и на незаетите и неучещи младежи (Графика 10) е по-висок в селата, отколкото в градовете.

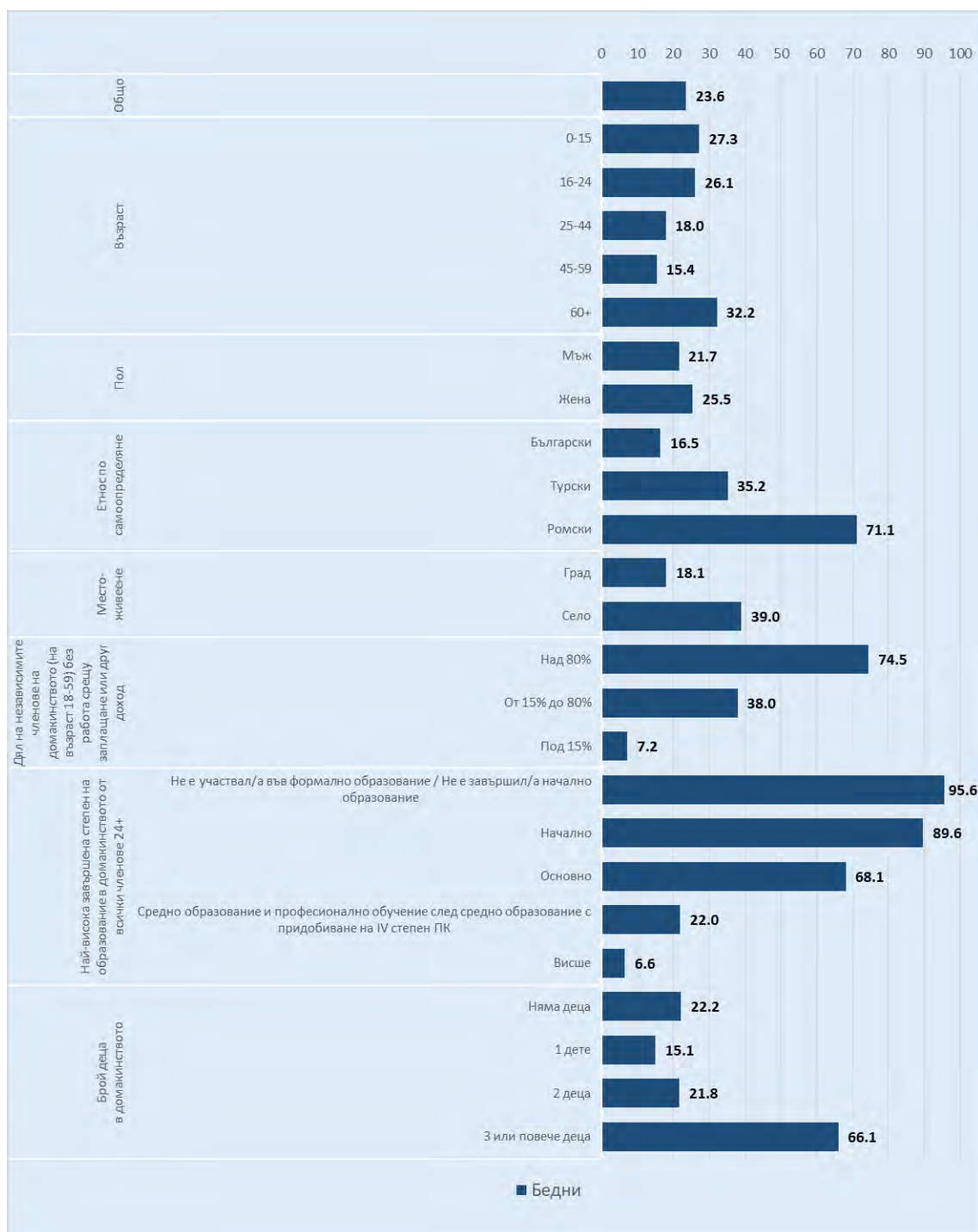
По отношение на възрастта всеки трети човек над 60 години е изложен на риск от бедност, което предполага, че живеещите с доход от социални трансфери (включително пенсии) живеят със средства близо до прага на бедността (Графика 17). Повече от една четвърт от децата и младежите до 24-годишна възраст също изглеждат по-уязвими на бедност с почти два пъти по-високи проценти в сравнение с лицата в активна трудоспособна възраст.

---

⁴² Национален статистически институт (2020), [Индикатори за бедност и социално включване](#)

Графика 17: Дял на лицата в риск от бедност (под 60% от медианния еквивалентен доход след социални трансфери), по възраст, пол, етнос по самоопределяне, местоживееие, интензитет на незаемост, най-висока завършена степен на образование от всички членове на домакинството на 24 и повече години и наличие на деца в домакинството (%)^a

Бележки: ^a От всички членове на домакинствата, включени в изследването (n = 30,303); претеглени резултати.

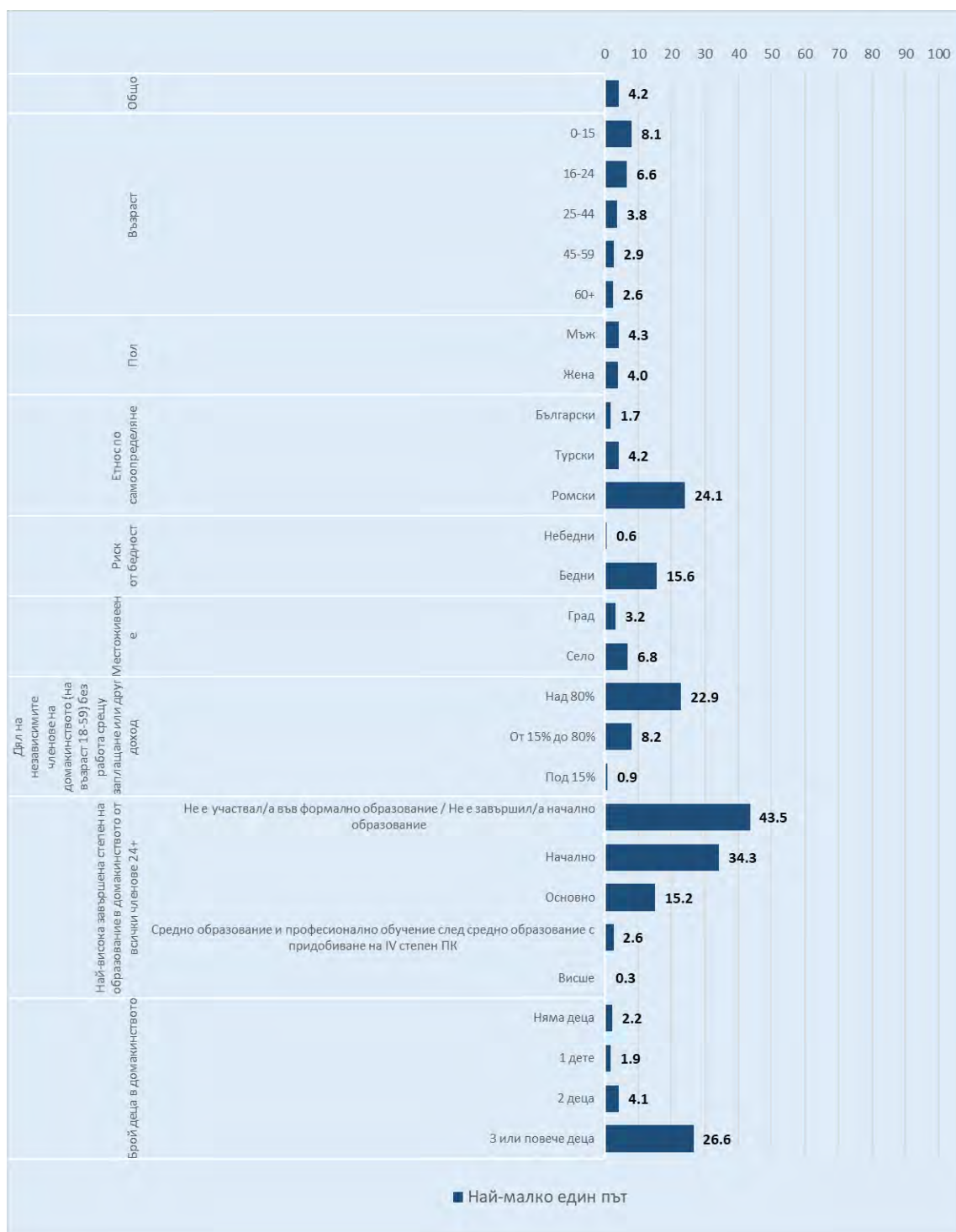
Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

По същия начин делът на хората, които живеят в домакинства, в които поне един човек си е легнал гладен през последния месец, защото не разполагат с достатъчно пари за храна, е най-висок сред ромите, сред хората, живеещи в бедност, сред хората с начално или по-ниско образование и сред домакинства с 3 или повече деца. Процентът на ромите, попадащи в тази категория (24%), значително надвишава този на останалите етнически групи (4% сред турската и 2% сред българската). Делът на хората, които изпитват глад, от тези, които живеят в риск от бедност, дава представа за величината на крайната бедност в България.

В България гладът, както и бедността, изглежда са тясно свързани с по-ниското ниво на образование в домакинството и представляват сериозен риск от уязвимост за ромите, за децата и за младите хора. Делът на децата под 15 г. и на младежите под 24 г., които са изпитали глад в домакинството си, е почти два пъти по-голям от същия дял сред останалите възрастови групи. Тези резултати предполагат, че многочленните домакинства и домакинствата с ниски доходи са много по-уязвими на риска от глад в сравнение със средните нива за страната. При възрастните хора над 60-годишна възраст (възрастовата група, за която този риск изглежда най-нисък), разликата спрямо средните стойности е 1,6 процентни пункта. Комбинацията от ниско ниво на образование и висока безработица в големите домакинства може да увеличи още повече риска от глад.

Безработицата е друг фактор, който се откроява, когато става въпрос за риска от глад. Повече от един на всеки пет души (22,9%), живеещи в домакинства, в които над 80% от (независимите) членове нямат работа срещу заплащане или друг доход, са изложени на риск от глад, за разлика от по-малко от един процент от тези, живеещи в домакинства, в които по-голямата част от (независимите) членове имат работа (Графика 18).

Графика 18: Дял на лицата, живеещи в домакинства, в които поне едно лице от домакинството си е лягало гладно поради липса на достатъчно средства за храна, по възраст, пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживееене, интензитет на незааетост, най-висока завършена степен на образование от всички членове на домакинството на 24 и повече години и наличие на деца в домакинството (%) ^{a, b}

Бележки: ^a От всички членове на домакинствата, включени в изследването (n = 30,303); претеглени резултати.

^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

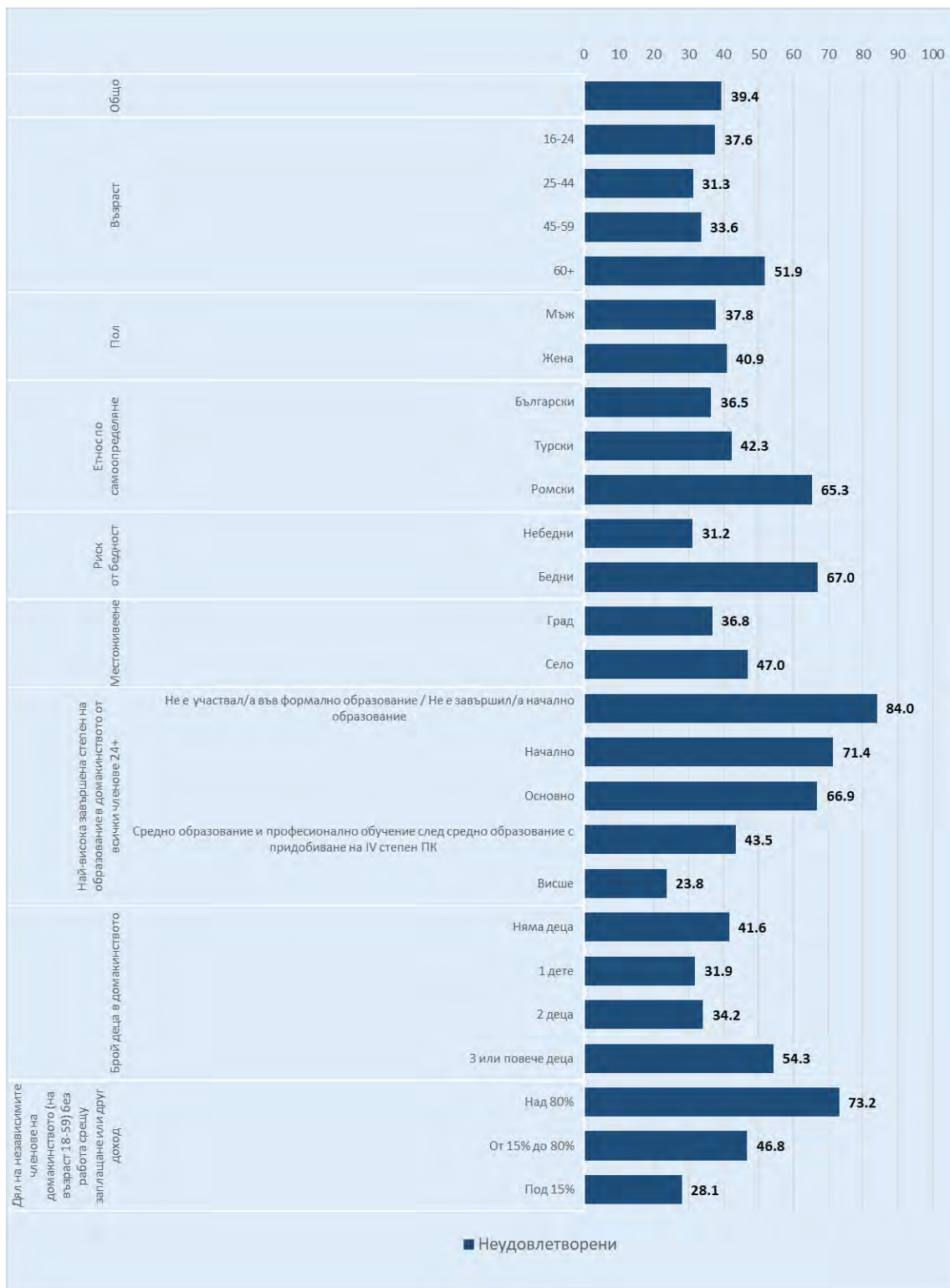
Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Средното ниво на неудовлетвореност от собственото финансово състояние в България изглежда сравнително високо (почти 40%). Връзката с нивото на „риск от бедност“ е ясна, но отново – с нюанси. Не всички в риск от бедност са неудовлетворени от финансовото си състояние и обратно –31,2% от тези, които не са изложени на риск от бедност, са неудовлетворени. Това може да показва както по-високо ниво на стремежи, така и тесни възможности за реализирането им.

Ясната връзка между неудовлетвореност от собственото финансово състояние и най-високата завършена степен на образование в домакинството също е показателна. Колкото по-високо е образованието, толкова по-високо е нивото на удовлетворение, което може да бъде важен стимул за личностно развитие, при условие че са налице реалистични възможности за това.

По отношение на етническата принадлежност ромите (които по-често живеят в бедност) изглежда са по-малко доволни от своите финанси в сравнение с българския и турския етнос. Нивото на неудовлетвореност на ромите обаче (отразено в 65,3% неудовлетворени от финансовото им състояние) е по-ниско от дела на хората, живеещи в риск от бедност (71,1%, **Графика 26**). Това може да предполага, че сред ромите съществува подгрупа от хора, които не виждат реалистични шансове да подобрят положението си и по този начин се затварят в омагьосан кръг на ниско ниво на стремежи. Изглежда, че полът и възрастта не оказват съществено влияние върху финансовото удовлетворение с единственото изключение, регистрирано сред възрастните в пенсионна възраст (повече от половината от хората над 60 г. не са доволни от финансовото си положение), което може да се свърже с ниския размер на паричния доход от пенсии (Графика 19).

Графика 19: Дял на лицата на възраст 16 и повече години, неудовлетворени от собственото си финансово състояние, по възраст, пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживее, най-висока завършена степен на образование от всички членове на домакинството на 24 и повече години, наличие на деца в домакинството и интензитет на незааетост (%) ^{a, b}

Бележки: ^a От всички членове на домакинствата на възраст 16 и повече години (n = 26,380); претеглени резултати.

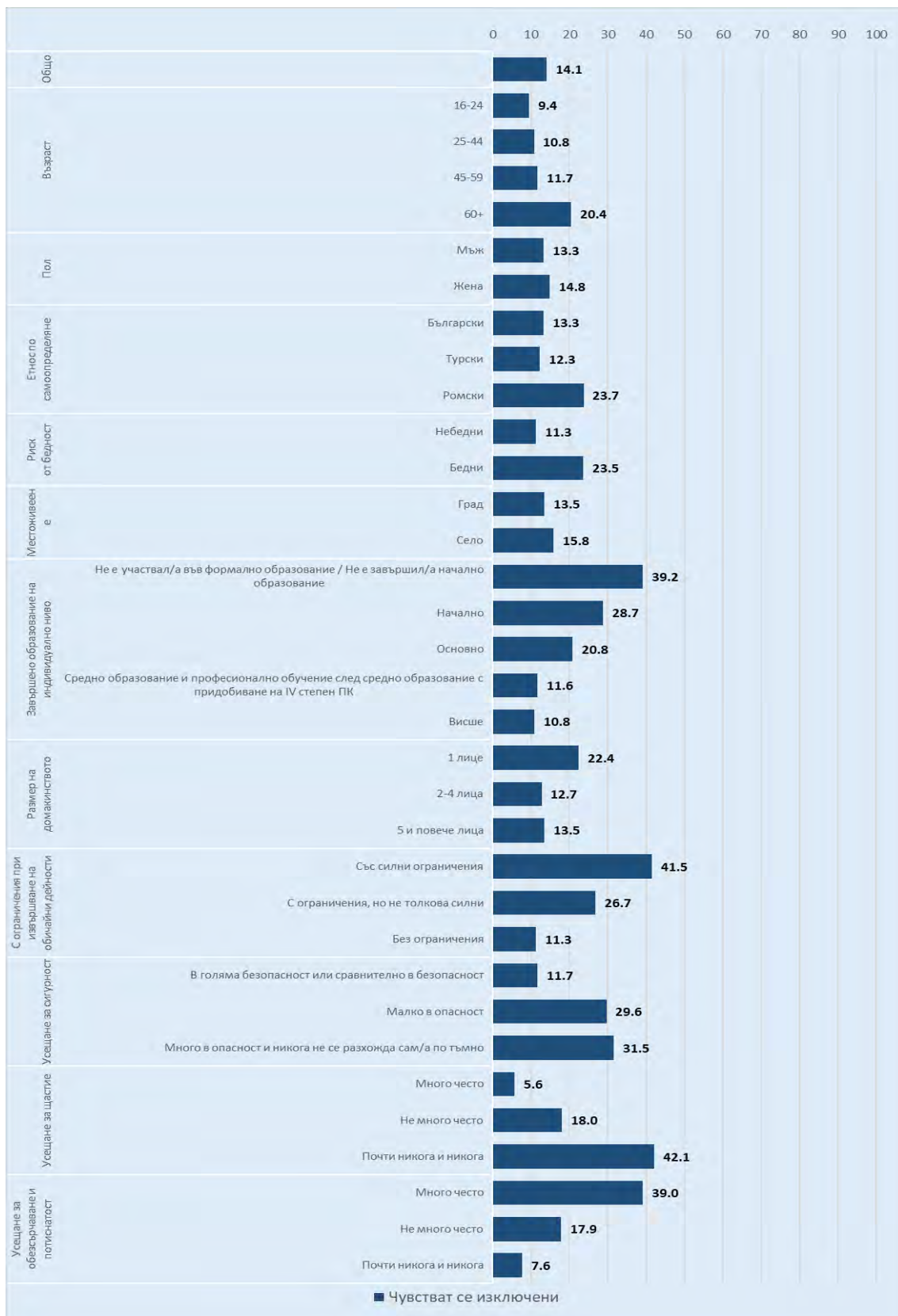
^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Данните за социалното изключване (въз основа на самооценката на респондента) като цяло изглежда да съответстват на данните за бедността. Въпреки относително ниския дял на хората, които се чувстват изключени от обществото в сравнение с дела на тези, изложени на риск от бедност, групите, които се открояват като особено уязвими, остават същите: хората, живеещи в бедност, ромите, хората с начално или по-ниско образование, хората с ограничения при извършване на обичайни дейности и възрастните хора. Нивото на възприемане на социалното изключване сред хората, които никога не са учили или не са завършили начално образование, е близо 40%, а сред хората със завършено начално образование е близо 30%. Този резултат потвърждава ролята на образованието като ключов фактор за социалното включване. Наличието на финансови ресурси (когато няма риск от бедност) е друг важен фактор, тъй като почти една четвърт от хората, живеещи в бедност, също се чувстват социално изключени (Графика 20).

Ниското ниво на образование и бедността могат също да обяснят относително високите нива на възприемане на социалното изключване сред ромите (24%) и хората над 60-годишна възраст (20%), но отново с нюанси. Интензивността на „чувството за изключване“ сред ромите е по-ниска от интензивността на бедността, което предполага, че вътрешнообщностните връзки в рамките на общността могат да компенсират до известна степен въздействието на бедността по отношение на „чувството за изключване“. В случая на възрастните хора, това възприятие може да бъде обусловено, освен от бедността, и от самота, намалена подвижност или прекъснати връзки с деца и внуци. Тези фактори могат да бъдат и сред основните причини за относително високите нива на субективното възприятие на социално изключване сред хора с ограничения в обичайните си дейности поради здравословни причини: 41,5% от хората със силни ограничения и 26,7% от тези с ограничения, но не силни, са се чувствали социално изключени.

Графика 20: Дял на лицата, които са се чувствали изключени от обществото, по възраст, пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживее, завършено образование, размер на домакинството, ограничения при извършване на обичайни дейности, усещане за сигурност, усещане за щастие и усещане за обезсърчаване и потиснатост (%)^{a, b}

Бележки: ^a От всички членове на домакинствата на възраст 16 и повече години (n = 26,380); претеглени резултати.

^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.
Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

4 Здраве

Контекст

Навременният и равен достъп до здравеопазване е от съществено значение за поддържането на добро здраве и качество на живот. Наличието на здравна инфраструктура (болнична и извънболнична) с достатъчно персонал е от решаващо значение за предоставянето на качествени здравни грижи на всички граждани. Според последните налични официални данни от 2019 г. България има един лекар на 235 души и един лекар по дентална медицина на 942 души от населението. 341 лечебни заведения с 53 997 болнични легла предоставят болнична помощ, а лечебните заведения за извънболнична помощ са 2 079⁴³. Както лечебните заведения, така и медицинският персонал са разпределени неравномерно в страната.

Здравословните проблеми, свързани със застаряването, в съчетание с намаляването на доходите при пенсиониране, представляват важен риск от уязвимост, припокриващ се с ограничената наличност и достъпност на здравни услуги. Трябва да се отбележи, че средната възраст на населението на България непрекъснато се увеличава през последното десетилетие, достигайки 43,9 години през 2019 г., което е нарастване с две години в сравнение с 2010 г. В същото време, според официалните данни, пенсиите формират средна парична доходност от 518,98 лв. на човек през третото тримесечие на 2020 г. (когато са събрани данните от настоящото изследване) – почти половината спрямо средния доход от заплати от 968,82 лв.⁴⁴ Бедността задълбочава рисковете: например неплащането на повече от три месечни осигурителни вноски в рамките на три години води до спиране на достъпа до здравни услуги, покрити от Националната здравноосигурителна каса.

Резултати на национално и областно ниво

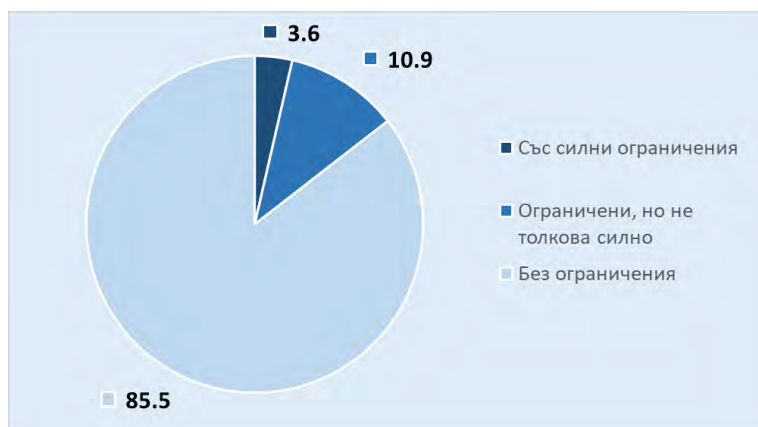
Проблемите, свързани с наличието и достъпността на здравните грижи, засягат всички, които разчитат на системата на общественото здравеопазване, но най-вече засягат хората със сериозни здравословни проблеми. Индикаторът „**дълготрайни ограничения в ежедневните дейности поради здравословни проблеми**“ е показателен за броя на потенциално засегнатите лица. Той измерва дела на лицата (на възраст 16 или повече години), които съобщават, че през последните шест и повече месеца са били ограничени, силно или не толкова силно, в ежедневните им дейности, поради здравословни проблеми. (Графика 21).

⁴³ Национален статистически институт (2019), [Население на един лекар и на един лекар по дентална медицина по статистически зони, статистически райони и области](#)

⁴⁴ Национален статистически институт (2020), [Общ доход на домакинствата по източници на доходи за четвърто тримесечие на 2019 и 2020 година](#), 17 ноември 2020.

Графика 21: Дял на лицата на 16 и повече години, декларирали наличие на ограничение в ежедневиите дейности през последните 6 и повече месеца поради здравен проблем (%)^{a, b}

Бележки: ^a От всички респонденти на възраст 16 и повече години ($n = 26,249$); претеглени резултати.

^b Въпрос от изследването: „През последните 6 и повече месеца били ли сте ограничени при извършване на обичайните за хората дейности, поради здравословен проблем?“.

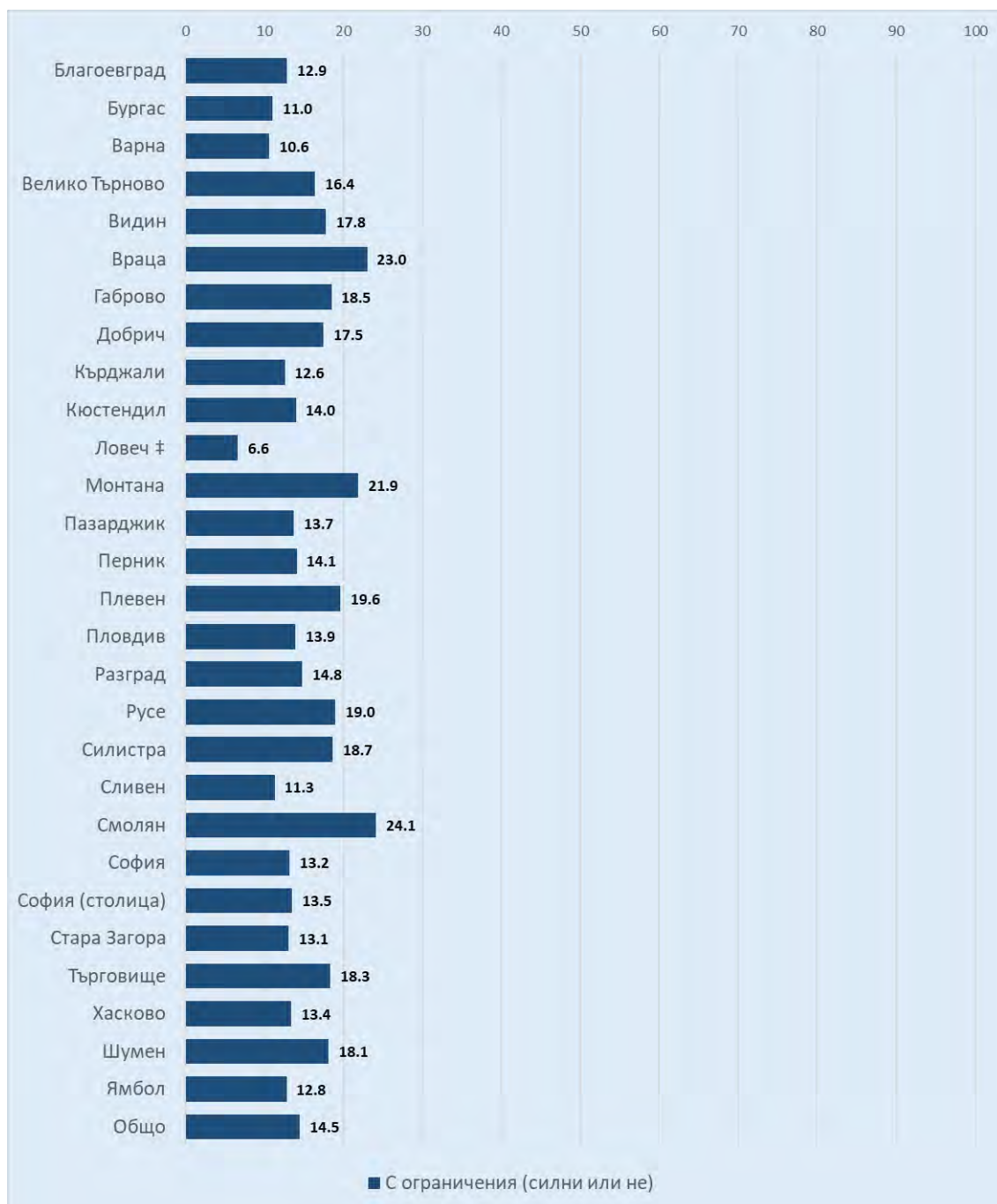
Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Резултатите от проучването показват, че почти 15% от населението на България съобщава (някакви) ограничения в ежедневиите си дейности поради здравословни проблеми. Докато 10,9% не смятат въздействието на тези проблеми за тежко, 3,6% казват, че здравословното им състояние им причинява силни ограничения⁴⁵.

Резултатите по този индикатор показват, за разлика от повечето други индикатори, относително малки разлики между областите, като при повечето дялът на хората, отчитащи такива ограничения е между 10% и 20%. Въпреки това в три области (Смолян, Враца и Монтана) този процент надхвърля 20%, а в една област (Ловеч) те са под 10% (Графика 22). По-големи разлики се наблюдават по отношение на дела на хората със силни ограничения, където областите Търговище и Плевен регистрират най-висок дял (над 6,5%), въпреки че и в двете области общият дял на хората с ограничения в ежедневиите дейности поради здравословни проблеми е близък до средния. Анализът не открива значими корелации с други показатели на ниво област, напр. с нивото на образование. Няма корелация и с броя на лекарите в лечебните и здравни заведения на 10 000 човека ($R^2 = 0,0304$), докато корелацията с дела на заетите хора на възраст 15 - 64 г. през 2019 е слаба ($R^2 = 0,2215$).

⁴⁵ Евростат (2020), [Self-perceived long-standing limitations in usual activities due to health problems by sex, age and income quantile](#), 17 декември 2020. Според данните за 2019 г. дялът на лицата в България с ограничения, но не силни, се оценява на 12,9%, а дялът на тези със силни ограничения – на 3,2%.

Графика 22: Дял на лицата на 16 и повече години, декларирали наличие на ограничение в ежедневиите дейности през последните 6 и повече месеца поради здравен проблем, по области (%) ^{a, b}

Бележки: ^a От всички респонденти на възраст 16 и повече години ($n = 26,249$); претеглени резултати.

^b Въпрос от изследването: „През последните 6 и повече месеца били ли сте ограничени при извършване на обичайните за хората дейности, поради здравословен проблем?“.

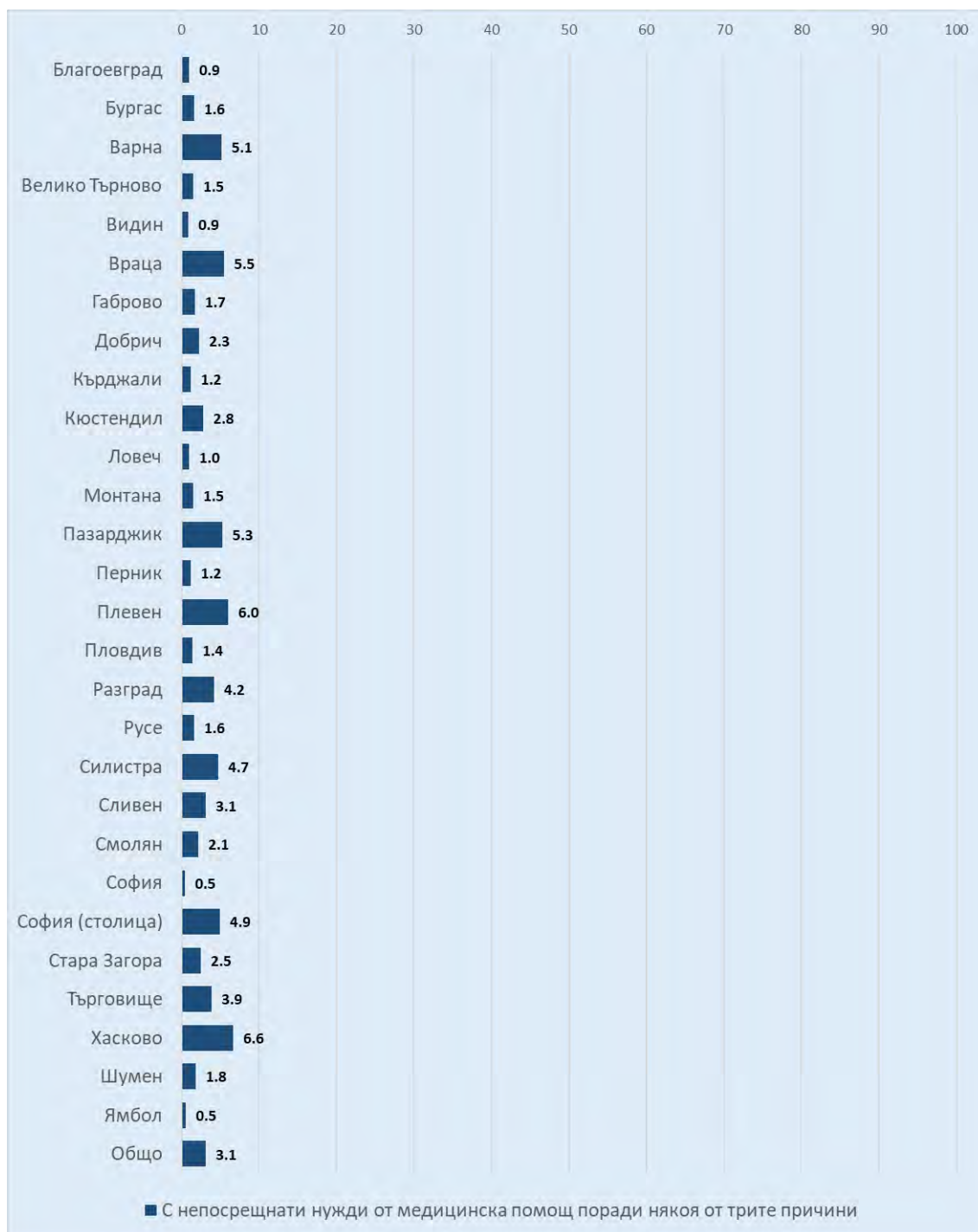
^c Оценки, базирани на малък брой случаи, са статистически по-малко надеждни. Поради това резултатите, базирани на 20 до 49 реално анкетирани лица, са отбелязани със символа “†”, а тези, базирани на по-малко от 20 лица - не се публикуват.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудни достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Различни фактори могат да бъдат причина за повишена уязвимост, свързана със здравето, като бедност (невъзможност за покриване на разходи за здравеопазване), нисък капацитет на

здравната система по отношение на инфраструктура и персонал, ограничена подвижност поради напреднала възраст, увреждане, липса на обществен транспорт и др. Индикаторът „**непосрещнати нужди от медицинска помощ**“ обхваща някои от тези фактори. Той оценява дела на населението (на възраст 16 или повече години), което съобщава за непосрещнати нужди от медицинска помощ поради една от следните три причини: финансови причини, списък на чакащите или твърде отдалечено за пътуване. Индикаторът се основава на самооценката на респондентите за собствената им нужда от медицински преглед или лечение, които не са получени или не са потърсени. На национално ниво 3.1% декларират непосрещнати нужди от медицинска помощ (Графика 23). Данните на областно ниво показват значителни разлики в разпределението на лицата, съобщаващи непосрещнати нужди от медицинска помощ. Най-висок е дялът им в областите Хасково, Плевен, Враца, Пазарджик и Варна (над 5%), а най-нисък – в Ямбол, София, Видин и Благоевград (под 1%).

Графика 23: Дял от населението, декларирани непосредствени нужди от медицинска помощ поради някоя от следните причини: „Финансови причини“, „Твърде дълго се чака за преглед и лечение“ и „Прекалено отдалечено“ (всички три категории кумулативно), по области (%)^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички респонденти на възраст 16 и повече години (n = 26,380); претеглени резултати.

^b Въпрос от изследването: „Имали ли сте през последните 12 месеца случай, когато сте се нуждаели от медицински преглед или лечение, но не сте провели такова?“; ако да: „Коя беше основната причина, поради която не се консултирахте с медицинско лице? – Не мога да си позволя/прекалено скъпо/не се покрива от здравната каса ИЛИ твърде дълго се чака за преглед и лечение/нямат направление от личен лекар ИЛИ прекалено отдалечено/няма удобен транспорт“.

^c Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

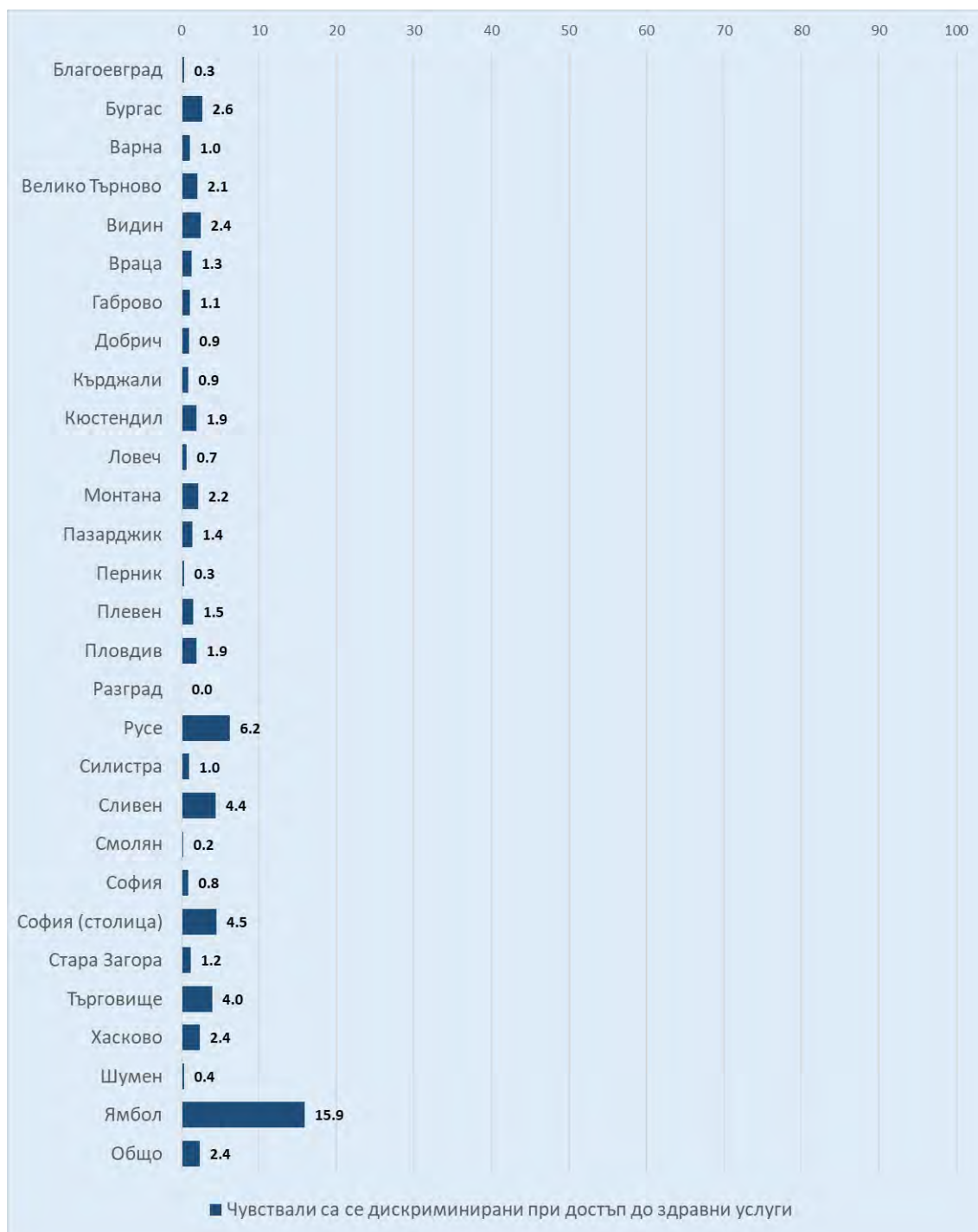
На областно ниво не е установена значима връзка между показателя за „непосрещнати нужди от медицинска помощ“ и други характеристики на достъпа до здравни услуги (като брой лекари в лечебни и здравни заведения на 10 000 души от населението или брой болници в съответната област). Това предполага, че други, специфични за групата, фактори, анализирани в раздела „Бивариативен анализ“ на тази глава, могат да имат влияние върху ограничения достъп до здравни услуги. Бедността може да е един от тях.

Друг фактор, допринасящ за повишения риск от уязвимост, свързана със здравето, е дискриминацията. Негативният ѝ ефект може да бъде особено силен в ситуации, в които наличието на здравни услуги не отговаря на съществуващите нужди (например поради недостатъчен капацитет), тъй като в такива случаи неравното третиране може лесно да доведе до частично или пълно лишаване от правото на здравеопазване (както гласи чл. 35 от Хартата на основните права на ЕС). Индикаторът „**дискриминация при достъп до здравни услуги**“ улавя мащаба на това явление. Той изчислява дела на населението (на възраст 16 или повече години), което се е чувствало дискриминирано поради каквато и да е причина през последните 12 месеца при достъп до здравни услуги. Според резултатите от проучването през последните 12 месеца 2,4% от населението се чувства дискриминирано при достъп до здравни услуги (Графика 24). Бивариативният анализ по-долу показва, че този дял може да бъде по-висок сред групи от населението, които са по-уязвими към неравно третиране⁴⁶. Данните на областно ниво показват известни различия в разпределението на лицата, които са се чувствали дискриминирани при достъп до здравни услуги, със значително по-висок дял в областите Ямбол, Русе, столицата София, Сливен и Търговище.

---

⁴⁶ Например, според проучването на FRA EU MIDIS II (проведено между октомври 2015 г. и юли 2016 г.), около 3% от ромите в България са се чувствали дискриминирани при достъп до здравни услуги заради своята етническа принадлежност.

Графика 24: Дял на лицата, чувствали се дискриминирани поради каквато и да е причина, при достъп до здравни услуги, през последните 12 месеца, 16+, по области (%)^{a, b}

Бележки: ^a От всички респонденти на възраст над 16 години, които са имали достъп до здравни услуги през последните 12 месеца преди изследването (n = 17,988); претеглени резултати.

^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Бивариативен анализ

Данните потвърждават, че дълготрайните ограничения в ежедневните дейности поради здравословни проблеми са свързани с възрастта. Всяко трето лице на възраст 60 или повече

години съобщава за такива ограничения, включително 7,2% споделят за силни ограничения и 25,5% – за не толкова силни. В допълнение към възрастта, характеристики като бедност, местоживеене в села, както и живот в домакинства с повече от 80% безработни активни членове, също увеличават риска от по-висок дял на затруднения поради влошено здравословно състояние.

Делът на хората, които са съобщили за дълготрайни ограничения поради здравословни проблеми, разбираемо е по-висок сред по-възрастните хора. Освен възрастта, тези ограничения може се дължат и на финансови причини, тъй като тези хора все повече разчитат на пенсиите като основен (а понякога и единствен) източник на доходи. В същото време отделят значителни суми за здраве (директните плащания за здраве в България са 39,33% от общите разходи за здраве през 2017 г.⁴⁷), което може да има отрицателни последици за достъпа им до здравеопазване. Същата връзка „ниски доходи – директни плащания – недостъпност на здравеопазването“ касае и хората в риск от бедност, 25,7% от които отчитат дълготрайни ограничения в ежедневните си дейности поради здравословни проблеми в сравнение с 11,1% сред тези, които не живеят в риск от бедност.

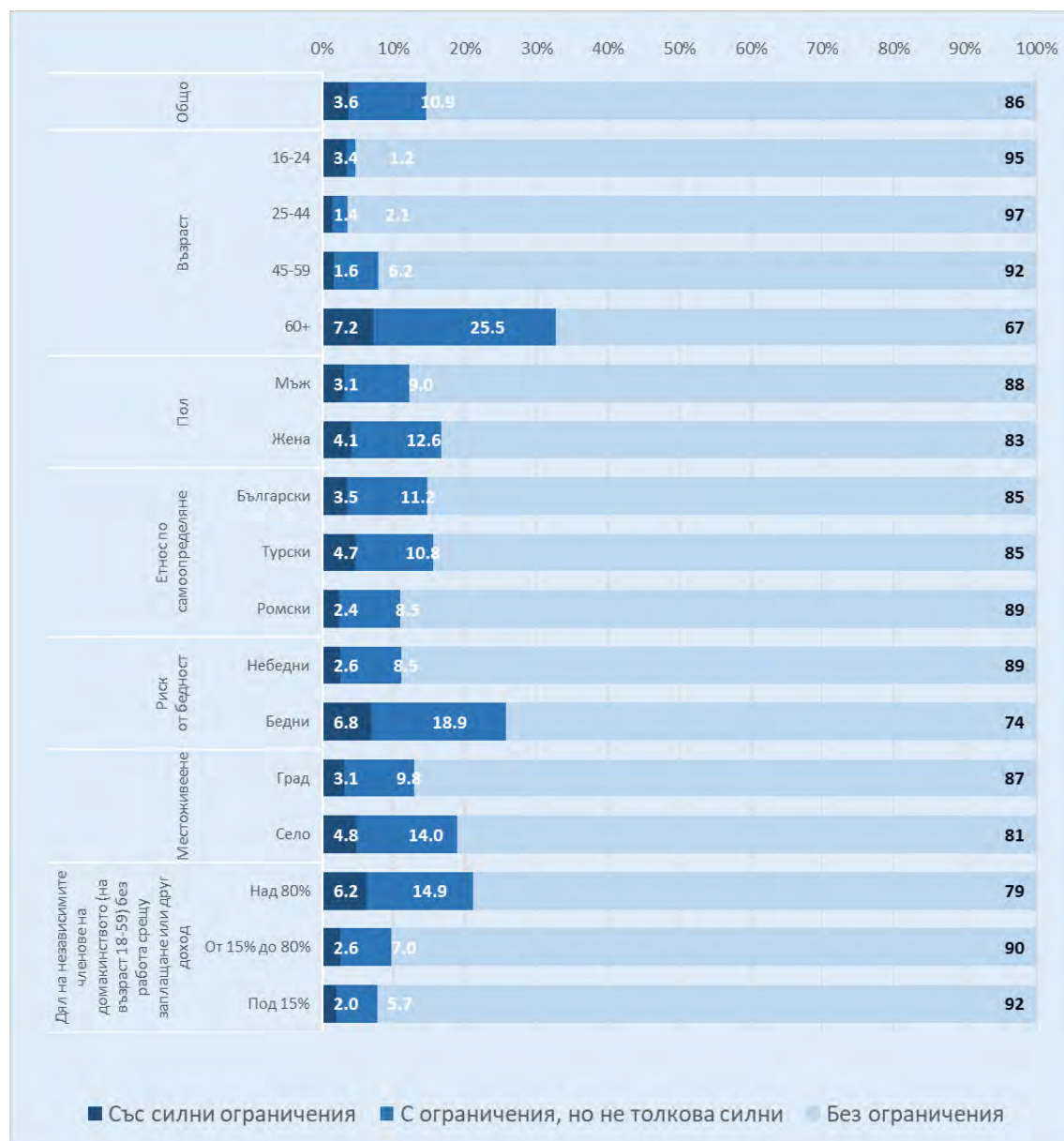
По-ниският дял на ромите, които съобщават за ограничения в ежедневните дейности поради здравословни проблеми, спрямо този сред останалите етнически групи трябва да бъде поставен в контекст. Здравният статус на по-голямата част от ромското население е неблагоприятен⁴⁸, но изправени пред предизвикателството да си осигурят препитание, те може да не могат да си позволят да не извършват ежедневните си дейности въпреки ограниченията, пред които са изправени. Ниският дял на ограниченията, за които ромите споделят, може също да е индикация, че те са сравнително по-млади, но и по-малко запознати със своето здравословно състояние и здравословни проблеми (Графика 25).

---

⁴⁷ Eurostat, [Healthcare expenditure by financing scheme, 2018](#).

⁴⁸ Например, вж. Томова, И. (2009), [Здравето и ромската общност, анализ на ситуацията в Европа, предварителен национален доклад – България](#), Сливен, Фондация ”Здравето на ромите”.

Графика 25: Дял на лицата на 16 и повече години, декларирали наличие на ограничение в ежедневните дейности през последните 6 и повече месеца поради здравен проблем, по възраст, пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживееене и интензитет на незааетост (%) ^{a, b}

Бележки: ^a От всички респонденти на възраст 16 и повече години (n = 26,249); претеглени резултати.
^b Делът на лицата, посочили „с ограничение, но не сериозно“ във възрастовата група 16-24 години (1,2%) е базиран на малък брой отговори.

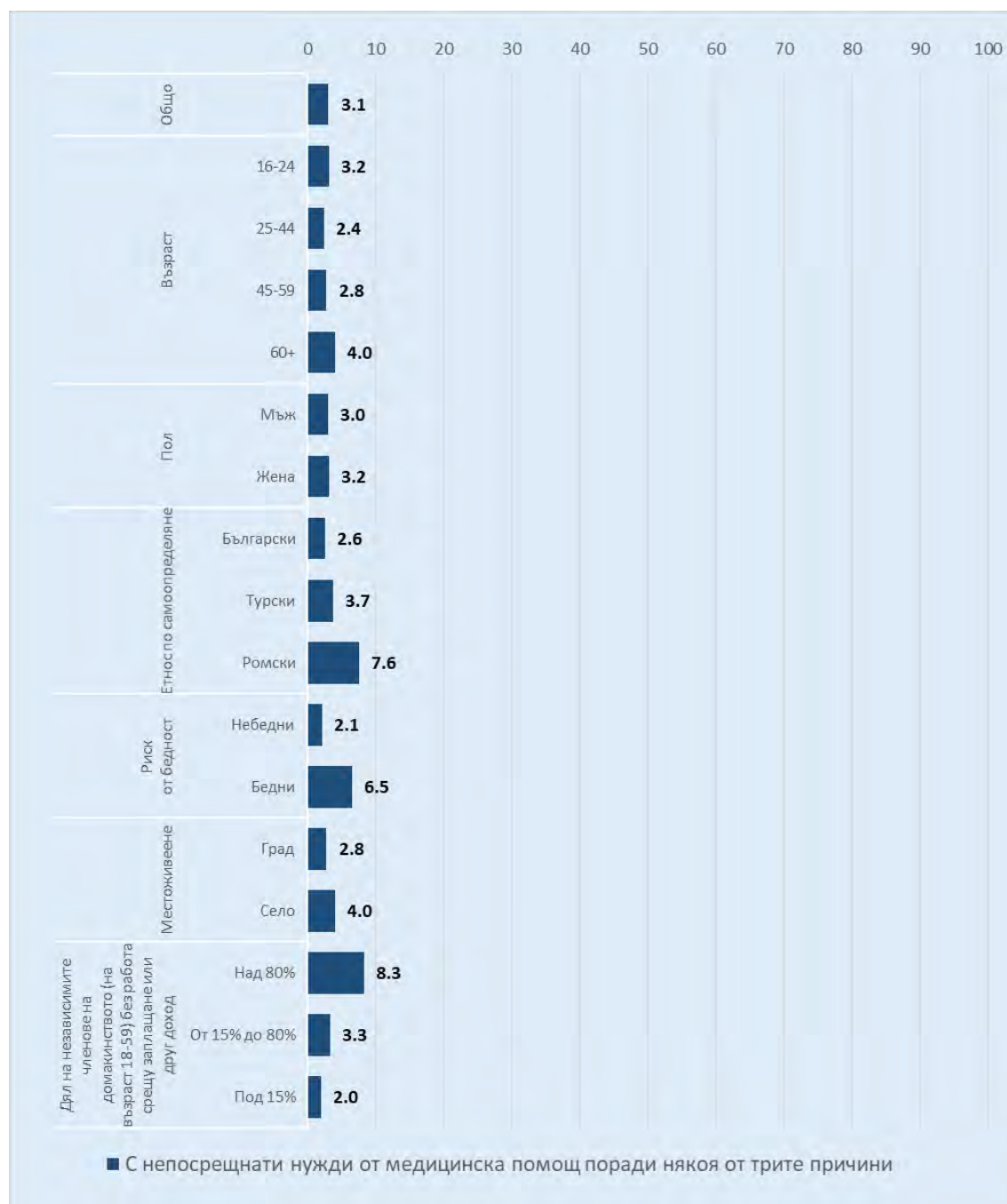
Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

По отношение на физическата и финансова достъпност на здравните услуги, сред етническите групи, обхванати в проучването, ромите регистрират най-висок дял на лица с непосредствени медицински нужди поради финансови причини или поради достъпност. Бедността и безработицата са другите два фактора, тясно свързани с достъпността на здравните услуги чрез доходите и заради директните плащания за здраве. Хората в домакинствата с повече от 80% безработни членове в активна възраст (8,3%), както и тези в риск от бедност (6,5%), се открояват, когато става въпрос за непосредствени медицински нужди, което предполага, че лошото икономическо състояние и ниските доходи са ключов фактор за уязвимост при лишаване от

здравеопазване. Няма големи разлики в броя на хората от различните възрастови групи с неудовлетворени медицински нужди с дялове, вариращи между 2,4% сред тези между 25 и 44 г. (които обикновено са в по-добро здравословно състояние) до 4% сред хората на 60 или повече години (които обикновено имат по-голяма нужда от медицинска помощ). Малката разлика между нивата на регистрираните неудовлетворени медицински нужди между живеещите в градовете (2,8%) и в селата (4%) може да доведе до заключението, че финансовото състояние е по-силен фактор за уязвимост от разстоянието и териториалното разпределение на медицинските услуги (Графика 26).

Графика 26: Дял от населението декларирани непосредствени медицински нужди поради някоя от следните причини: „Финансови причини“, „Твърде дълго се чака за преглед и лечение“ и „Прекалено отдалечено“ (всички три категории кумулативно), по възраст, пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживеење и интензитет на незааетост, 16+ (%) ^{a, b}

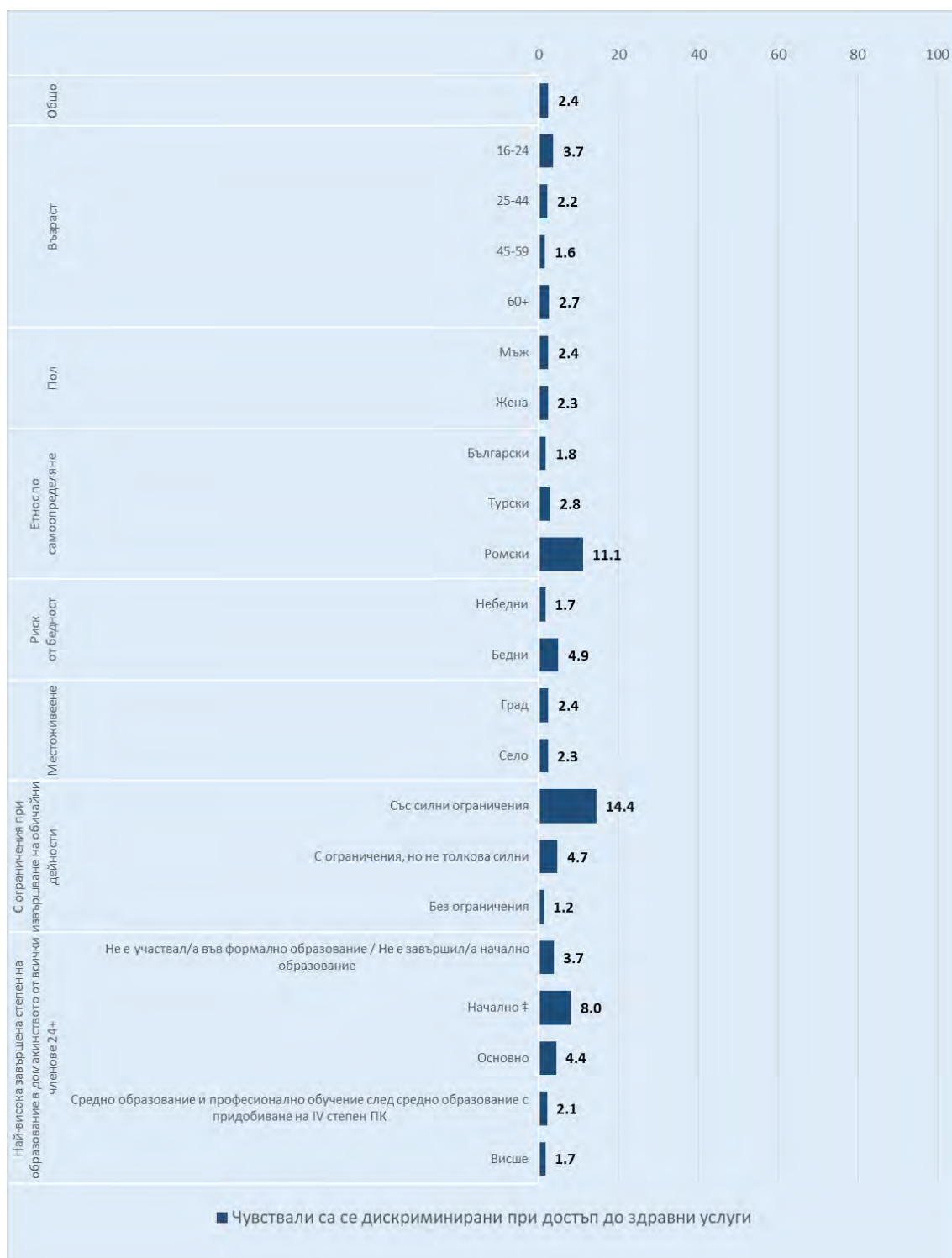

Бележки: ^a От всички респонденти на възраст 16 и повече години (n = 26,380); претеглени резултати.
^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Що се отнася до дискриминацията в здравеопазването, ромите очевидно се открояват като особено уязвима група. Делът на тези от тях, които са се чувствали дискриминирани при достъп до здравни услуги през изминалата година (11,1%), надхвърля с голяма стойност този на лицата от турската (2,8%) и българската етническа група (1,8%). Както при дискриминацията в други области на живота (образование и заетост), наличието на увреждане изглежда фактор, свързан с неравно третиране и в здравеопазването. Относително висок дял на хората с ограничения в обичайните си дейности поради здравословни причини (14,4% от хората със силни и 4,7% от тези с ограничения, но не толкова силни) съобщават, че са се чувствали дискриминирани при ползване на здравни услуги. Доколкото нуждата от навременно и качествено здравно обслужване би била по-голяма сред хората със свързани със здравето ограничения, всяка пречка пред равния им достъп до здравни услуги може да ги постави в особено уязвима положение. Нивото на образование също изглежда е фактор, тъй като хората с по-ниско образование регистрират по-висок дял на дискриминация при достъп до здравни услуги. За разлика от пола, който не изглежда значим фактор за равния достъп до здравеопазване, бедността очевидно е риск от уязвимост, тъй като хората, живеещи в бедност, се чувстват дискриминирани, когато посещават лекар почти три пъти повече от тези, които не са бедни. Като цяло обаче етническата принадлежност, по-специално ромският произход, както и наличието на увреждане изглежда са най-важните фактори, свързан с дискриминацията в здравеопазването (**Графика 27**).

Графика 27: Дял на лицата, чувствали се дискриминирани поради каквато и да е причина, при достъп до здравни услуги, през последните 12 месеца, по възраст, пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживееене, ограничения при извършване на обичайни дейности и най-висока завършена степен на образование от всички членове на домакинството на 24 и повече години, 16+ (%) ^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички респонденти на възраст над 16 години, които са имали достъп до здравни услуги през последните 12 месеца преди изследването (n = 17,988); претеглени резултати.

^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

^c Оценки, базирани на малък брой случаи, са статистически по-малко надеждни. Поради това резултатите, базирани на 20 до 49 реално анкетиращи лица, са отбелязани със символа "†", а тези, базирани на по-малко от 20 лица - не се публикуват.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

5 Жилищни условия

Контекст

Член 11.1 от Международния пакт за икономически, социални и културни права (1966 г.)⁴⁹ и няколко други международни документа за правата на човека гарантират правото на подходящо жилище като една от основните предпоставки за достоен живот. Съгласно член 34 от Хартата на основните права на ЕС, с цел да се бори със социалното изключване и бедността, Съюзът признава и зачита правото на социална и жилищна помощ като едно от средствата за осигуряване на достойно съществуване за всички, които нямат достатъчно ресурси.

В България цените на жилищата се увеличават постоянно след 2013 г.⁵⁰ Неотдавнашната оценка на жилищния сектор в България, извършена от Световната банка, показва, че през 2017 г. жилищата не са били достъпни за значителен дял от населението както за покупка, така и за наем. Разходите за жилище са голяма тежест за мнозина, по-специално за младите хора, които в резултат на това трябва да живеят по-дълго в домовете на родителите си. От друга страна неадекватната поддръжка и ремонт на старите сгради допринася за по-ниско качество на наличния жилищен фонд и оттам на условията на живот⁵¹. Според официалните данни през юли 2020 г. 90,2% по-малко хора са споделили, че имат намерение да строят или придобиват жилищен имот през следващите 12 месеца (най-близките данни до теренната работа на проучването) в сравнение със същия дял от година по-рано. От тези, които притежават жилище, 74,4% по-малко хора са заявили намерението си да похарчат голяма сума за подобрения в дома (ремонт или поддръжка на система за отопление, канализация и др.), отколкото през предходната година⁵².

В ситуация на последователно и значително нарастване на цените на жилищата много хора (по-специално тези, които живеят под или близо до прага на бедността) не могат да си позволят достойно жилище поради невъзможността да получат ипотечен кредит или да наемат жилище. Безработните и младите семейства са изправени пред най-висок риск в това отношение, тъй като доходите им рядко позволяват закупуване или наемане на жилище. Нивото на урбанизация е друг фактор, който увеличава различията в условията на живот между различните групи от населението. Докато хората, живеещи в градовете, се радват на по-добри възможности за работа и по-високо възнаграждение, разполагаемата им жилищна площ е по-малка в сравнение с тази

---

⁴⁹ [Международен Пакт за икономически, социални и културни права \(International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights\)](#). Приет и отворен за подписване, ратификация и присъединяване с Резолюция 2200А (XXI) на Генералната асамблея от 16 декември 1966 г., влизаща в сила на 3 януари 1976 г., в съответствие с член 27.

⁵⁰ Евростат (2020), [Annual deflated house prices](#). Според данните след 2013 г. цените на жилищата в България се увеличават с годишен темп от между 0,4% и 6,6%. За данни на национално ниво, вж. Национален статистически институт (2020), [Индекс на цените на жилищата, национално ниво](#), 29 декември 2020. Данните показват, че през последните пет години (след 2015 г.) индексът на цените на жилищата отбелязва ръст от 34,07% (30,06% за нови жилища и 36,43% за съществуващи жилища).

⁵¹ Световна банка (2017), [Оценка на жилищния сектор в България](#)), София, Световна банка. Според доклада само лица с доходи от първите два или три децила могат да си позволят да купят къща в даден град, а хората с доход под петия децил не могат да си позволят нито една къща на пазара. Един от проблемите, подчертани от оценката, е липсата на обществена подкрепа и помощ за бедните и маргинализирани общности.

⁵² Национален статистически институт (2020), [Наблюдение на потребителите](#), 5 февруари 2020.

на хората в селата, където значителен дял от жилищата са къщи⁵³. В същото време къщите, макар и по-големи като площ, често са в по-лошо състояние поради по-високите разходи за обновяване.

За някои групи от населението, като ромите и хората с увреждания, рисковете от уязвимост по отношение на жилищата са по-високи поради недостиг на финансови ресурси. В случая на хората с увреждания специфичните нужди за достъпност (обикновено свързани с допълнителни разходи и / или ограничена наличност на пазара за продажба или наем на жилища) допълнително увеличават риска от липса на жилище. Както се подчертава и в доклада на Световната банка⁵⁴, липсата на адекватно финансирани мерки за подкрепа допълнително влошава положението на най-маргинализираните и обеднели общности. И накрая, рискът от изселване и рискът да останат без дом са два фактора, които трябва да бъдат отчетени при анализа на рисковете от уязвимост, свързани с жилищата.

Резултати на национално и областно ниво

Индикаторът „лоши жилищни условия“ предоставя оценка на дела на хората, живеещи в жилища, които или са твърде тъмни (през прозорците не влиза достатъчно дневна светлина), имат течаш покрив и/или влажни стени или под, нямат душ или баня на закрито, или нямат тоалетна в жилището. Според данните значителен дял от населението на национално ниво (18,7%) живее в лоши жилищни условия (т.е. в жилища, в което има поне един от проблемите, включени в този показател). Може да се предположи, че този дял ще бъде дори по-висок сред особено уязвимите групи от населението⁵⁵. Данните на областно ниво показват значителни разлики по отношение на жилищните условия. Делът им в Монтана е шест пъти по-висок от този в Габрово (Графика 28). В две области (Монтана и Ямбол) делът на хората, живеещи в жилища, които са или твърде тъмни, имат течаш покриви и/или влажни стени или подове, нямат душ, баня или тоалетна в жилището, надвишава 40%. В други четири области (Разград, Сливен, Търговище и Видин) този дял е над 30%.

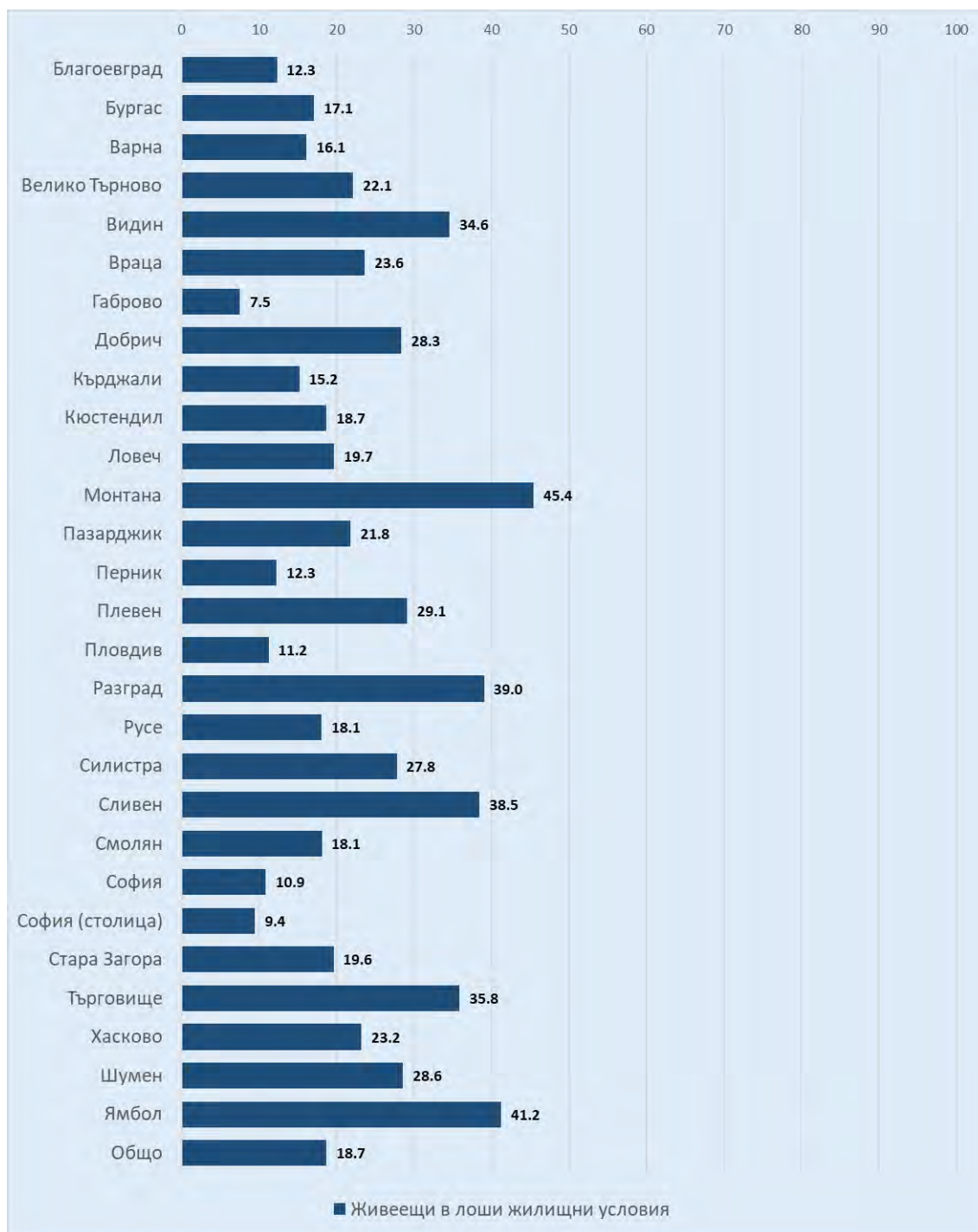
---

⁵³ Евростат (2020), [Average number of rooms per person by degree of urbanisation](#), 2 декември 2020. Според данните през 2019 г. средният брой стаи на човек в България е 1,1 в големите градове, 1,3 – в малките градове и предградията и 1,4 в селските райони. България е значително под средната за ЕС-28 ниво и в трите категории на степен на урбанизация.

⁵⁴ Световна банка (2017), [Оценка на жилищния сектор в България](#), София, Световна банка, стр. 18-19.

⁵⁵ Световна банка (2017), [Оценка на жилищния сектор в България](#), София, Световна банка. Според оценката хората в риск от бедност и ромите са двете групи, които са най-уязвими от лишаване от жилище.

Графика 28: Дял на лицата, живеещи в лоши жилищни условия (в прекалено тъмно жилище или жилище с течащ покрив/мокри стени, под или без баня/душ или без тоалетна в жилището), по области (%) ^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички членове на домакинствата, включени в изследването (n = 30,303); претеглени резултати.

^b Въпроси от изследването: „Кои от изброените проблеми, свързани с жилището имате?: Тъмно, недостатъчна светлина ИЛИ Течащ покрив, влажни стени, основи и т.н.“; „Има ли в жилището: Баня с душ или вана ИЛИ Тоалетна - Да, вътре в жилището ИЛИ Да, извън жилището“. Съответства на индикатора на Евростат Tessi291.

^c Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

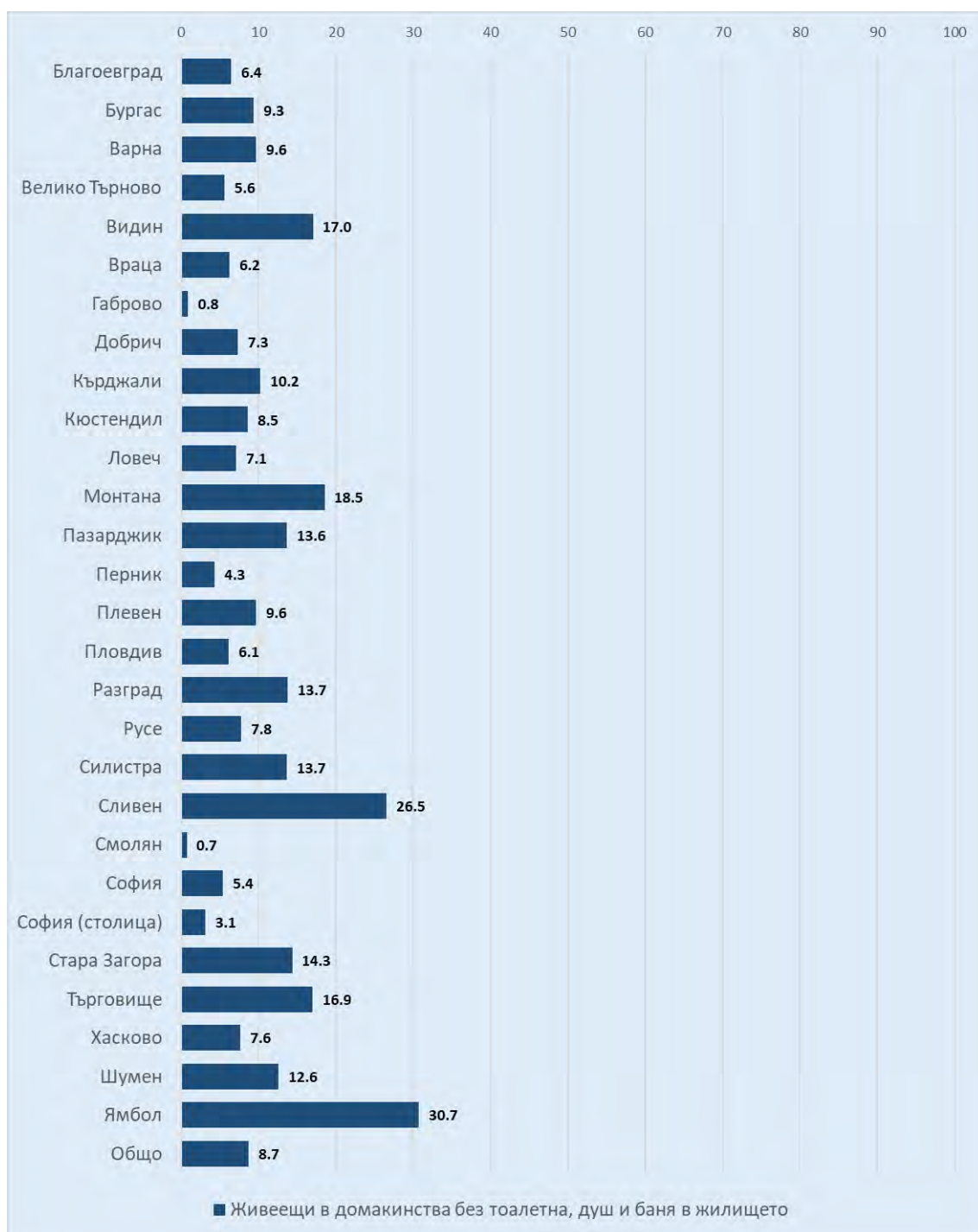
Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Сред различните характеристики, свързани с жилищните условия, липсата на душ, баня и тоалетна в жилището е тази, която е най-тясно свързана с рисковете от уязвимост, свързани със здравето, особено в контекста на неотдавнашната епидемия от коронавирус в целия свят. Тази характеристика се улавя от индикатора „**липса на душ, баня и тоалетна с течаща вода в жилището**“, който оценява дела на населението, живеещо в жилища без нито едно от тези удобства. Според данните от проучването общо 8,7% от българското население живее в жилища без баня, душ и тоалетна в жилището (Графика 29). Липсата на основни услуги за водоснабдяване е постоянен проблем в България, както сочат и данни от други източници⁵⁶. Съществуват значителни разлики между областите като някои, например Ямбол и Сливен показват много по-голям дял от хора, живеещи без баня, душ и тоалетна с течаща вода в жилището в сравнение с Габрово и Смолян. Области със значително по-висок дял от средния за страната са Монтана, Видин и Търговище (всички с дял над 15%)

---

⁵⁶ Eurostat (2020), [Housing deprivation](#). Според данните дялът на хората, които нямат нито баня, нито душ, нито тоалетна с течаща вода в жилището, постоянно намалява през последното десетилетие. Въпреки това към 2019 г. в България той все още е пет пъти по-висок от средния за ЕС-28.

Графика 29: Дял на лицата, живеещи в домакинства без тоалетна, душ и баня в жилището, по области (%) ^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички членове на домакинствата, включени в изследването (n = 30,303); претеглени резултати.

^b Въпроси от изследването: „Има ли в жилището: Баня с душ или вана ИЛИ Тоалетна - Да, вътре в жилището ИЛИ Да, извън жилището“. Съответства на индикатора на Евростат *is_mdho05*.

^c Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Индикаторът „минимален брой стаи“ улавя пренаселеността. Той изчислява дела на населението, което живее в домакинства с по-малък от минималния брой стаи на домакинство,

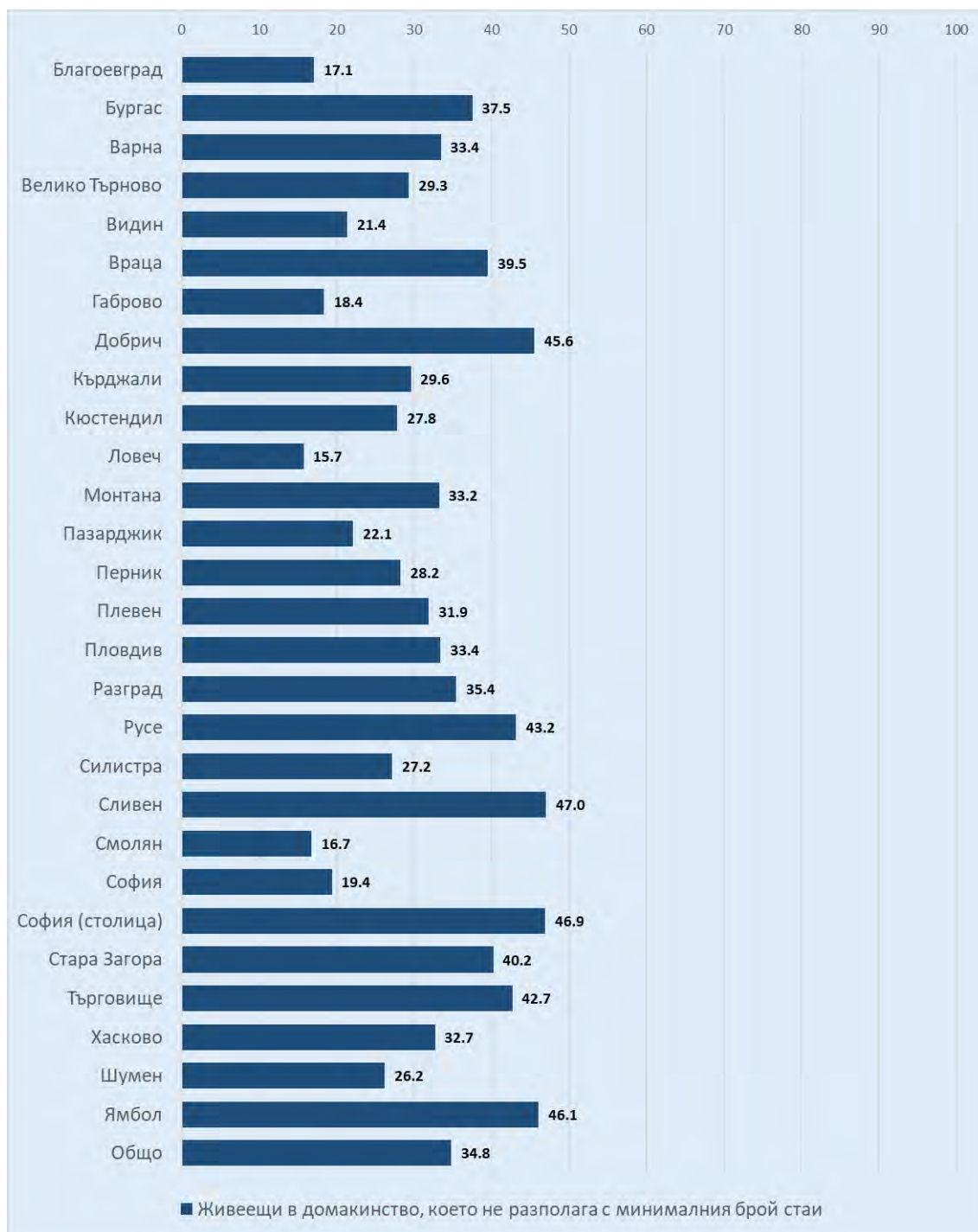

който според Евростат трябва да бъде: една обща стая; една стая на двойка; една стая за всеки самостоятелен човек на възраст 18 или повече години; една стая на двама самостоятелни човека на възраст между 12 и 17 години от един и същи пол; една стая за всеки самостоятелен човек на възраст между 12 и 17 години, който не попада в предишната категория; една стая на две деца под 12 години. Данните показват, че повече от една трета (34,8%) от населението на България живее в пренаселени домакинства, които нямат определения минимален брой стаи (Графика 30). Пренаселеността в България е дългосрочен проблем, който не е разрешен успешно въпреки политическите и законодателните мерки. Както показват данните на Евростат, нивата на пренаселеност са значително по-високи от средните за ЕС и това не се е променило съществено през последното десетилетие⁵⁷. Това се дължи на различни фактори, вариращи от ниски доходи и недостъпност на жилищата до специфични за страната демографски, исторически и културни фактори, като например факта, че страните в Югоизточна Европа традиционно регистрират по-високи нива на пренаселеност. Независимо от това пренаселеността може да доведе до различни рискове от уязвимост, свързани със здравето (предаване на инфекции), образованието (липса на достатъчно място за учене), ранното развитие на детето и т.н. На ниво област дяловете на лицата, живеещи в домакинства, които нямат минималния брой стаи, се различават значително в отделните области. С най-висок дял са Сливен, столицата София, Ямбол, Добрич, Русе, Търговище и Стара Загора, всички регистриращи над 40%. Областите Ловеч, Смолян, Благоевград, Габрово и София регистрират дялове от под 20%.

---

⁵⁷ Евростат (2020), [Overcrowding rate by age, sex and poverty status](#), 17 декември 2020. Според данните за 2019 г. България се нарежда на трето място след Румъния и Латвия по пренаселеност с почти три пъти по-високо ниво на пренаселеност от средното за ЕС-28. За периода между 2010 и 2019 г. степента на пренаселеност в страната е спаднала от 47,4% на 41,1%.

Графика 30: Дял на лицата, живеещи в домакинство, което не разполага с минималния брой стаи съгласно Европейската дефиниция за пренаселеност, по области (%)^{a, b}

Бележки: ^a От всички членове на домакинствата, включени в изследването (n = 30,303); претеглени резултати.

^b Въпроси от изследването: „Колко стаи има в жилището? (Включват се всички стаи с площ 4 и повече кв.м, без сервизни помещения (бани, килери, перални помещения и др.)“.

Съответства на индикатора на Евростат *ils_mdho05*.

^c Степен на пренаселеност: Счита се, че човек живее в пренаселено домакинство, ако домакинството няма на разположение минимален брой стаи, равен на: една стая за домакинството; една стая на двойка в домакинството; една стая за всеки един човек на възраст 18 или повече години; една стая за всеки двама души от същия пол между 12 и 17 години; една стая за всеки един човек на възраст между 12 и 17 години не включен в предишната категория; една стая за всеки две деца под 12 години. Съответства на индикатора на Евростат *ils_lvho05a*.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

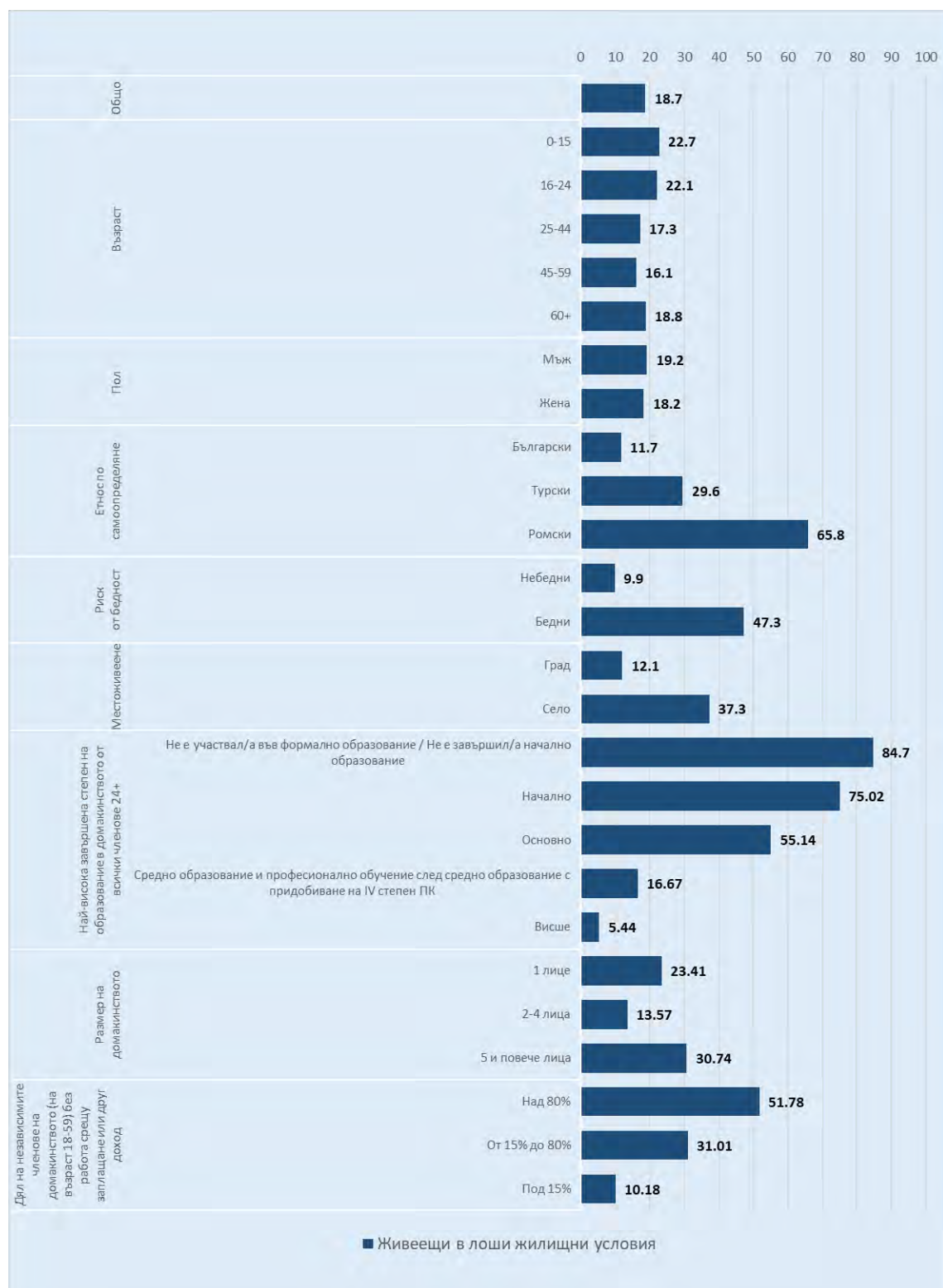
В допълнение към жилищните условия и пренаселеността, някои хора (по-конкретно специфични групи от населението, както показва раздела „Бивариативен анализ“ на тази глава) са обект и на дискриминация. Показателят „**дискриминация при търсене на жилище**“ отразява мащаба на този риск. Той изчислява дела на хората, които са били обект на дискриминация при търсене на жилище, като част от всички, които са търсили жилище през последните пет години. Според резултатите от проучването на национално ниво сред всички лица, търсили жилище през последните пет години, 7,4% са били обект на дискриминация по каквато и да е причина. Онези, които са станали жертва на дискриминация при търсене на жилище, рискуват да се окажат в жилище с лоши жилищни условия или да останат без дом. Това, от своя страна, може да ги изложи на други рискове, свързани със здравето, заетостта, образованието, законното пребиваване (за чужди граждани) и достъпа до обществени услуги, много от които изискват регистрация по настоящ адрес. Разбивка по райони за този показател не се публикува поради нисък брой случаи.

Бивариативен анализ

Открояват се няколко фактора, когато се разглежда делът на хората в живеещи в жилища, които са или твърде тъмни (не влиза достатъчно дневна светлина през прозорците), имат течащ покрив и/или влажни стени или под, нямат душ, баня или тоалетна в жилището. Според проучването ромите, хората, живеещи в риск от бедност, хората с по-ниско от средно образование, както и тези в селата са изложени на по-висок (над средния) риск от лоши жилищни условия. Възрастта и полът, от друга страна, изглежда не са сред факторите, определящи условията на живот на хората.

В селата хората обикновено живеят в семейни къщи, които са по-трудни за поддръжка и/или обновяване предвид занемарените водоснабдителни и канализационни системи и пътна инфраструктура. В градовете, от друга страна, жилищните блокове с централизирани комунални услуги са преобладаващият тип жилища. Това обяснява по-високия дял на лицата, живеещи в лоши жилищни условия в селата (37,3%) в сравнение с тези, които живеят в градовете (12,1%). По отношение на етническата принадлежност ромското население е особено уязвимо към лоши жилищни условия (65,8%), което може да се обясни с много фактори, включително с факта, че дори в градовете ромите често живеят в сегрегирани квартали (гета), където инфраструктурата и условията на живот са по-лоши, отколкото в другите квартали в същия район (Графика 31).

Графика 31: Дял на лицата, живеещи в лоши жилищни условия (в прекалено тъмно жилище или жилище с течащ покрив/мокри стени, под или без баня/душ или без тоалетна в жилището), по възраст, пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживееене, най-висока завършена степен на образование от всички членове на домакинството на 24 и повече години, размер на домакинството и интензитет на незааетост (%) ^{a, b}

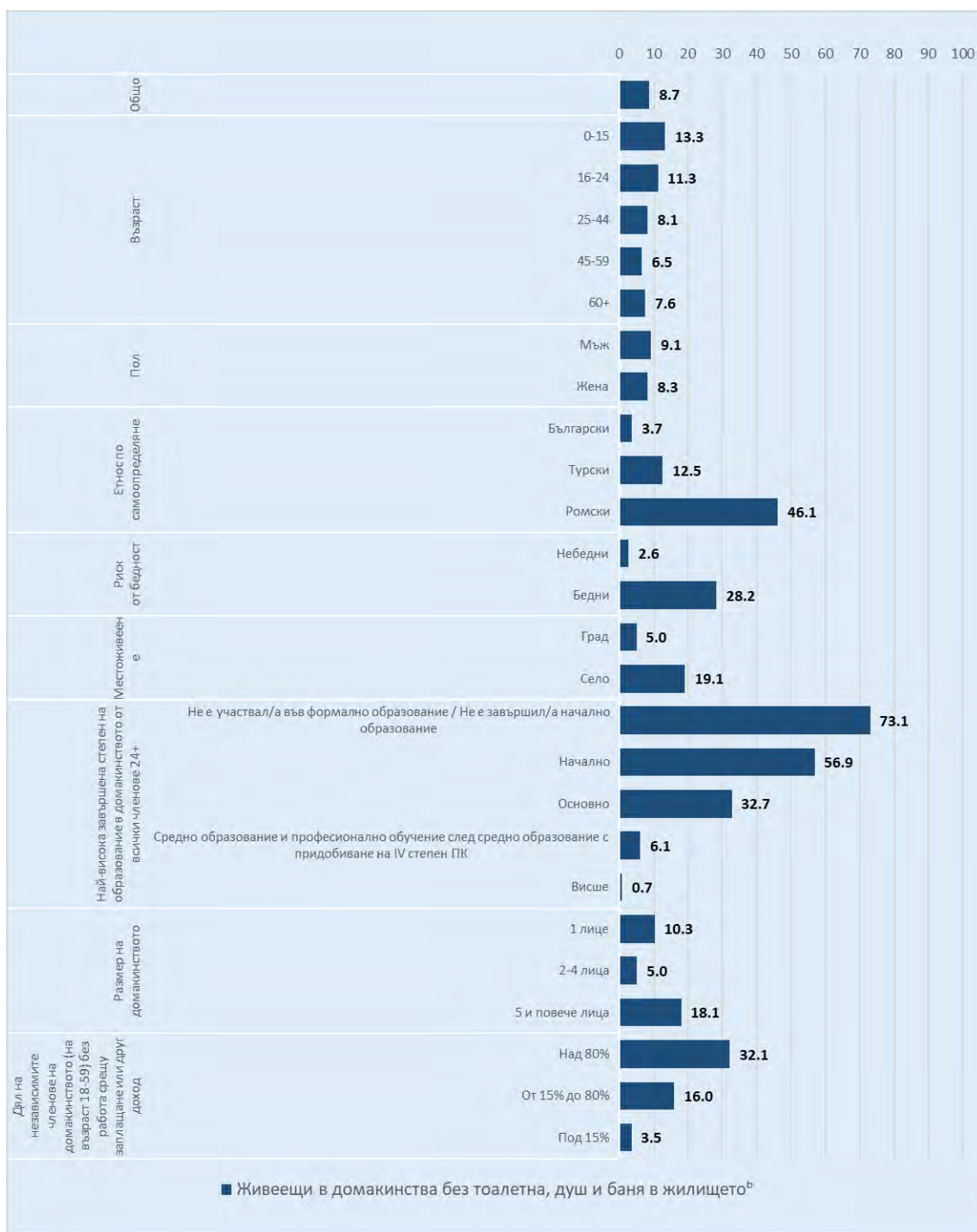
Бележки: ^a От всички членове на домакинствата, включени в изследването (n = 30,303); претеглени резултати.

^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Когато става дума за хората, живеещи в домакинства без баня, душ и тоалетна в жилището, ромите се открояват като най-уязвимите сред всички анализирани етнически групи: 46,1% от тях живеят в такива условия в сравнение с 12,5% от турската етническа група и 3.7% от българския етнос. Тези стойности съответстват на профила на жилищните условия и потвърждават предизвикателствата, с които се сблъскват ромите в това отношение в сравнение с останалата част от населението. Бедността и по-ниското образование, които са свързани с финансови затруднения, изглежда са фактори, повишаващи риска от живот в жилище без баня или тоалетна на закрито. Високият дял на децата (13,3%) и младите хора до 24 г. (11,3%), които живеят в такива условия, може да се обясни с факта, че многоизмерната бедност (важно измерение от която са лошите жилищни условия) е по-разпространена сред големите домакинства с деца и младежи, които споделят общ дом (Графика 32).

Графика 32: Дял на лицата, живеещи в домакинства без тоалетна, душ и баня в жилището, по възраст, пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживеење, най-висока завършена степен на образование от всички членове на домакинството на 24 и повече години, размер на домакинството и интензитет на незаеетост (%)^{a, b}

Бележки: ^a От всички членове на домакинствата, включени в изследването (n = 30,303); претеглени резултати.

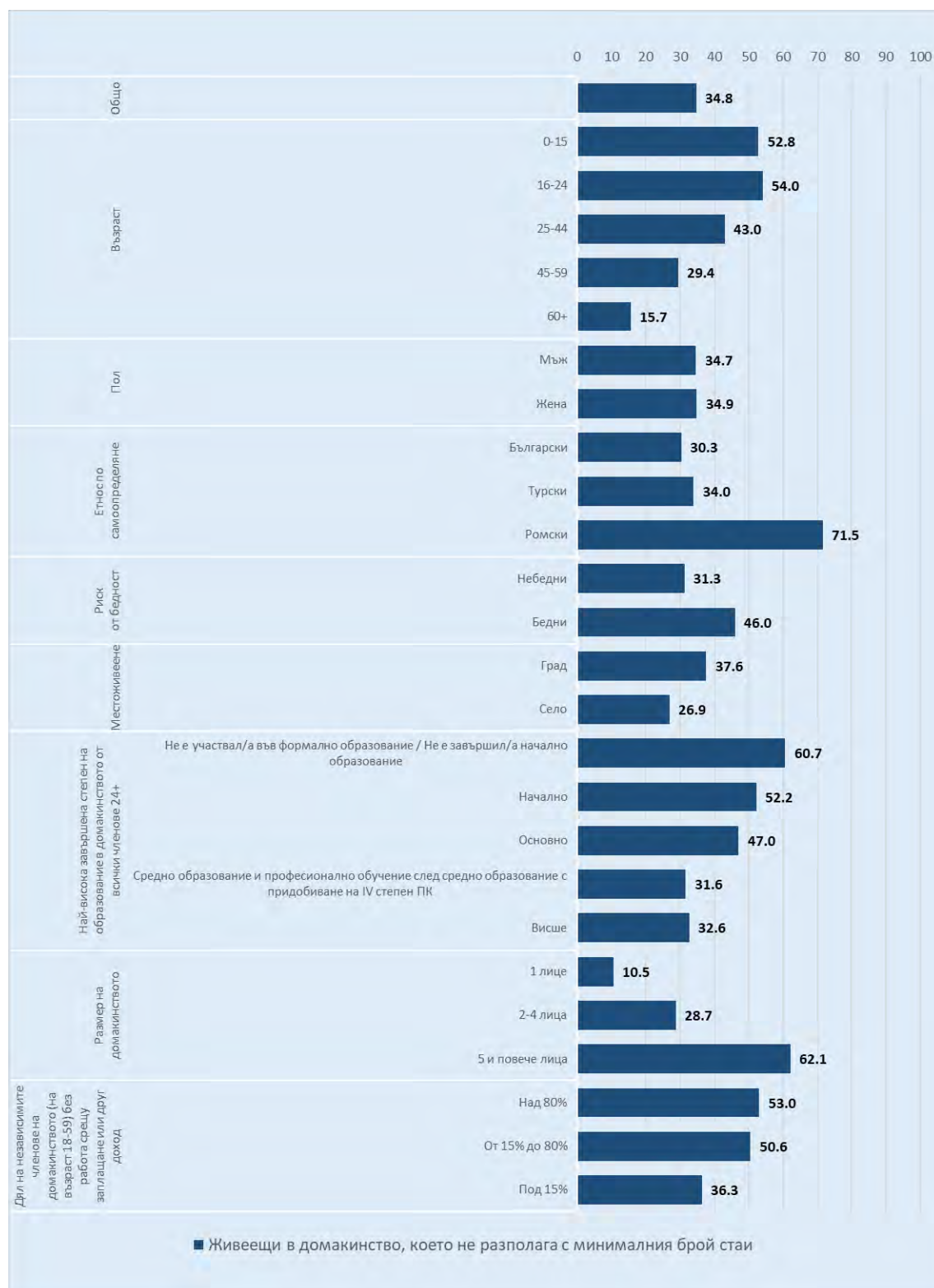
^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Пренаселеността е доста често срещан проблем, засягащ значителна част (почти 35%) от българското население. Дезагрегирането по различни характеристики обаче показва, че някои групи са по-засегнати от други. По отношение на възрастта най-високият дял на хората, живеещи в домакинства, които нямат минимален брой стаи, е регистриран сред по-младите хора (54,0% сред тези на възраст 16-24 и 43,0% сред тези на възраст 25-44 г.), за разлика от възрастните хора на възраст 60 или повече години, когато този дял е най-нисък (15,7%).

По отношение на етническата принадлежност делът на ромите, живеещи в пренаселени жилища (71,5%), надвишава повече от два пъти дела на лицата от турската етническа група (34%) и българския етнос (30,3%), което отразява широко разпространената практика на големи ромски семейства, споделящи общ дом. Големите домакинства (от пет или повече членове) са много по-изложени на риск от пренаселеност, отколкото по-малките домакинства. Същото се отнася и за лицата, живеещи в риск от бедност, в сравнение с тези, които не са изложени на риск от бедност. Безработицата в домакинството не изглежда да има голям ефект върху наличието на достатъчно жилищна площ. Местоживеенето обаче оказва силно влияние върху пренаселеността - 26,9% от хората, живеещи в селата, живеят в домакинство, което няма минималния брой стаи в сравнение с 37,6% - в градовете. (Графика 33).

Графика 33: Дял на лицата, живеещи в домакинство, което не разполага с минималния брой стаи съгласно Европейската дефиниция за пренаселеност, по възраст, пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживеење, най-висока завършена степен на образование от всички членове на домакинството на 24 и повече години, размер на домакинството и интензитет на незаеетост (%) ^a

Бележки: ^a От всички членове на домакинствата, включени в изследването (n = 30,303); претеглени резултати.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

По отношение на дискриминацията при търсене на жилище през последните 5 години, данните не могат да бъдат анализирани по същество поради ниския брой случаи.

6 Дискриминация

Контекст

Член 21 от Хартата на основните права на ЕС изрично забранява всякаква дискриминация, основана на каквото и да е основание като пол, раса, цвят на кожата, етнически или социален произход, генетични характеристики, език, религия или религиозни вярвания, политически или други възгледи, принадлежност към национално малцинство, собственост, раждане, увреждане, възраст или сексуална ориентация. В България принципът на равенството е провъзгласен в член 6 от Конституцията и е защитен от националното антидискриминационно законодателство.

Публикуваният наскоро доклад на Евробарометър показва, че България се нарежда сред държавите-членки на ЕС с най-висок дял от хората, които смятат, че дискриминацията не е широко разпространена в тяхната страна. В същото време, тя е и сред страните с най-висок дял от хората, които не биха се чувствали комфортно, ако човек от малцинствена група заема висока изборна политическа длъжност, ако имат такъв човек като колега или ако детето им е в любовна връзка с такъв човек. Според същия доклад българите проявяват най-ниска толерантност към роми и ЛГБТИ лица (лесбийки, гей, бисексуални, трансджендър и интерсексуални хора) и най-висока – към младите хора, възрастните и хората с увреждания.⁵⁸

Според годишните доклади за дейността на националния орган по въпросите на равенството, Комисията за защита от дискриминация, броят на жалбите по повод неравно третиране последователно се увеличава през годините, като достига 921 през 2019 г. Повечето жалби са за дискриминация на основание увреждане.⁵⁹

В настоящото проучване респондентите бяха питани дали се чувстват дискриминирани на различни основания (цвят на кожата, етнически или имигрантски произход/етнически произход, религия или религиозни вярвания, пол, възраст, увреждане, сексуална ориентация, полова идентичност, друга причина) през последните 5 години и през последните 12 месеца и в различни области на живота. Тези области са: при търсене на работа, на работното място, при контакт с някого от училище като родител или ученик, при ползване на здравни услуги, при наемане или купуване на апартамент или къща, при контакт с администрация (ведомство) или ползване на обществени услуги и при опит човек да влезе в нощен клуб, бар, ресторант или хотел, при използване на обществен транспорт, в магазин или на входа на магазин.

Резултати на национално и областно ниво

Широко разпространеният характер на дискриминацията е важен показател за цялостното зачитане на принципа на равно третиране и недискриминация. Индикаторът „**дискриминация на каквото и да е основание във всички области на живота**“ откроява степента на риск от дискриминация. Той показва дела на респондентите, които са се почувствали дискриминирани на каквото и да е основание, в която и да е от областите, обхванати в изследването през годината, предшестваща проучването. Според данните от проучването, от всички лица, които са били изложени на риск от неравно третиране през последните 12 месеца, 5% са се чувствали

⁵⁸ European Commission (2019), [Special Eurobarometer 493: Discrimination in the European Union](#).

⁵⁹ Commission for Protection against Discrimination (2020), Annual activity report of the Commission for Protection against Discrimination for 2019 (*Годишен отчет за дейността на Комисията за защита от дискриминация през 2019 г.*), Sofia, Commission for Protection against Discrimination.

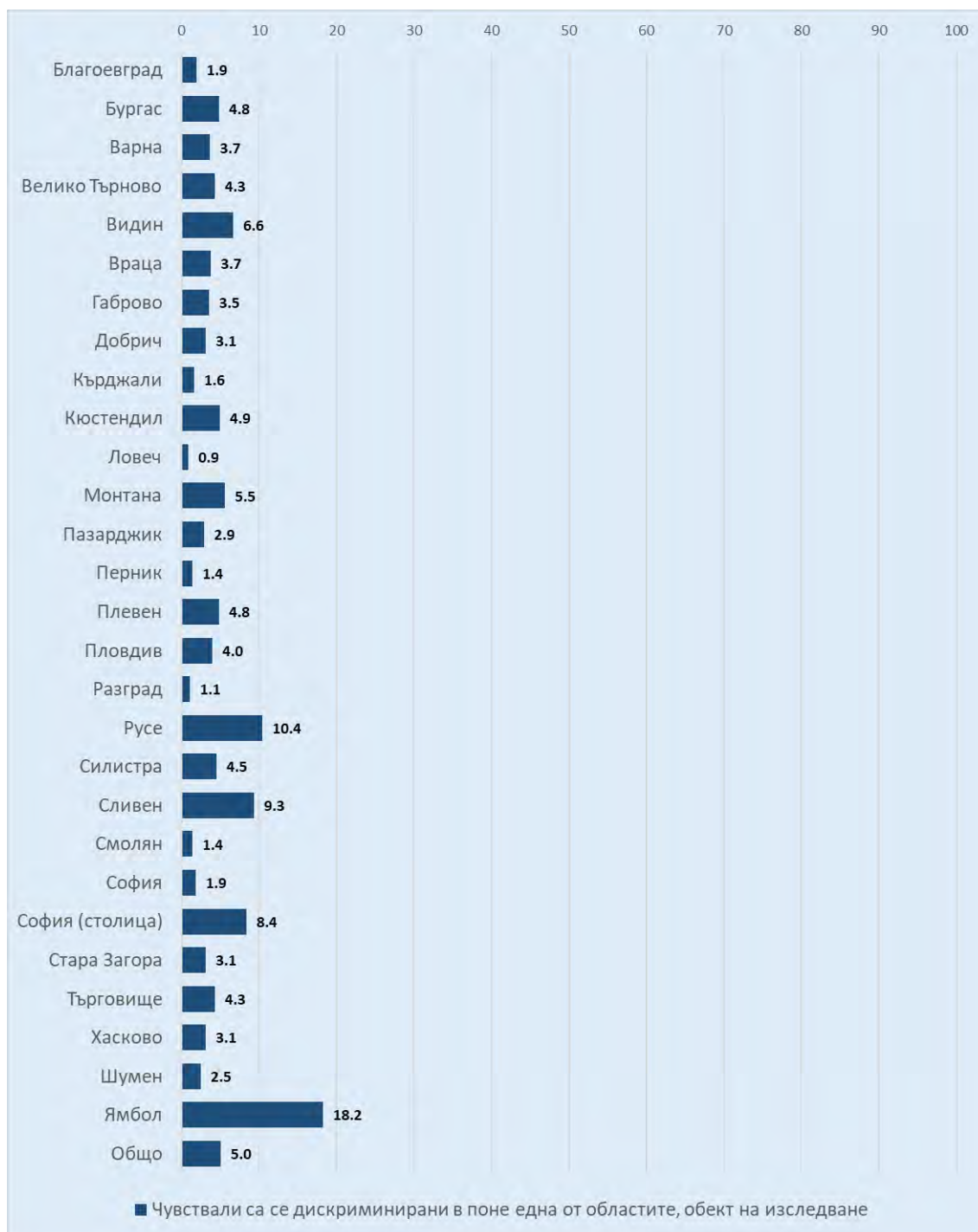
дискриминирани (по каквато и да е причина и в която и да е от областите, обхванати от проучването, Графика 34). Този дял буди тревога поради факта, че отразява ситуацията в обществото като цяло (т.е. той обхваща както мнозинството, така и представители на малцинствени групи, без разлика по какъв критерий са дефинирани). Следователно може да се очаква, че за някои групи от населението, които са в по-висок риск от дискриминация, този дял ще бъде много по-висок. Това важи за някои малцинствени групи, като ромите⁶⁰ и ЛГБТИ лица,⁶¹ както показват други проучвания, засягащи проблемите на равното третиране и дискриминацията конкретно на тези групи. Данните на областно ниво показват съществени различия в дела на лицата, които са се чувствали дискриминирани. Този дял е много по-висок от средния за страната в Ямбол, Русе, Сливен и столицата София **Error! Reference source not found.**

---

⁶⁰ Например, според проучването [EU MIDIS II](#) на ФРА (2016 г.), 14% от ромите в България са се чувствали дискриминирани през последните 12 месеца в някоя от десетте области на живота, обхванати от проучването поради цвета на кожата, етническият произход или религията.

⁶¹ Например, според [проучването на ФРА сред ЛГБТИ лица](#) (2019 г.), България е на второ място по дял на ЛГБТИ хора (52%), които са се чувствали лично дискриминирани през последните 12 месеца в някоя от осемте области на живота, обхванати от проучването.

Графика 34: Дял на лицата, чувствали се дискриминирани през последните 12 месеца, поради каквато и да е причина, в която и да е от областите, обект на изследване, по области (%) ^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички респонденти на възраст над 16 години, които са били изложени на риск от дискриминация в поне една от областите на ежедневиия живот обект на изследване през последните 12 месеца преди изследването (n = 25,646); претеглени резултати.

^b Области на ежедневиия живот обект на изследване: търсене на работа, по време на работа, образование (лично или като родител), здравеопазване, жилищно настаняване и други обществени или частни услуги (публична администрация, ресторант или бар, обществен транспорт, магазин).

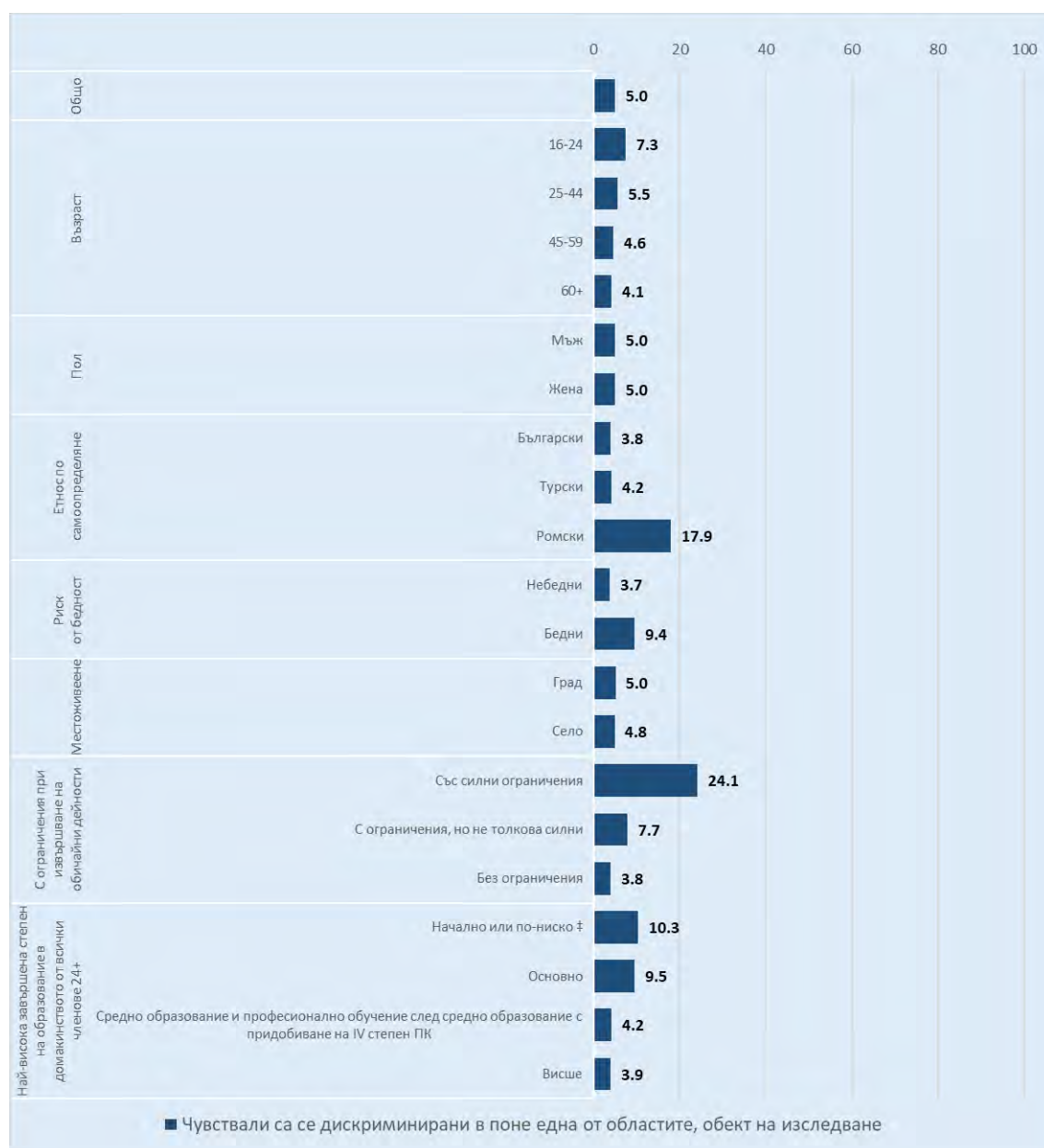
^c Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Бивариативен анализ

Бивариативният анализ на данните за дискриминацията (хора, които са се чувствали дискриминирани на каквото и да е основание през последната година) показва, че групите, най-уязвими от неравно третиране, анализирани в този доклад, са роми, хора със сериозни ограничения при извършване на обичайни дейности, хора, живеещи в бедност, млади хора и хора, живеещи в домакинства, в които най-високата степен на завършено образование не надвишава „основно“. При някои от анализираните групи делът на лицата, които са се чувствали дискриминирани, надвишава 10%, достигайки 24.1% сред хората със сериозни ограничения при извършване на обичайни дейности (Гарфика 35 **Error! Reference source not found.**).

Гарфика 35: Дял на лицата, чувствали се дискриминирани през последните 12 месеца, поради каквато и да е причина, в която и да е от областите, обект на изследване, по възраст, пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживееене, ограничения при извършване на обичайни дейности и най-висока завършена степен на образование от всички членове на домакинството на 24 и повече години, 16+ ^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички респонденти на възраст над 16 години, които са били изложени на риск от дискриминация в поне една от областите на ежедневиия живот обект на изследване през последните 12 месеца преди изследването ($n = 25,646$); претеглени резултати.

^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

^c Оценки, базирани на малък брой случаи, са статистически по-малко надеждни. Поради това резултатите, базирани на 20 до 49 реално анкетирани лица, са отбелязани със символа “†”, а тези, базирани на по-малко от 20 лица - не се публикуват.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

7 Тормоз и насилие

Контекст

Престъпленията от омраза (престъпленията, подбудени от предразсъдъци), мотивирани от расизъм, ксенофобия, религиозна нетърпимост или от наличието на увреждане, от сексуална ориентация, полова идентичност, израз на пола и полови характеристики са крайни и тежки прояви на дискриминация и нетърпимост.⁶² Те не се срещат изолирано и са показателни за продължаващите дискриминационни възприятия и структурна дискриминация в обществото. Престъпленията от омраза представляват грубо погазване на достойнството на даден човек, присъща на всички хора, и нарушават основополагащите ценности на ЕС, изразени в неговите договори и Хартата на основните права на ЕС.⁶³

ЕС прие законодателство за борба с престъпленията от омраза и гарантира, че жертвите на такива престъпления имат достъп до правосъдие и да търсят обезщетение. Основни законодателни актове са Рамковото решение за борба с определени форми и прояви на расизъм и ксенофобия чрез наказателно право⁶⁴ и Директивата за правата на жертвите.⁶⁵ Прилагането на тези правни разпоредби на практика изисква систематично обучение на правоприлагащите органи и органите на наказателното правосъдие да признават престъпленията от омраза и да се справят ефективно с тях.

В България липсва официална статистика за престъпленията от омраза. Настоящата система не отговаря на правилното и надеждно регистриране на престъпленията от омраза, дезагрегирани по пристрастия и в резултат на това не може да се генерират статистически данни. Органите на реда регистрират престъплението от омраза като всяко друго престъпление. Освен това българските власти често биват критикувани за разследване и преследване на престъпления от омраза като конвенционални престъпления и като такива мотивирани от хулиганство, без да се отчита пристрастността на мотивацията на нарушителя.⁶⁶ Това може да доведе до неразследване

⁶² FRA (2012), [Making hate crime visible in the European Union: acknowledging victims' rights](#), Luxembourg, Publications Office of the European Union.

⁶³ Членове 2 и 3 от [Договора за Европейския съюз](#). Хартата на основните права на ЕС включва редица членове, свързани с борбата с престъпленията от омраза, например право на човешко достойнство (член 1), право на живот (член 2), право на физическа и психическа неприкосновеност (член 3), право на търси обезщетение чрез ефективно средство за защита (член 47), той забранява нечовешко или унизително отношение (член 4) и дискриминация на много основания, като раса, цвят на кожата, етнически произход или религия до пол, увреждане, възраст или сексуална ориентация (член 21).

⁶⁴ [Council Framework Decision 2008/913/JHA of 28 November 2008 on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law](#).

⁶⁵ [Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime](#), and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA.

⁶⁶ Един такъв пример е [Решение № 5 по въззивно наказателно дело от общ характер № 1135/2019 г.](#) на на Окръжен съд – Варна от 19 януари 2020. Делото се отнася до насилствено престъпление, за което се твърди, че е мотивирано от омраза на основата на етническа принадлежност. Инцидентът се случва в град Варна през нощта на 22 май 2016 г.,

и преследване на случаи на престъпления от омраза като такива, допринасящи за чувството за безнаказаност сред потенциалните извършители. В крайна сметка това засилва социалното изключване и отслабва социалното сближаване.⁶⁷ Мълчаливото толериране или безразличието към случаи на тормоз и престъпления, подбудени от предразсъдъци може да обезкуражи докладването. Жертвите, които не съобщават за такива престъпления на полицията или други компетентни публични органи, нямат достъп до защита, подкрепа и правосъдие.⁶⁸

При липса на подходящ механизъм за регистриране на престъпления от омраза и събиране на данни, данните от проучванията са единственият наличен източник на информация за оценка на действителното разпространение на инциденти, подбудени от предразсъдъци.

Резултати на национално и областно ниво

Индикаторът „**тормоз поради каквото и да е причина**“ представя дела на хората, които са били подложени на тормоз (общо пет акта) на каквото и да е основание през 12-те месеца преди проучването. Според резултатите от проучването 3,2% от населението са преживели тормоз, подбуден от предразсъдъци (на някое от деветте основания, Графика 36). Подобно на данните за дискриминация по каквото и да е причина, този дял също поражда загриженост поради предположението, че за някои групи от населението, които са особено уязвими на неравно третиране, нетърпимост и насилие, подбудено от предразсъдъци (като ромите⁶⁹ и хората с ЛГБТИ ориентация⁷⁰), този дял може да бъде значително по-висок. Данните на областно ниво показват значително непропорционално разпределение на тормоза на местно ниво. Делът на хората, подложени на такъв тормоз през 12-те месеца преди проучването, е 7,5% или по-висок в три области (Силистра, Русе и Монтана). На противоположния край на спектъра са областите Добрич, Ловеч, Кърджали, Габрово, Разград и Стара Загора с дял под 1%.

когато две ромски момчета и техните приятели срещат група от 15 момчета, които започнали да ги обиждат и заплашват, наричайки ги „мангали“. Двама души от групата нападат жертвите и започват да ги удрят и ритат, причинявайки им леки телесни наранявания. Двамата нарушители са наказани и признати за виновни за причиняване на леки телесни повреди, мотивирани от хулиганство.

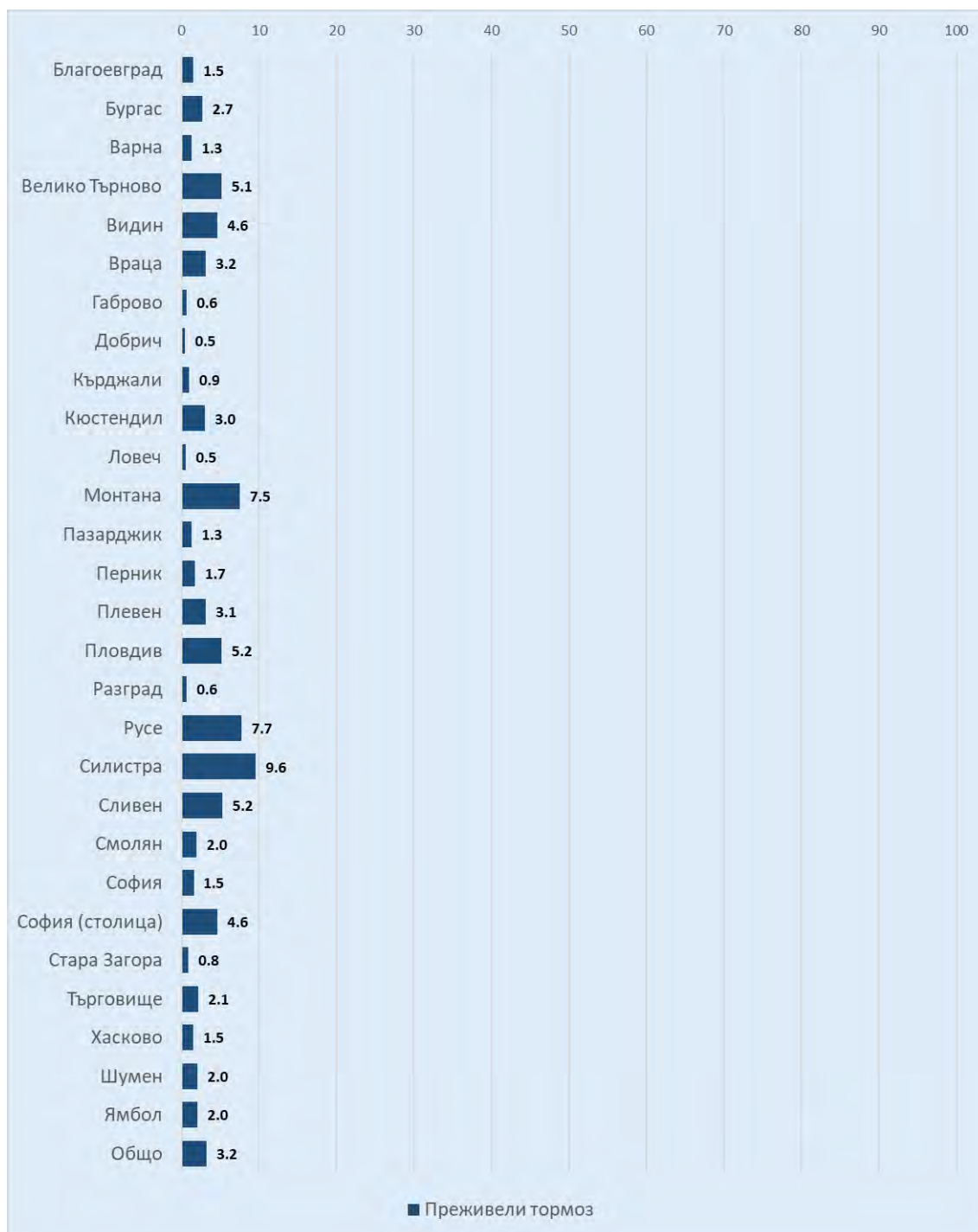
⁶⁷ FRA (2012), [Making hate crime visible in the European Union: acknowledging victims' rights](#), Luxembourg, Publications Office of the European Union (Publications Office), pp. 15-24.

⁶⁸ За скритата (невидима) степен на виктимизация, уловена чрез проучвания на престъпления, вж. FRA (2021), [Crime, safety and victims' rights – Fundamental Rights Survey](#), Luxembourg, Publications Office, pp. 9-12.

⁶⁹ Например, според проучването [EU MIDIS II](#) на ФРА (2016 г.), 12% от ромите в България са били подложени на тормоз (някое от петте действия) поради техния етнически произход през последните 12 месеца.

⁷⁰ Например, според [проучването на ФРА сред ЛГБТИ лица](#) (2019 г.), България е на шесто място по дял на хора с ЛГБТИ ориентация, (51%), които са били подложени на тормоз поради каквото и да е причина през последните 12 месеца.

Графика 36: Дял на лицата, преживели тормоз поради каквато и да е причина през последните 12 месеца (сред всички 5 действия), по области (%)^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички членове на домакинствата на възраст 16 и повече години ($n = 26,380$); претеглени резултати.

^b Въпроси от изследването: „А през последните 12 месеца някой...: 1. отправял ли Ви е обидни или заплашителни коментари, като например да Ви нарича с обидни имена?; 2. заплашвал ли Ви е с насилие?; 3. отправял ли Ви е обидни жестове или Ви е гледал неуместно (неприлично); 4. изпращал ли Ви е обидни или заплашителни имейли или текстови съобщения (SMS, IMs); 5. публикувал ли е обидни коментари за Вас в интернет (Facebook, Instagram, Twitter и други)?“; Ако да: „Бихте ли казали, че това Ви се е случило заради някоя от следните причини? Посочете всички, които се отнасят до Вас: Цвят на кожата; Етнически или имигрантски произход; Религия или религиозни вярвания; Възраст; Пол; Увреждане; Сексуална ориентация; Полова идентичност; Друга причина“.

^c Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Проучването разкрива също разпространението на насилие, подбудено от предразсъдъци – делът на хората, които са били физически нападнати (напр. ударени, блъснати или ритани) поради каквато и да е причина през последните 12 месеца. Според данните 0,4% от населението са били жертви на такова насилие. По отношение на дела на хората, които са били физически нападнати (напр. удряни, блъскани или ритани), данните не могат да бъдат анализирани по същество на ниво област поради нисък брой случаи.

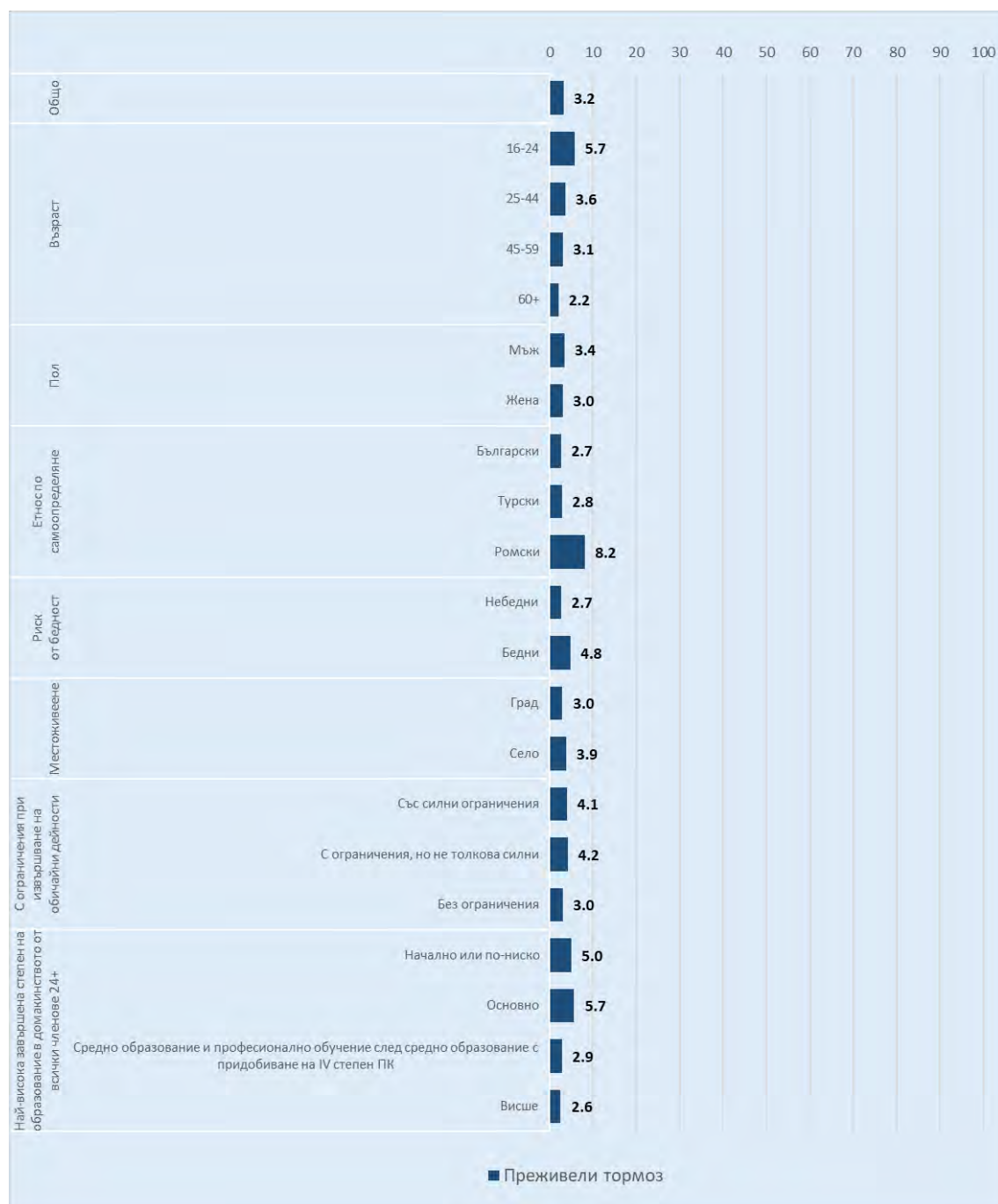
Бивариативен анализ

По отношение на възрастта, делът на младите хора на възраст между 16 и 24 години, които са преживели тормоз през последната година (5.7%), е повече от два пъти по-голям от дела на възрастните хора на възраст 60 или повече години (2.2%). Разбити по етническа принадлежност, данните показват, че тормозът най-често е насочен срещу ромите (8,2%).

Делът на лицата, преживели тормоз, е два пъти по-висок сред хората, живеещи в в домакинства, в които най-високата степен на завършено образование е по-ниско от средно, отколкото сред живеещите в домакинства с най-висока степен на завършено образование „средно или по-високо“. Хората, които живеят в риск от бедност, също са изложени на по-голям риск да станат жертва на такъв тормоз. Изглежда, че полът, местоживеенето (град или село) и наличието на ограничения при извършване на обичайни дейности по здравословни прчини не оказват влияние върху процента на хората преживели тормоз, подбуден от предразсъдъци (Графика 37).

Графика 37: Дял на лицата, преживели тормоз, подбуден от предразсъдъци поради каквато и да е причина през последните 12 месеца (сред всички 5 действия), по възраст, пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживеене, ограничения при извършване на обичайни дейности и най-висока завършена степен на образование от всички членове на домакинството на 16 и повече години (%) ^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички членове на домакинствата на възраст 16 и повече години (n = 26,380); претеглени резултати.

^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

^c Оценки, базирани на малък брой случаи, са статистически по-малко надеждни. Поради това резултатите, базирани на 20 до 49 реално анкетирани лица, са отбелязани със символа “†”, а тези, базирани на по-малко от 20 лица - не се публикуват.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Ниският брой на случаи на насилие, отчетен в проучването, не позволява анализ по възраст, пол, етническа група по самоопределение, риска от бедност, местоживееене и най-високата степен на завършено образование в домакинството сред членовете.

8 Участие, изграждане на сътрудничество и доверие

Контекст

Хората в риск от бедност, социално изключване и нарушаване на основните права често изпитват социална изолация и маргинализация, което засяга тяхното участие в обществения живот, както и взаимодействието им с публичните власти и организациите на гражданското общество. Доверието в съществуващата институционална инфраструктура е сред ключовите фактори за обществено участие – и хората, изправени пред рискове от различен характер не са изключение. В техния случай обаче ниските нива на доверие и свързаната с това липса на взаимодействие и сътрудничество могат да увеличат вероятността рискове, пред които са изправени, да се материализират в реална уязвимост, засилвайки още повече тяхната социална изолация и маргинализация.

Според Евростат България е сред държавите-членки на ЕС с най-ниско ниво на доверие в публичните институции. Според данните, България е държава-членка на ЕС с най-ниско ниво на доверие в полицията с рейтинг 3,6 от 10. Средните за страната рейтинги на доверие в политическата система (2,6) и на доверие в правната система (3,0) са също значително по-ниски от средната за ЕС-28.⁷¹

Резултати на национално ниво⁷²

Хората в риск от бедност, социално изключване и нарушаване на основните права се нуждаят от защитата от страна на правоприлагащите органи и съдебната система, за да докладват за нарушение на техните права или да търсят помощ и подкрепа. Липсата на доверие обаче означава, че те биват обезкуражени да се обръщат към тези институции. Индикаторът „уведомили за последния инцидент на дискриминация“ показва дела на онези, които са уведомили за последния инцидент на дискриминация, преживян през последните 12 месеца. Съответно, индикаторът „неотчитане на последния инцидент на насилие, подбудено от предразсъдъци“ оценява дела на жертвите, които са преживели престъпление през последните пет години и са уведомили някого за последния инцидент. **Error! Reference source not found.**

Според данните от проучването само 11.4% от хората, които са се чувствали дискриминирани, са уведомили за последния инцидент, който са преживели. Делът на тези, които са преживели насилие и са съобщили за последния инцидент е 13,8% (Графика 38). Това показва, че инцидентите с дискриминация остават неотчетени и следователно не се разследват или изправят пред съда. Това може да се дължи на редица фактори, вариращи от ниско ниво на информираност за съществуващите възможности за уведомяване или страх от отмъщение до недоверие в правоприлагащите и съдебните институции. Резултатите от проучването посочват необходимостта от мерки за увеличаване на дела инциденти, за които са уведомени съответните институции и по този начин за подобряване както на превенцията, както и на последващата намеса в случаите на дискриминация.

⁷¹ Виж Eurostat (2013), [Average rating of trust by domain, sex, age and educational attainment level](#).

⁷² И двата показателя в този раздел не могат да бъдат дезагрегирани по области поради малък брой случаи.

Графика 38: Дял на лицата, чувствали се дискриминирани през последните 12 месеца, в която и да е от областите, обект на изследване и са уведомили за последния случай на дискриминация, 16+ ^{a, b, c} и дял на лицата, които не са уведомили за последния случай на насилие, подбудено от предразсъдъци (от всички, които са били подложени на насилие), 16+ (%) ^{c, d, e, f}

Бележки: ^a От всички респонденти на възраст 16 и повече години, които са се чувствали дискриминирани (в която и да е област) през последните 12 месеца преди изследването (n = 1,246); претеглени резултати.

^b Въпроси от изследването: „Споменахте, че през последните 12 месеца сте се почувствали дискриминирани. Сигнализирахте ли/подадохте ли оплакване за някой от инцидентите?“

^c Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

^d От всички респонденти на възраст 16 и повече години, които са преживели насилие от някого поради техния цвят на кожата или етнически или имигрантски произход през последните 12 месеца преди изследването (n = 97); претеглени резултати.

^e Въпроси от изследването: „Сигнализирахте ли/подадохте ли оплакване за инцидента?“

^f Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудно достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Високите нива на неуведомяване могат да се разглеждат като показател за ниското ниво на обществено доверие не само в правоприлагащите институции, но и в другите налични механизми за подкрепа, включително здравната система, социалните служби, институциите за правата на човека и неправителствени организации. В същото време такива високи нива на неуведомяване, съчетани с липсата на редовни проучвания на престъпленията, подбудени от предразсъдъци или омраза, оставят политиките без надеждни данни за действителното разпространение на такова насилие в страната и по този начин предотвратява развитието и прилагането на по-целенасочени политики и мерки за превенция и противодействие.

Подобно на другите показатели за оценка на дискриминацията, важно е да се отбележи, че както показателят за уведомяване за случаи на дискриминация, така и този за неуведомяване за физически нападения, включват случаи на каквото и да е основание, което означава, че в рамките на определени групи от населението, които са повече уязвими към дискриминация и престъпления от омраза (като ромите⁷³ и хората с ЛГБТИ ориентация⁷⁴), този дял може да бъде различен.

⁷³ Например, според проучването [EU MIDIS II](#) на ФРА (2016 г.), 86% от ромите в България не са уведомили за или са подали оплакване за последния път, когато са се чувствали дискриминирани поради етническия си произход в която и да е област (данните за случаи на физически нападения, за които съответните институции не са били уведомени, не могат да бъдат публикувани поради малкия брой наблюдения).

⁷⁴ Например, според [проучването на ФРА сред ЛГБТИ лица](#) (2019 г.), 85% от ЛГБТИ лицата в България нито са уведомили за последния инцидент на дискриминация, нито някой друг е съобщил от тяхно име, а 82% не са сигнализирали за последния инцидент на физическо или сексуално насилие от омраза.

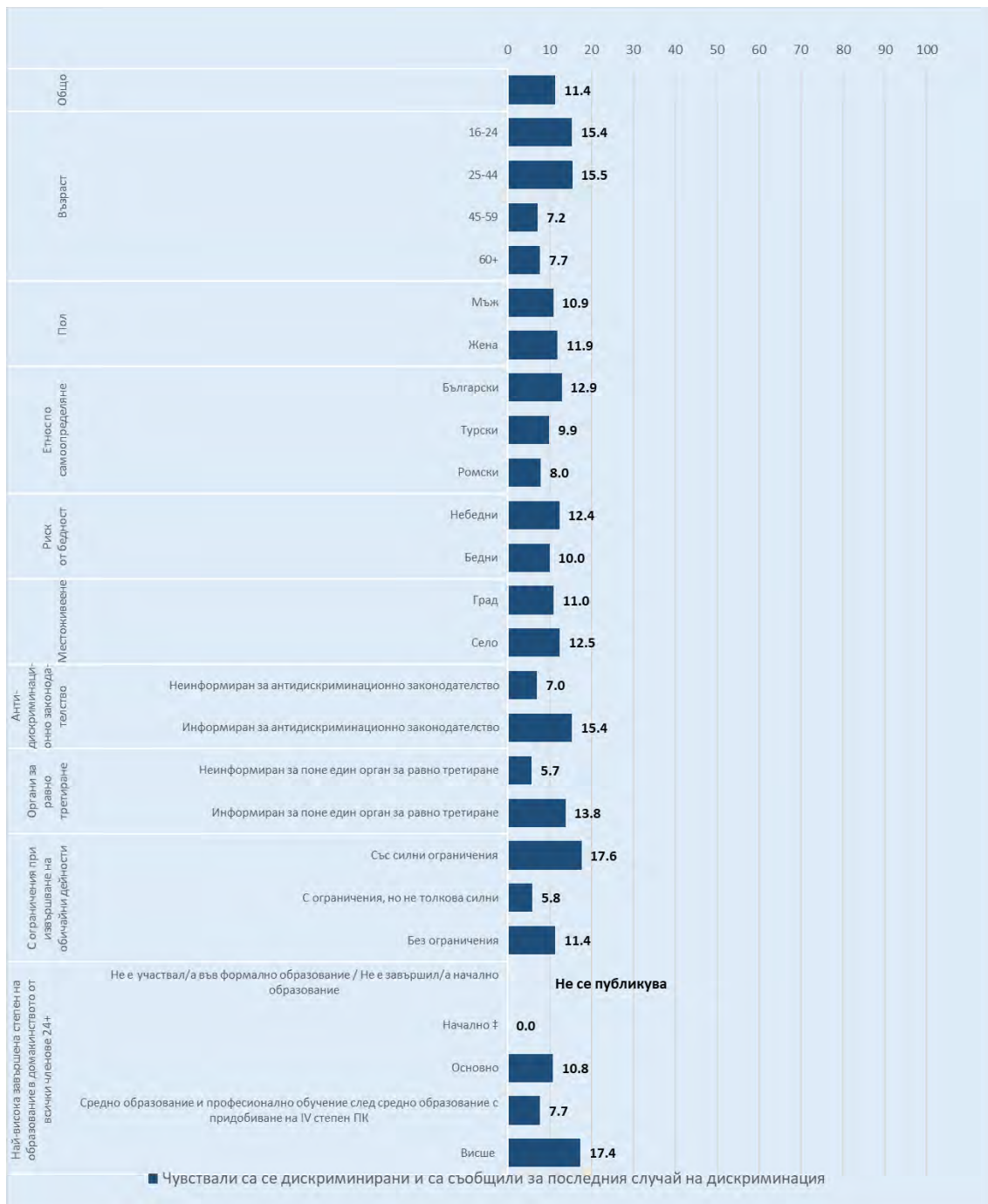
Разпределение на двата показателя на ниво област – „дял на хората, които са се почувствали дискриминирани (във всяка област) през последните 12 месеца и са уведомили за последния инцидент на дискриминация“ и „дял на лицата, които НЕ са уведомили за последния инцидент на насилие, на каквото и да е основание (от тези, са преживявали насилие), 16+ '- не е възможно поради малкия брой случаи.

Бивариативен анализ

Данните за инциденти на дискриминация, за които са уведомени съответните институции, дезагрегирани по различни демографски и социално-икономически характеристики, показват, че някои групи от населението са по-склонни да уведомяват за актовете на дискриминация срещу тях от други. Тези разлики предполагат, че значителен дял от хората, включително тези, които са най-уязвими на дискриминация, може да нямат доверие към наличната институционална инфраструктура и да не желаят да търсят средство за защита. Делът на лицата, които са уведомили за последния инцидент на дискриминация, е по-нисък сред тези, които не са запознати със съществуващото антидискриминационно законодателство и органите за равенство, отколкото сред тези, които са наясно - въпреки че и в двата случая тези дялове са ниски (под 10 и 20 % съответно). Младите хора и хората с висше образование са по-склонни да уведомят за инцидент на дискриминация (17.4%, Графика 39).

Поради малкия брой случаи, бивариативен анализ на неуведомяването за последния случай на насилие, подбудено от предразсъдъци не е възможен.

Графика 39: Дял на лицата, чувствали се дискриминирани през последните 12 месеца, в която и да е от областите, обект на изследване и са уведомили за последния случай на дискриминация, по възраст, пол, етнос по самоопределяне, риск от бедност, местоживее, информираност за антидискриминационно законодателство, информираност за органи за равно третиране, ограничения при извършване на обичайни дейности и най-висока степен на завършено образование от всички членове на домакинството на 16 и повече години (%) ^{a, b, c}

Бележки: ^a От всички респонденти на възраст 16 и повече години, които са се чувствали дискриминирани (в която и да е област) през последните 12 месеца преди изследването (n = 1,246); претеглени резултати.

^b Стойността, оставаща до 100%, включва неотговорилите на съответния/те въпрос/и.

^c Оценки, базирани на малък брой случаи, са статистически по-малко надеждни. Поради това резултатите, базирани на 20 до 49 реално анкетирани лица, са отбелязани със символа "‡", а тези, базирани на по-малко от 20 лица - не се публикуват.

Източник: Национален статистически институт, Национално представително изследване сред домакинствата по проект BGLD-3.001-0001 „Нови подходи за генериране на данни за трудни достижими групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“

Заклучения и препоръки

Формирането на социални политики, основаващи се на факти, изисква многомерен анализ на достоверни данни. Настоящият доклад цели да спомогне националните власти при разработването на холистичен подход за формулиране на политики чрез използване на данни. По-конкретно, чрез анализ на ситуацията в осем отделни, но взимосвързани тематични области: (1) образование, (2) заетост, (3) бедност и социално изключване, (4) здраве, (5) жилищни условия, (6) дискриминация, (7) тормоз и насилие, подбудени от предразсъдъци, и (8) участие, изграждане на сътрудничество и доверие. Анализът на няколко нива позволява извеждането на базова линия за оценка на напредъка в намаляването риска от бедност, социално изключване и нарушаване на правата в България. Дезагригирането на резултатите от проучването по основни характеристики позволява да се идентифицират уязвими групи от населението, които са изложени на тези видове риск. Наличието на такива данни, също така, дава възможност да се формира ефективен и информиран отговор на предизвикателствата, характерни на национално и регионално ниво.

Резултатите от проучването показват, че въпреки досегашните усилия на националните органи са нужни допълнителни действия в редица ключови области, за да се прекъсне трайно цикъла на бедност. Такива действия следва да са насочени срещу липсата на образование, което е пряко свързано с безработицата и бедността, които от своя страна водят до маргинализация и социално изключване. Това се отнася в изключителна степен за лица, изложени на множество лишения, следователно изложени на повишен риск от бедност, социално изключване на нарушаване на права, каквито са ромите, хората с увеждания и възрастни хора, както и деца от семейства в неравностойно социално положение. Специфичните предизвикателства, срещани от всяка от тези групи, ще бъдат обект на задълбочено изследване в тематични доклади.

Достъпът до **образование** се откроява като основен проблем за значителен дял от българското население. Резултатите от проучването потвърждават, че броят на децата, които не посещават заведения за образование и грижи в ранна детска възраст, остава висок. Това е особено притеснително взимайки предвид, че ранното образование е едно от условията за понижаване риска от ранно напускане на училище, а в по-късен етап и за намаляване дела на млади хора, които не са заети или учащи⁷⁵. Ролята на образованието в ранна възраст, като елемент в превенцията на ранното напускане на училище, е осъзната от българските власти. В тази връзка, са взети конкретни мерки, като намаляване възрастта за задължителното предучилищно образование от пет на четири години и въвеждането на схема за финансова компенсация на родители, чиито деца не посещават детска градина поради недостиг на свободни места⁷⁶. Освен това се изпълняват и редица проекти на местно ниво, спомагащи включването на деца, чийто майчин език е различен от български⁷⁷. Данните от проучването, обаче, показват, че изброените мерки все още не са дали осезаеми резултати. Националните и местни органи трябва да наблюдават и оценяват развитието на ситуацията чрез събиране на данни, по подобие на данните, събрани в рамките на настоящото проучване.

Намаляването на ранното напускане на училище е сред приоритетите на образователните институции, както на национално, така и на местно ниво. В резултат на изпълнението на Стратегията за намаляване дела на ранно напусналите образователната система, през октомври

⁷⁵ Европейска комисия (2014), [Study on the effective use of early childhood education and care \(ECEC\) in preventing early school leaving \(ESL\)](#), Люксембург, Служба за публикации на Европейския съюз.

⁷⁶ България, [Закон за предучилищното и училищното образование](#), 13 октомври 2015г. (последно изменен на 18 септември, 2020г.). През септември, 2020г. е прието изменение на закона, с което възрастта за задължителното предучилищно образование се намалява от пет на четири години. Записването на 4-годишни деца ще започне през учебната 2021/2022 година. в общините, където са налични необходимите заведения и следва да приключи преди началото на учебната 2023/2024 година, когато е и крайният срок за всички общини да завършат изграждането на необходимата инфраструктура.

⁷⁷ Например вж. Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, [BG051PO001-4.1.03 Интеграция на децата и учениците от етническите малцинства в образователната система](#).

2019 г., българското правителство докладва спад от 13,8% през 2016 г. до 12,7% през 2018 г.⁷⁸. Тези обещаващи резултати не се потвърждават от настоящото проучване, което констатира по-висок дял на лицата, напускащи образователната система рано (15,5%).

Улесненият и равен достъп до качествено образование може да бъде решаващ фактор за задържане на децата в образователната система. Случаите на дискриминация при контакт с училищните власти изглеждат по-широко разпространени в области с по-гъсто ромско население. Училищните и местните власти в тези области трябва да извършват систематичен мониторинг на ситуацията и да предвидят мерки за установяване и преодоляване на причините за подобни случаи на дискриминация.

Заетостта се очертава като друга проблематична област. Делът на лицата между 20 и 64 години, които работят срещу заплащане или друг доход, възлиза на 75% от населението в активна трудоспособна възраст, оставяйки останалите 25% уязвими на бедност. Рискът от безработица е висок сред младите хора - почти всеки пети младеж на възраст от 15 до 29 години отчита, че е незает и неучащ (NEET). Данните от проучването на областно ниво и бивариантния анализ показват по-ниски нива на заетост в някои региони, в които ромските и турските етнически групи съставляват по-голям дял от населението. Оценката на системата от мерки за намаляване на безработицата на национално ниво, трябва да се направи от гледна точка на ефективността на предлаганите от нея възможности за работа и обучение - особено тези, насочени към групите изложени на най-висок риск от безработица. Необходима е и оценка на въздействието на субсидираната заетост, особено по отношение на някои уязвими групи като хората с увреждания и младите хора⁷⁹. Освен това е нужно въвеждането на допълнителни превантивни мерки и мониторинг за дискриминация на работното място, особено в по-големите градски райони.

Дългосрочната безработица увеличава риска от **бедност и социално изключване**. Значителен дял от населението (23,6%) живее с еквивалентен разполагаем доход на домакинството 60% по-нисък от средната стойност в страната. Около 4,2% от населението пребивават в екстремни условия, например попадайки в ситуация поне един член на домакинството да си ляга гладен поради недостиг на финанси за закупуване на храна. Рискът от бедност засяга диспропорционално представителите на групите, изложени на по-висок риск и в други сфери, например членовете на по-многобройни домакинства, хора с увреждания, които се нуждаят от допълнителна грижа и хора с ниска образователна квалификация. Групите, изправени пред взаимнозасилващи се лишения, като ромите, са особено уязвими към бедност и социално изключване. На областно ниво, регионите с по-високо ниво на риск от бедност в голяма степен кореспондират на тези с най-отчетливи проблеми в сферата на образованието и заетостта.

Бедността е основна предпоставка за социално изключване. Значителен дял от населението в страната (14,1%) отчита, че се чувства социално изключено, а това обуславя нуждата от целенасочени мерки за социално включване. Настоящият анализ може да се използва като източник на сведения, в допълнение към новия проект на национална стратегия за намаляване на бедността.⁸⁰ В стратегията ясно са идентифицирани предизвикателствата пред системата за социално подпомагане и нуждата от допълнителни усилия за намаляване на социалните различия между регионите. Също така, текущата реформа в системата за институционална грижа за хората с увреждания може да бъде допълнена с оценка на нейното въздействие в контекста на социалното включване.

---

⁷⁸ България, Министерството на образованието и науката (2019), [Междинен доклад за изпълнението през 2019 г. на Стратегията за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система \(2013 – 2020\)](#), октомври, 2019г., стр.6.

⁷⁹ Субсидираната заетост нараства значително. Само през 2021г., правителството планира да увеличи броя на субсидираните работни места с 12,2% в сравнение с предходната 2020г. За повече информация вж. България, Агенция по заетостта (2021) [‘Близо 15 000 безработни ще започнат работа по Националния план за действие по заетостта през 2021 г.’](#), съобщение до медиите, 28 януари 2021г.

⁸⁰ България, Министерски съвет (2020), [Проект на Национална стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2030 г.](#), 9 ноември 2020г.

Наличността и достъпността на здравни услуги е от съществено значение за поддържането на добро качество на живот. Резултатите от проучването показват, че цялостно, здравните услуги в страната остават недостъпни и/или непосилни финансово за малък дял от населението (3,1%). В същото време, 3,6% от българските граждани изпитват сериозни ограничения в ежедневните си дейности поради здравословни проблеми, а други 10,9% изпитват такива ограничения, но в по-лека степен. В този контекст, определени групи от населението (възрастни хора, безработни и бедни хора) са изправени пред повече предизвикателства и по-затруднен достъп до здравни услуги. Това е проблем, който трябва да бъде включен и обмислен при приемането на бъдещи мерки.

Жилищните условия са друга сфера, в която настоящото проучване установи значителни фактори на уязвимост. Около 18,7% от населението изпитват лишения свързани с жилищните си условия, а 8,7% живеят в домове без вътрешна баня или тоалетна. Общо 34,8% от българските граждани живеят в пренаселени жилища. Този, наред с другите проблеми свързани с жилищните условия, може да доведе до повишени рисковете за здравето и да повлияе негативно на детското развитие, особено в условията усложнена епидемиологична обстановка каквато се наблюдава вследствие на пандемията от COVID-19. Покачващите се цени на жилищата и високите нива на младежка безработица сигнализират за необходимостта от национални и регионални мерки насочени към млади семейства. Анализът също показва значителни нива на уязвимост при големите домакинства в градските райони по отношение на жилищните условия и условията на живот. Осигуряването на социални жилища за уязвими групи трябва да продължи да се възползва от подкрепата на европейските структурни и инвестиционни фондове. В тази връзка, националните и местните власти следва да обмислят включването на млади хора, многочленни домакинства и хора с увреждания към приоритетните групи (като семейства в риск, роми и бездомни хора) за предоставяне на социални жилища.

Проучването регистрира ниски нива на разпространение на дискриминация и тормоз и насилие, подбудени от предразсъдъци. Като причини за тези резултати, може да се назоват възприемането на дискриминацията като част от „нормалното ежедневие“, страхът от докладване на такива случаи, непознаване или недоверие в съществуващите структури за подкрепа на жертви.

В заключение, проучването разкрива ключови рискове за уязвимост, характерни за определени области и групи от населението, които са по-отчетливо изложени на някои или всички от разгледаните рискове. Данните от проучването служат за показател на нивото на развитие на държавната политика и дават ценна информация относно въздействието на предишни или текущи мерки и инициативи.

9 Приложения

Приложение 1: Индикатори и променливи за дезагрегация

1. Образование	
Индикатори	Променливи за дезагрегация (индивидуално и домакинско ниво)
1.1. Дял на децата на възраст от 3 до възраст за започване на задължително начално образование (6), които посещават предучилищно образование	Възраст (I), Пол (I), Етнос (I), Бедност (H), Град/село (H), Размер на домакинството (H), „Интензитет на незаетост“ на домакинско ниво (H)
1.2. Дял на лицата на възраст 18-24 години, завършили най-много основно образование и неучастващи в образование или обучение	Възраст (I), Пол (I), Етнос (I), Бедност (H), Град/село (H), Дискриминация (I), Ограничения при извършване на обичайни дейности (I), Най-висока завършена степен на образование в домакинството от всички членове на домакинството 24+ (H)
1.3. Дял на лицата, чувствали се дискриминирани по каквато и да е причина при контакт с училищните власти (като родител/настойник или ученик)	Пол (I), Етнос (I), Бедност (H), Град/село (H), Ограничения при извършване на обичайни дейности (I)

2. Заетост	
Индикатори	Променливи за дезагрегация (индивидуално и домакинско ниво)
2.1. Дял на лицата, които са декларирали, че техния основен статус в заетостта е „работа срещу заплащане или друг доход“ (включително на пълно време, непълно време, временна работа, самозаетост и случайна работа и работа през последните 4 седмици), 20-64 години	Възраст (I), Пол (I), Етнос (I), Бедност (H), Град/село (H), Завършено образование (I), Ограничения при извършване на обичайни дейности (I), Наличие на деца в домакинството (H)
2.2. Относителен дял на незаетите и неучещи младежи на възраст 15-29 навършени години (NEET)	Възраст (I), Пол (I), Етнос (I), Бедност (H), Град/село (H), Дискриминация (I), Ограничения при извършване на обичайни дейности (I), Най-висока завършена степен на образование в домакинството от всички членове на домакинството 24+ (H)
2.3. Дял на лицата, чувствали се дискриминирани поради каквато и да е причина, докато са търсили работа, през последните 12 месеца, 16+	Възраст (I), Пол (I), Етнос (I), Бедност (H), Град/село (H), Ограничения при извършване на обичайни дейности (I)

3. Бедност и социално изключване	
Индикатори	Променливи за дезагрегация (индивидуално и домакинско ниво)
3.1. Дял на лицата в риск от бедност (под 60% от медианния еквивалентен доход след социални трансфери)	Възраст (I), Пол (I), Етнос (I), Град/село (H), „Интензитет на незаетост“ на домакинско ниво (H), Най-висока завършена степен на образование в домакинството от всички

	членове на домакинството 24+ (Н), Наличие на деца в домакинството (Н)
3.2. Дял на лицата, живеещи в домакинства, в които поне едно лице от домакинството си е лягало гладно поради липса на достатъчно средства за храна	Възраст (I), Пол (I), Етнос (I), Бедност (Н), Град/село (Н), „Интензитет на незаеетост“ на домакинско ниво (Н), Най-висока завършена степен на образование в домакинството от всички членове на домакинството 24+ (Н), Наличие на деца в домакинството (Н)
3.3. Дял на лицата на възраст 16 и повече години, удовлетворени от собственото си финансово състояние	Възраст (I), Пол (I), Етнос (I), Бедност (Н), Град/село (Н), Най-висока завършена степен на образование в домакинството от всички членове на домакинството 24+ (Н), Наличие на деца в домакинството (Н), „Интензитет на незаеетост“ на домакинско ниво (Н)
3.4. Дял на лицата, които са се чувствали изключени от обществото	Възраст (I), Пол (I), Етнос (I), Бедност (Н), Град/село (Н), Завършено образование (I), Размер на домакинството (Н), Ограничения при извършване на обичайни дейности (I), Усещане за сигурност (Р6.3), Усещане за щастие (6.2-1), Усещане за обезсърчаване и потиснатост (6.2-3)

4. Здраве	
Индикатори	Променливи за дезагрегация (индивидуално и домакинско ниво)
4.1. Дял на лицата на 16 и повече години, декларирали наличие на ограничение в ежедневните дейности през последните 6 и повече месеца поради здравен проблем	Възраст (I), Пол (I), Етнос (I), Бедност (Н), Град/село (Н), „Интензитет на незаеетост“ на домакинско ниво (Н)
4.2. Дял на лицата, декларирали непосредствени нужди от медицински преглед или лечение поради някоя от следните причини: „Финансови причини“, „Твърде дълго се чака за преглед и лечение“ и „Прекалено отдалечено“ (всички три категории кумулативно)	
4.3. Дял на лицата, чувствали се дискриминирани поради каквато и да е причина, при достъп до здравни услуги, през последните 12 месеца, 16+	Възраст (I), Пол (I), Етнос (I), Бедност (Н), Град/село (Н), Ограничения при извършване на обичайни дейности (I), Най-висока завършена степен на образование в домакинството от всички членове на домакинството 24+ (Н)

5. Жилищни условия	
Индикатори	Променливи за дезагрегация (индивидуално и домакинско ниво)
5.1. Дял на лицата, живеещи в лоши жилищни условия (в прекалено тъмно жилище или жилище с течаш покрив/мокри стени, под или без баня/душ или без тоалетна в жилището)	Възраст (I), Пол (I), Етнос (I), Бедност (Н), Град/село (Н), Най-висока завършена степен на образование в домакинството от всички членове на домакинството 24+ (Н), Размер на

5.2. Дял на лицата, живеещи в домакинства без тоалетна, душ и баня в жилището	домакинството (Н), „Интензитет на незаеетост“ на домакинско ниво (Н)
5.3. Дял на лицата, живеещи в домакинство, което не разполага с минималния брой стай съгласно Европейската дефиниция за пренаселеност	
5.4. Дял на лицата, чувствали се дискриминирани поради каквато и да е причина, докато са търсили жилище, през последните 5 години, 16+	Възраст (I), Пол (I), Етнос (I), Бедност (Н), Град/село (Н), Най-висока завършена степен на образование в домакинството от всички членове на домакинството 24+ (Н)

6. Дискриминация	
Индикатори	Променливи за дезагрегация (индивидуално и домакинско ниво)
6.1. Дял на лицата, чувствали се дискриминирани през последните 12 месеца, поради каквато и да е причина, в която и да е от областите, обект на изследване	Възраст (I), Пол (I), Етнос (I), Бедност (Н), Град/село (Н), Ограничения при извършване на обичайни дейности (I), Най-висока завършена степен на образование в домакинството от всички членове на домакинството 24+ (Н)

7. Тормоз и насилие	
Индикатори	Променливи за дезагрегация (индивидуално и домакинско ниво)
7.1. Дял на лицата, преживяли тормоз поради каквато и да е причина през последните 12 месеца (сред всички 5 действия)	Възраст (I), Пол (I), Етнос (I), Бедност (Н), Град/село (Н), Ограничения при извършване на обичайни дейности (I), Най-висока завършена степен на образование в домакинството от всички членове на домакинството 24+ (Н)
7.2. Дял на лицата на 16 и повече години, преживяли физическо насилие (напр. удряне, блъскане или ритане) поради каквато и да е причина, през последните 12 месеца	

8. Участие, изграждане на сътрудничество и доверие	
Индикатори	Променливи за дезагрегация (индивидуално и домакинско ниво)
8.1. Дял на лицата, чувствали се дискриминирани през последните 12 месеца, в която и да е от областите, обект на изследване и са уведомили за последния случай на дискриминация	Възраст (I), Пол (I), Етнос (I), Бедност (Н), Град/село (Н), Информираност за антидискриминационно законодателство (I), Информираност за органи за равно третиране (I), Ограничения при извършване на обичайни дейности (I), Най-висока завършена степен на образование в домакинството от всички членове на домакинството 24+ (Н)

Приложение 2: Въпроси от изследването, използвани за променливите за дезагрегация

Променлива за дезагрегация	Въпроси от изследването
----------------------------	-------------------------

Възраст (I)	D4: Дата на раждане
Пол (I)	D3: Пол
Етнос (I)	D10: Етническа принадлежност
Завършено образование (I)	D12: Най-висока завършена степен на образование
Дискриминация (I)	<p>DX2_A: Когато си търсихте работа през последните 5 години в България, случвало ли Ви се е да се почувствате дискриминиран по някоя от следните причини? Посочете всички, които се отнасят до вас.</p> <p>DX3_A: През последните 12 месеца почувствахте ли се дискриминиран, докато си търсихте работа в страната по някоя от следните причини? Посочете всички, които се отнасят до вас.</p> <p>DX2_V: Когато бяхте на работа през последните 5 години в България, случвало ли Ви се е да се почувствате дискриминиран по някоя от следните причини? Посочете всички, които се отнасят до вас.</p> <p>DX3_V: През последните 12 месеца почувствахте ли се дискриминиран, на работното си място в страната по някоя от следните причини? Посочете всички, които се отнасят до вас.</p> <p>DX2_C: Когато ползвахте здравни услуги през последните 5 години в България, случвало ли Ви се е да се почувствате дискриминиран по някоя от следните причини? Посочете всички, които се отнасят до вас.</p> <p>DX3_C: През последните 12 месеца почувствахте ли се дискриминиран, при ползването на здравни услуги в страната по някоя от следните причини? Посочете всички, които се отнасят до вас.</p> <p>DX2_D: Когато се опитвахте да наемете или закупите апартамент или къща през последните 5 години в България, случвало ли Ви се е да се почувствате дискриминиран по някоя от следните причини? Посочете всички, които се отнасят до вас.</p> <p>DX3_D: През последните 12 месеца почувствахте ли се дискриминиран, докато се опитвахте да наемете или закупите апартамент или къща в страната? Посочете всички, които се отнасят до вас.</p> <p>DX2_E: Когато имахте контакт с някой от училище (училища) като родител или ученик през последните 5 години в България, случвало ли Ви се е да се почувствате дискриминиран по някоя от следните причини? Посочете всички, които се отнасят до вас.</p> <p>DX3_E: През последните 12 месеца почувствахте ли се дискриминиран, докато имахте контакт с някой от училище (училища) като родител или ученик в страната по някоя от следните причини? Посочете всички, които се отнасят до вас.</p> <p>DX2_F: Когато имахте контакт с административни служби или обществени услуги през последните 5 години в България, случвало ли Ви се е да се почувствате дискриминиран по някоя от следните причини? Посочете всички, които се отнасят до вас.</p>

	<p>DX3_F: През последните 12 месеца, докато имахте контакт с административни служби или обществени услуги в страната, почувствахте ли се дискриминиран по някоя от следните причини? Посочете всички, които се отнасят до вас.</p> <p>DX2_G: Когато се опитвахте да влезете в дискотека, бар, ресторант, хотел; използвахте обществен транспорт; бяхте в магазин или се опитвахте да влезете в магазин през последните 5 години в България, случвало ли Ви се е да се почувствате дискриминиран по някоя от следните причини? Посочете всички, които се отнасят до вас.</p> <p>DX3_G: През последните 12 месеца почувствахте ли се дискриминиран по някоя от следните причини, докато се опитвахте да влезете в дискотека, бар, ресторант, хотел; използвахте обществен транспорт; бяхте в магазин или се опитвахте да влезете в магазин в страната? Посочете всички, които се отнасят до вас.</p> <p>За всички въпроси по-горе причините са следните: цвят на кожата, етнически или имигрантски произход, религия или религиозни вярвания, пол, възраст, увреждане, сексуална ориентация, полова идентичност, друга причина</p>
Ограничения при извършване на обичайните за хората дейности (I)	R4.3: През последните 6 и повече месеца били ли сте ограничени при извършване на обичайните за хората дейности, поради здравословен проблем?
Местоживеене град/село (H)	Дефинирано на база Единен класификатор на административно-териториалните и териториалните единици (ЕКАТТЕ)
Размер на домакинството (H)	D1: Колко лица има в домакинството?
Риск от бедност (H)	V20: Какъв е чистият месечен доход на домакинството Ви? V21: Може би бихте могли да дадете приблизителни граници. Бихте ли посочили коя група показва чистия месечен доход на домакинството Ви? (след удържките за данъци, осигуровки и др.)
„Интензитет на незааетост“ на домакинско ниво (H)	R1.1: Как бихте определили своя трудов статус понастоящем? R1.5: През последните 4 седмици извършвали ли сте някаква работа срещу заплащане в пари или друг доход?
Наличие на деца в домакинството (H)	D4: Дата на раждане (ако възрастта е по-малка от 18 години, лицето се смята за дете)
Най-висока завършена степен на образование в домакинството от всички членове на домакинството 24+ (H)	D12: Най-висока завършена степен на образование
Усещане за сигурност (P6.3)	P6.3: Чувствате ли се в безопасност, когато се разхождате сам(а) в квартала (населеното място), където живеете?
Усещане за щастие (6.2-1)	P6.2: Колко често през последните четири седмици сте се чувствали по следния начин? - 1. Били сте щастлив/а

Усещане за обезсърчаване и потиснатост (6.2-3)	Р6.2: Колко често през последните четири седмици сте се чувствали по следния начин? - 3. Чувствали сте се обезсърчен/а и потиснат/а
Информираност за антидискриминационно законодателство (I)	RA05: Доколкото Ви е известно, има ли закон в България, който забранява дискриминацията въз основа на цвят на кожата, етнически произход или религия?
Информираност за органи за равно третиране (I)	RA06: Чували ли сте някога за следните институции? - 1. Комисия за защита от дискриминация; 2. Омбудсман на Република България

Приложение 3: Дескриптивен анализ

1. Образование	Дял	Стандартна грешка	95% доверителен интервал		Дизайн ефект	Непретеглен брой
			Долна граница	Горна граница		
1.1. Дял на децата на възраст от 3 до възраст за започване на задължително начално образование (6), които посещават предучилищно образование	77.0%	1.5%	74.1%	79.8%	1.058	880
1.2. Дял на лицата на възраст 18-24 години, завършили най-много основно образование и неучастващи в образование и обучение	15.5%	0.8%	13.9%	17.1%	.926	1845
1.3. Дял на лицата, чувствали се дискриминирани по каквато и да е причина при контакт с училищните власти (като родител/настойник или ученик)	1.4%	0.2%	1.1%	1.7%	.929	4852

2. Заетост	Дял	Стандартна грешка	95% доверителен интервал		Дизайн ефект	Непретеглен брой
			Долна граница	Горна граница		
2.1. Дял на лицата, които са декларирали, че техния основен статус в заетостта е „работа срещу заплащане или друг доход“ (включително на пълно време, непълно време, временна работа, самозаетост и случайна работа и работа през последните 4 седмици), 20-64 години	75.0%	0.3%	74.4%	75.7%	1.008	17308
2.2. Относителен дял на незааетите и неучещи младежи на възраст 15-29 навършени години (NEET)	19.3%	0.6%	18.1%	20.5%	.989	4030
2.3. Дял на лицата, чувствали се дискриминирани поради каквато и да е причина, докато са търсили работа, през последните 12 месеца, 16+	17.2%	0.7%	15.8%	18.5%	0.92	2745

3. Бедност и социално изключване	Дял	Стандартна грешка	95% доверителен интервал		Дизайн ефект	Непретеглен брой
			Долна граница	Горна граница		
3.1. Дял на лицата в риск от бедност (под 60% от медианния еквивалентен доход след социални трансфери)	23.6%	0.2%	23.2%	24.1%	.932	30303
3.2. Дял на лицата, живеещи в домакинства, в които поне едно лице от домакинството си е лягало гладно поради липса на достатъчно средства за храна	4.2%	.1%	3.9%	4.4%	1.052	1228

3.3. Дял на лицата на възраст 16 и повече години, удовлетворени от собственото си финансово състояние	39.4%	.3%	38.8%	40.0%	1.005	10769
3.4. Дял на лицата, които са се чувствали изключени от обществото	14.1%	.2%	13.7%	14.5%	1.006	3815

4. Здраве	Дял	Стандартна грешка	95% доверителен интервал		Дизайн ефект	Непретеглен брой
			Долна граница	Горна граница		
4.1. Дял на лицата на 16 и повече години, декларирали наличие на ограничение в ежедневните дейности през последните 6 и повече месеца поради здравен проблем	3,6%	,1%	3,4%	3,8%	,980	,1007
силно ограничени	10,9%	,2%	10,6%	11,3%	,920	3243
ограничени, но не силно	85,5%	,2%	85,1%	85,9%	,937	21999
без ограничения						
4.2. Дял на лицата декларирали непосредствени нужди от медицински преглед или лечение поради някоя от следните причини: „Финансови причини“, „Твърде дълго се чака за преглед и лечение“ и „Прекалено отдалечено“ (всички три категории кумулативно)	3.1%	0.1%	2.9%	3.3%	1.016	26380
4.3. Дял на лицата, чувствали се дискриминирани поради каквато и да е причина, при достъп до здравни услуги, през последните 12 месеца, 16+	2.4%	0.1%	2.1%	2.6%	1.045	17988

5. Жилищни условия	Дял	Стандартна грешка	95% доверителен интервал		Дизайн ефект	Непретеглен брой
			Долна граница	Горна граница		
5.1. Дял на лицата, живеещи в лоши жилищни условия (в прекалено тъмно жилище или жилище с течащ покрив/мокри стени, под или без баня/душ или без тоалетна в жилището)	18.7%	0.2%	18.3%	19.1%	.906	30303
5.2. Дял на лицата, живеещи в домакинства без тоалетна, душ и баня в жилището	8.7%	0.2%	8.4%	9.0%	.964	30303
5.3. Дял на лицата, живеещи в домакинство, което не разполага с минималния брой стай съгласно Европейската дефиниция за пренаселеност	34.8%	0.3%	34.2%	35.3%	1.043	30303
5.4. Дял на лицата, чувствали се дискриминирани поради каквато и да е причина, докато са търсили жилище, през последните 5 години, 16+	7.4%	0.8%	5.8%	9.1%	1.000	970

6. Дискриминация, тормоз и престъпления, подбудени от предрасъдъци	Дял	Стандартна грешка	95% доверителен интервал		Дизайн ефект	Непретеглен брой
			Долна граница	Горна граница		
6.1. Дял на лицата, чувствали се дискриминирани през последните 12 месеца, поради каквато и да е причина, в която и да е от областите, обект на изследване	5.0%	0.1%	4.7%	5.3%	1.070	25646
6.2. Дял на лицата, преживяли тормоз поради каквато и да е причина през последните 12 месеца (сред всички 5 действия)	3.2%	0.1%	3.0%	3.4%	1.063	26380
6.3. Дял на лицата на 16 и повече години, преживяли физическо насилие (напр. удряне, блъскане или ритане) поради каквато и да е причина, през последните 12 месеца	0.4%	0.0%	0.3%	0.5%	1.160	26380

7. Участие, изградяване на сътрудничество и доверие	Дял	Стандартна грешка	95% доверителен интервал		Дизайн ефект	Непретеглен брой
			Долна граница	Горна граница		
7.1. Дял на лицата, чувствали се дискриминирани през последните 12 месеца, в която и да е от областите, обект на изследване и са съобщили за последния случай на дискриминация	11.4%	0.9%	9.6%	13.1%	0.995	1246
7.2. Дял на лицата, които не са уведомили за последния случай на насилие, подбудено от предразсъдъци (от всички, които са били подложени на такова насилие), 16+	86.2%	3.2%	79.8%	92.6%	0.834	97

Приложение 4: Рамка на извадката на изследването

Област	Население			Приблизителен брой домакинства		
	Градски район	Селски район	Общо	Градски район	Селски район	Общо
Благоевград	183,269	121,718	304,987	71,279	41,347	112,626
Бургас	314,330	96,673	411,003	132,605	37,666	170,271
Варна	396,717	75,812	472,529	155,597	25,973	181,570
Велико Търново	165,381	68,522	233,903	63,200	31,241	94,441
Видин	54,361	29,458	83,819	23,230	15,637	38,867
Враца	94,753	66,417	161,170	38,706	27,904	66,610
Габрово	88,014	19,467	107,481	40,093	8,409	48,502
Добрич	119,329	53,735	173,064	48,696	20,797	69,493
Кърджали	63,918	94,247	158,165	22,154	33,131	55,285
Кюстендил	82,732	35,451	118,183	37,483	17,508	54,991
Ловеч	77,761	45,790	123,551	34,303	20,707	55,010
Монтана	82,344	45,860	128,204	31,692	22,036	53,728
Пазарджик	159,901	94,780	254,681	64,840	35,252	100,092
Перник	95,285	24,758	120,043	38,478	12,826	51,304
Плевен	159,189	78,919	238,108	62,116	34,457	96,573
Пловдив	506,194	162,355	668,549	198,924	61,140	260,064
Разград	52,755	59,212	111,967	22,747	22,856	45,603
Русе	169,580	47,360	216,940	76,845	20,683	97,528
Силистра	48,103	60,717	108,820	20,258	20,693	40,951
Сливен	121,958	63,566	185,524	52,461	24,660	77,121
Смолян	58,820	45,558	104,378	24,250	20,965	45,215
София	140,325	87,825	228,150	55,233	41,241	96,474
София (столица)	1,273,202	58,860	1,332,062	574,679	21,173	595,852
Стара Загора	228,538	87,405	315,943	96,895	37,362	134,257
Търговище	60,390	51,303	111,693	23,109	18,994	42,103
Хасково	164,002	63,278	227,280	71,089	29,243	100,332
Шумен	105,920	67,126	173,046	46,706	26,602	73,308
Ямбол	83,649	34,558	118,207	36,226	14,551	50,777
Общо	5,150,720	1,840,730	6,991,450	2,163,894	745,054	2,908,948

Приложение 5: Извадка на изследването

Област	Гнезда			Домакинства		
	Град	Село	Общо	Град	Село	Общо
Благоевград	63	37	100	378	222	600
Бургас	116	33	149	696	198	894
Варна	125	23	148	750	138	888
Велико Търново	56	28	84	336	168	504
Видин	21	14	35	126	84	210
Враца	34	24	58	204	144	348
Габрово	35	8	43	210	48	258
Добрич	43	19	62	258	114	372
Кърджали	20	30	50	120	180	300
Кюстендил	33	15	48	198	90	288
Ловеч	31	19	50	186	114	300
Монтана	28	20	48	168	120	288
Пазарджик	57	31	88	342	186	528
Перник	34	11	45	204	66	270
Плевен	55	31	86	330	186	516
Пловдив	160	54	214	960	324	1284
Разград	21	21	42	126	126	252
Русе	68	18	86	408	108	516
Силистра	17	18	35	102	108	210
Сливен	46	22	68	276	132	408
Смолян	22	19	41	132	114	246
София	48	36	84	288	216	504
София (столица)	461	19	480	2766	114	2880
Стара Загора	86	33	119	516	198	714
Търговище	21	17	38	126	102	228
Хасково	62	26	88	372	156	528
Шумен	42	24	66	252	144	396
Ямбол	32	13	45	192	78	270
Общо	1837	663	2500	11022	3978	15000

Приложение 6: Интервюирани лица по етнос по самоопределяне

Област	Български	Турски	Ромски	Не се смаоопределя или не желае да отговори	Друг	Общо
Благоевград	1237	11	59	6	54	1367
Бургас	1133	217	210	12	4	1576
Варна	1358	70	171	7	3	1609
Велико Търново	883	23	77	31	6	1020
Видин	273	-	77	-	-	350
Враца	678	4	85	3	1	771
Габрово	415	4	-	1	3	423
Добрич	640	71	86	-	2	799
Кърджали	169	431	26	10	-	636
Кюстендил	530	1	83	3	-	617
Ловеч	556	21	34	1	-	612
Монтана	406	2	139	9	-	556
Пазарджик	1185	30	45	11	2	1273
Перник	517	-	33	16	-	566
Плевен	788	28	102	1	2	921
Пловдив	2425	157	275	28	21	2906
Разград	188	305	76	13	2	584
Русе	872	141	116	2	4	1135
Силистра	253	174	15	1	11	454
Сливен	589	35	148	1	2	775
Смолян	413	45	-	5	39	502
София	1099	-	63	2	2	1166
София (столица)	5024	44	271	29	8	5376
Стара Загора	1257	14	213	96	1	1581
Търговище	168	219	22	3	3	415
Хасково	892	83	132	5	3	1115
Шумен	370	237	79	1	1	688
Ямбол	333	14	155	4	4	510
Общо	24651	2381	2792	301	178	30303

Приложение 7: Интервюирани лица по възраст

Област	0-15		16-24		25-44		45-59		60+		Общ брой
	Брой	Дял	Брой	Дял	Брой	Дял	Брой	Дял	Брой	Дял	
Благоевград	201	14.7%	91	6.7%	317	23.2%	319	23.3%	439	32.1%	1367
Бургас	217	13.8%	108	6.9%	359	22.8%	340	21.6%	552	35.0%	1576
Варна	208	12.9%	134	8.3%	376	23.4%	342	21.3%	549	34.1%	1609
Велико Търново	129	12.6%	78	7.6%	209	20.5%	191	18.7%	413	40.5%	1020
Видин	43	12.3%	27	7.7%	62	17.7%	75	21.4%	143	40.9%	350
Враца	103	13.4%	69	8.9%	175	22.7%	186	24.1%	238	30.9%	771
Габрово	30	7.1%	26	6.1%	57	13.5%	101	23.9%	209	49.4%	423
Добрич	104	13.0%	57	7.1%	164	20.5%	198	24.8%	276	34.5%	799
Кърджали	65	10.2%	56	8.8%	141	22.2%	164	25.8%	210	33.0%	636
Кюстендил	69	11.2%	42	6.8%	133	21.6%	141	22.9%	232	37.6%	617
Ловеч	63	10.3%	40	6.5%	121	19.8%	153	25.0%	235	38.4%	612
Монтана	82	14.7%	46	8.3%	115	20.7%	115	20.7%	198	35.6%	556
Пазарджик	147	11.5%	100	7.9%	296	23.3%	294	23.1%	436	34.2%	1273
Перник	46	8.1%	35	6.2%	129	22.8%	134	23.7%	222	39.2%	566
Плевен	101	11.0%	58	6.3%	167	18.1%	208	22.6%	387	42.0%	921
Пловдив	386	13.3%	234	8.1%	667	23.0%	663	22.8%	956	32.9%	2906
Разград	78	13.4%	56	9.6%	112	19.2%	133	22.8%	205	35.1%	584
Русе	155	13.7%	72	6.3%	264	23.3%	274	24.1%	370	32.6%	1135
Силистра	48	10.6%	35	7.7%	96	21.1%	105	23.1%	170	37.4%	454
Сливен	121	15.6%	64	8.3%	157	20.3%	151	19.5%	282	36.4%	775
Смолян	54	10.8%	33	6.6%	103	20.5%	122	24.3%	190	37.8%	502
София	126	10.8%	87	7.5%	271	23.2%	267	22.9%	415	35.6%	1166
София (столица)	769	14.3%	505	9.4%	1444	26.9%	1166	21.7%	1492	27.8%	5376
Стара Загора	245	15.5%	140	8.9%	370	23.4%	311	19.7%	515	32.6%	1581
Търговище	45	10.8%	29	7.0%	85	20.5%	119	28.7%	137	33.0%	415
Хасково	118	10.6%	89	8.0%	264	23.7%	241	21.6%	403	36.1%	1115
Шумен	87	12.6%	54	7.8%	144	20.9%	169	24.6%	234	34.0%	688
Ямбол	83	16.3%	48	9.4%	113	22.2%	85	16.7%	181	35.5%	510
Общо	3923	12.9%	2413	8.0%	6911	22.8%	6767	22.3%	10289	34.0%	30303

Приложение 8: Интервюирани лица по пол

Област	Жени		Мъже		Общо
	Брой	Дял	Брой	Дял	
Благоевград	710	52%	657	48%	1367
Бургас	827	52%	749	48%	1576
Варна	843	52%	766	48%	1609
Велико Търново	530	52%	490	48%	1020
Видин	183	52%	167	48%	350
Враца	388	50%	383	50%	771
Габрово	236	56%	187	44%	423
Добрич	413	52%	386	48%	799
Кърджали	322	51%	314	49%	636
Кюстендил	319	52%	298	48%	617
Ловеч	314	51%	298	49%	612
Монтана	294	53%	262	47%	556
Пазарджик	657	52%	616	48%	1273
Перник	297	52%	269	48%	566
Плевен	489	53%	432	47%	921
Пловдив	1539	53%	1367	47%	2906
Разград	299	51%	285	49%	584
Русе	575	51%	560	49%	1135
Силистра	233	51%	221	49%	454
Сливен	413	53%	362	47%	775
Смолян	260	52%	242	48%	502
София	613	53%	553	47%	1166
София (столица)	2815	52%	2561	48%	5376
Стара Загора	803	51%	778	49%	1581
Търговище	211	51%	204	49%	415
Хасково	564	51%	551	49%	1115
Шумен	345	50%	343	50%	688
Ямбол	280	55%	230	45%	510
Общо	15772	52%	14531	48%	30303